

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON ve SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO ve TELEVİZYON BİLİM DALI

**FİLİSTİN BASININDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER ve YORUMLAR: *El*
AYYAM ve *FİLİSTİN* GAZETELERİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

FATMA EMAD DİAB

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON ve SİNEMA ANABİLİM DALI
RADYO ve TELEVİZYON BİLİM DALI

**FİLİSTİN BASININDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER ve YORUMLAR: *El*
AYYAM ve *FİLİSTİN* GAZETELERİ ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

FATMA EMAD DİAB

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi YALÇIN LÜLECİ

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı:	Fatma Emad Diab
Anabilim Dalı:	Radyo, Televizyon ve Sinema
Programı:	Radyo ve Televizyon
Tez Danışmanı:	Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Lüleci
Tez Türü ve Tarihi:	Yüksek Lisans - Eylül 2020
Anahtar Kelimeler:	Medya, Haber, Günlük gazeteler, İçerik analizi, Filistin Davası, Türkiye

ÖZET

Filistin davasını, son zamanlarda onu etkileyen değişiklikleri, gidişatını etkileyen bölgesel ve uluslararası faktörleri, aynı zamanda bölgesel meselelerde, özellikle Filistin meselesinde Türkiye'nin yeni imajını ve dış politikasındaki mevcut değişimi ortaya koyan Türkiye'nin artan rolünü takip ederek, farklı siyasi yönelimlerdeki günlük Filistin gazetelerinde Türkiye imajını incelemek gerekiyordu.

Gördüğümüz gibi, bu araştırma, 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2018 arasındaki üç yıllık bir dönemde, günlük Filistin gazetelerinin Türkiye Cumhuriyeti hakkında çizdiği medya imajını belirlemeye çalışmıştır. Bilindiği gibi basın, bir konu hakkında kamuoyunun algısının oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca okuyucunun medyanın yayınladıklarıyla etkileşimine büyük ölçüde katkıda bulunan gündeme getirdiği konularla ilgili takipçilerinin zihninde zihinsel imgeler yaratma rolünü oynamaktadır.

Araştırma, Gazze Şeridi'nde yayınlanan *Filistin* gazetesi ile Batı Şeria'da yayınlanan *El-Ayyam* gazetesinin konularını ele alan anket niteliğinde bir araştırmadır. Bahsi geçen iki gazete, Batı Şeria ve Gazze Şeridi gazetelerinin temsilcileri olarak seçilmiştir. Araştırmada içerik analizi yaklaşımı ve verilerin elde edilmesi için içerik analizi formu aracı kullanılmıştır.

Araştırma, günlük Filistin basınındaki "İslami Yönelimli Gazeteler" içersinde Türkiye imajının "olumlu" olduğunu göstermiştir. Öte yandan "Seküler Yönelimli Gazeteler" içerisinde ise Türkiye imajının "olumsuz" olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmanın hipotezleriyle uyumlu bir sonuca varılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname:	Fatma Emad Diab
Field:	Radio, Television and Cinema
Programme:	Radio and Television
Supervisor:	Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Lüleci
Degree Awarded and Date:	Master - September 2020
Keywords:	Media, News, Daily newspapers, Content analysis, The Palestinian Cause, Turkey

ABSTRACT

By following up on the Palestinian Cause and the changes it has been recently undergone, and the regional and international factors that influence its course, as well as the growing Turkish role in regional issues, especially the Palestinian Cause, which revealed Turkey's new image and the shift in its foreign policies, it was necessary to examine Turkey's image in the daily Palestinian newspapers, with different political orientations.

As we can notice, this study sought to identify the media portrayal that daily Palestinian newspapers present about the Republic of Turkish over a period of three years, between January 1, 2016 and December 31, 2018. As is well known, the press plays an important role in forming public impressions about an issue, and it plays its role in creating mental images in the minds of its followers about the issues it raises, which greatly contributes to the audience's interaction with what the media publishes.

The research is an exploratory study that dealt with issues of the two newspapers: *Palestine*, which is published in the Gaza Strip, and *Al-Ayyam* which is published in the West Bank. The two aforementioned newspapers were selected as representatives of the West Bank and Gaza Strip press. The study employed the content analysis method, and the content analysis form tool was used for data acquisition.

The study showed that the image of Turkey in the daily Palestinian newspapers "Islamic Newspapers" is "positive", but "Secular Newspapers" is "Negative", which is consistent with the study hypotheses.

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, araştırma gazetelerinin Türk meselelerine yönelik izlediği yayın politikası hakkında bilgi sahibi olmak için *Filistin* ve *El-Ayyam* gazetelerini inceleyerek günlük Filistin basınında Türkiye imajının incelenmesidir. Türkiye ile ilgili haber ve makaleleri incelemek için içerik analizi yöntemini kullandım. Medyanın okurlar için zihinsel imgeler yaratmada çok önemli bir rol oynamaktadır ve kamuoyunun oluşturulmasına etkin bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Bu araştırmanın önemi buradan gelmektedir.

Bu araştırma boyunca bilgisini paylaşmakta son derece cömert davranan, hiçbir koşul altında ilgisini esirgemeyen ve araştırmanın son halini almasında çok büyük emeği geçen hocam Dr. Öğr. Üyesi Yalçın Lülecî'ye sonsuz teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca aileme (baba, anne, kardeşlerime) ve arkadaşlarıma sonsuz destekleri ve sevgileri için teşekkür ederim. Ayrıca Dr. Ahmed El-Sayed, sizin sürekli desteğiniz olmasaydı bu tezi tamamlayamazdım.

Sonuç olarak, bu başarıyı arkadaşım Muhammed Davud'un ruhuna ithaf ediyorum.

Fatma İmad Diab

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. MEDYA İMAJ ENDÜSTRİSİ	6
1.1. GÜNDEM BELİRLEME MODELİ.....	6
1.1.1. Medya Etki Araştırmaları	8
1.1.2. Gündem Belirleme Düşüncesinin Ortaya Çıkışı	10
1.1.3. Gündem Belirlemenin Temel Unsurları	12
1.1.4. Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Çerçevesi.....	13
1.1.5. Gündem Belirleme Düşüncesinin Öncüleri	14
1.1.5.1. Walter Lippmann	14
1.1.5.2. Norton Long, Kurt Lang ve Gladys Engel Lang.....	15
1.1.5.3. Bernard Cohen	15
1.2. GÜNDEM BELİRLEME SÜRECİ ve MEDYA KURULUŞLARININ EDİTORYAL POLİTİKASI.....	16
1.2.1. Gündem Belirleme Süreci.....	17
1.2.2. Medya Gündemini Etkileyen Unsurlar	19
1.2.2.1. Medya Çalışanlarından Kaynaklanan Etkiler	20
1.2.2.2. Medya Rutinlerinden Kaynaklanan Etkiler	20
1.2.2.3. Kurumsal Amaçlardan Kaynaklanan Etkiler	21
1.2.2.4. Kurum Dışı Etkiler	21
1.2.2.5. İdeolojik Eğilimlerin Etkileri.....	22
1.2.3. Medyanın Gündem Belirlemesi Üzerine Varsayımlar	23
1.3. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ YOLUYLA İMAJ ÜRETİMİ.....	25
1.3.1. İmaj Kavramı.....	25
1.3.2. Kitle İletişim Araçlarında Haber Üretim Süreci.....	28
1.3.3. İmaj Üretiminde Haber Üretim Süreci	32
2. FİLİSTİN SORUNU ve TÜRKİYE	36
2.1. KUDÜS'ÜN ÖNEMİ.....	36
2.1.1. Kudüs'ün Tarihsel ve Dini Önemi	37

2.1.1.1. Kudüs'ün Yahudiler İçin Önemi	37
2.1.1.2. Kudüs'ün Hristiyanlar İçin Önemi	39
2.1.1.3. Kudüs'ün Müslümanlar İçin Önemi	43
2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu ve Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Çabaları.....	44
2.1.3. Tarihsel Filistin'e Yahudi Göçü.....	46
2.2. TÜRKİYE'NİN FİLİSTİN İLE İLİŞKİLERİ.....	49
2.2.1. Filistin Meselesi	50
2.2.2. Araplara Karşı Çağdaş Dış Politika.....	53
2.2.3. Türkiye'nin Ak Parti Döneminde Filistin Meselesine Yaklaşımı	57
2.2.3.1. Gazze Savaşı	59
2.2.3.2. Gazze Kuşatması ve Mavi Marmara Gemisi	61
2.2.3.3. Türkiye'nin Desteği ve İnsani Yardım	64
2.3. TÜRKİYE'NİN İSRAİL İLE İLİŞKİLERİ.....	66
2.3.1. Türk-İsrail İlişkileri (1948-1979)	66
2.3.2. Türk-İsrail İlişkileri (1980-2001)	68
2.3.3. Türk-İsrail İlişkileri (2002-2020)	71

3. FİLİSTİN BASININDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER ve YORUMLAR:

FİLİSTİN ve AL-AYYAM GAZETELERİ İÇERİK ANALİZİ

3.1.YÖNTEM.....	74
3.1.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	75
3.1.2. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	76
3.1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI	76
3.1.4. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	77
3.1.5. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	77
3.1.6. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ ve POPÜLASYONU.....	79
3.1.7. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZİ/HİPOTEZLERİ.....	79
3.1.8. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI, ZORLUKLARI/SORUNLARI	80
3.2. ARAŞTIRMA VERİLERİ.....	80
3.2.1. HABERLERİN ve YORUMLARIN SAYILARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	81
3.2.1.1. Filistin Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı	81
3.2.1.1. Al-Ayyam Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı.....	82
3.2.2. HABERLERİN ve YORUMLARIN SAYFA NUMARALARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	82
3.2.2.1. Filistin Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	83
3.2.2.2. Al-Ayyam Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	84
3.2.3. HABERLERİN ve YORUMLARIN KONUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR.....	86
3.2.3.1. Filistin Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Konumları	86
3.2.3.2. Al-Ayyam Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Konumları	87
3.2.4. HABERLERDE ve YORUMLARDA VURGULANAN KAVRAMLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	88
3.2.4.1. Filistin Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı.....	88

3.2.4.2. Al-Ayyam Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	90
3.2.5. HABERLERDE ve YORUMLARDA VURGULANAN KAVRAMLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR	92
3.2.5.1. Filistin Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı.....	92
3.2.5.2. Al-Ayyam Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği.....	93
3.2.6. FOTOĞRAFLARIN NİCELİĞİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	95
3.2.6.1. Filistin Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı.....	95
3.2.6.2. Al-Ayyam Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı	96
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	105

TABLÖLAR

Tablo 1: <i>Filistin</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı.....	81
Tablo 2: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı.....	82
Tablo 3: <i>Filistin</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	83
Tablo 4: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	85
Tablo 5: <i>Filistin</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	86
Tablo 6: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları	87
Tablo 7: <i>Filistin</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	89
Tablo 8: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	90
Tablo 9: <i>Filistin</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı	92
Tablo 10: <i>Filistin</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı	93
Tablo 11: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği.....	94
Tablo 12: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı	95
Tablo 13: <i>Filistin</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı.....	96
Tablo 14: <i>Al-Ayyam</i> Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı.....	97

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AEİA:	Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması
ASALA:	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia-Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Genel Kurulu
C.:	Cilt
Çev.:	Çeviren
Der.:	Derleyen
ECESG:	The European Campaign to End the Siege on Gaza-Gazze Kuşatmasını Sona Erdirmek İçin Avrupa Kampanyası
Edt.:	Editör
FKÖ:	Filistin Kurtuluş Örgütü
İHH:	Humanitarian Relief Foundation-İnsani Yardım Vakfı
s.:	Sayfa
S.:	Sayı
SETA:	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TDV:	Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA:	Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
UNRWA:	The United Nations Relief and Works Agency-Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı

GİRİŞ

Filistin sorunu veya Filistin-İsrail çatışması, temelde Siyonist hareketin ortaya çıkışı, Filistin'e Yahudi göçü ve oraya yerleşmeleri ve süper güçlerin İsrail'i desteklemedeki rolü ile temel olarak bağlantılı bir çatışmadır. Filistin sorunu, Filistinli mülteciler ve İsrail'in meşruiyeti ve işgali etrafında dönmektedir.

Bu çatışma birçok analist ve politikacı tarafından bu bölgedeki krizin ve gerginliğin nedeni olarak görülmektedir. Bu çatışmanın nispeten küçük bir coğrafi alanda gerçekleşmesine rağmen, birçok uluslararası tarafın katılımı nedeniyle büyük bir siyasi ve medyatik ilgi çekmektedir.

Filistin, Arapların bir "felaket" olarak gördüğü 1948 savaşında işgal edilmiştir. Bu yüzden buna "Nakba (Felaket) Savaşı" adını vermişlerdir. Bu savaş, Filistin Savaşı olarak da isimlendirilirken, İsrailliler buna "Bağımsızlık Savaşı" adını vermiştir.

15 Mayıs 1948'de Filistin topraklarında İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından savaş çıkmıştı. Beş Arap ülkesinin (Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Irak) kuvvetleri, Filistin topraklarında İbrani devletinin kurulmasını önlemek için Filistin'e girdi. Askeri operasyonlar Ocak 1949'a kadar devam etti ve bugünden sonra Filistinlilerin çilesi başladı.

Türkiye ile Filistin arasındaki ilişkiler yeni değil, aksine Filistin'in Osmanlı yönetimi altında olduğu zamana kadar uzanmaktadır. Tarih burada, Filistin'i Yahudiler lehine satmayı veya bölmeyi reddeden Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid'in tutumunu anlatmaktadır. II. Abdülhamid, siyonist hareketin kurucusu Theodor Herzl'in kendisine yaptığı tüm cazip teklifleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu mali krize rağmen reddetmiştir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan ve II. Dünya Savaşı'nın sonrasında Türkiye'nin 1949'da İran'dan sonra İsrail'i tanıyan ikinci Müslüman ülke olması ilişkilerde yeni bir aşama olmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002'de Türkiye'de iktidara gelmesi, Türkiye'nin Filistin davasına yönelik siyasi tutumunda bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye'nin Filistin

meselesine yaklaşımı üç temele dayanmaktadır: İlkesel olarak Filistin'i işgal edilmiş bir toprak olarak tanımlama, yasal olarak uluslararası meşruiyet kararlarına dayanması, siyasal olarak bölgede istikrarı sağlamak. Filistinliler, tarihi ve dini açılardan yakınlık hissettikleri Türkiye'nin uluslararası alandaki politikalarına güvenmektedirler.

Son yirmi yılda, Filistin meselesinin barışçıl çözüm süreci ve Filistin ulusal uzlaşması da dahil olmak üzere, Filistin davasına yönelik yeni Türk rolü netleşmiştir. Gazze Şeridi'ne yönelik İsrail saldırınlığını reddetmesinin ardından ve dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres arasında sözlü tartışmaya sahne olan Davos konferansında İsrail'in Gazze'ye saldırmasını reddeden Türk pozisyonu ortaya çıktı. Gazze kuşatması nedeniyle Filistinlilere resmi ve popüler Türk desteği artmıştır. İnsani yardım girişimlerinden en önemlisi, İsrail işgal güçleri onu durdurmadan ve on Türk aktivistin ölümüne yol açan silahlı saldırıyı başlatmadan önce, Gazze kuşatmasını kırmak ve orada yaşayanlara yardım sağlamak amacıyla başlatılan "Mavi Marmara" gemisi yola çıkmıştı. Bu, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerde eşi görülmemiş gerginliğine neden olmuştu.

Türkiye'nin Filistin meselesine ilişkin tutumu ve birçok vesileyle bölgeye desteği, Filistin basınının ona özel bir yer ayırmasını sağlamıştır. Filistin gazeteleri, başta Filistin meselesi olmak üzere Türkiye'nin, Arap dünyası ile ilişkileri ve sorunları hakkında birçok haber ve makaleye yer vermiştir. Aynı şekilde Filistin basını, yükselen bölgesel bir güç olduğu için Türkiye'de meydana gelen önemli olaylara dikkat çekmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada kütüphane araştırması, fişleme, okuma, notlandırma, yorumlama değerlendirme, karşılaştırma yolları gerektiği yer ve ölçüde kullanılarak metin oluşturulmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce veya çeviri belge niteliğinde olan bütün veriler taranmıştır. Verilerin toplanmasında internetten büyük ölçüde yararlanılmıştır. İnternette konuya ilişkin özel forumlar taranmıştır. Her türlü basılı kaynaktan yararlanılmıştır. Bu anlamda ele alınan konu tüm gerçekliğiyle ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada hem sosyal bilimler hem de iletişim bilimleri alanında en fazla yararlanılan araştırma yöntemi olan içerik analizi (içerik çözümlemesi) yöntemi kullanılacaktır.

Bu araştırma, günlük Filistin gazetelerinin Türkiye ile ilgili konuları Filistinli günlük gazetelerin içeriğini analiz ederek nasıl ele aldığını tanımlamayı amaçlamaktadır. *El-Ayyam* ve *Filistin* gazeteleri araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. Bildiğimiz gibi, okuyucunun haberlerde okuduğu ve izlediği olayların ve sadece önemli olaylara karşın vizyonunun doğası arasında bir ilişki vardır. Bu, "gündem belirleme teorisi/ önceliklendirme" olarak bilinmektedir ve sonuç olarak, gazeteler de dahil olmak üzere medyanın bildirdiklerine karşı halkın tutumunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Filistin davasını, son zamanlarda onu etkileyen değişiklikleri, gidişatını etkileyen bölgesel ve uluslararası faktörleri, aynı zamanda bölgesel meselelerde, Türkiye'nin bölgede artan rolünü takip ederek, farklı siyasi yönelimlerdeki günlük Filistin gazetelerinde Türkiye imajını incelemek gerekiyordu. Dolayısıyla bu araştırmanın konusu, günlük Filistin gazetelerinin sayfalarında Türkiye ile ilgili haberleri nasıl ele aldığını incelemektir. Araştırma için *Filistin* ve *El-Ayyam* gazeteleri örneklem olarak seçilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Araştırma, Türkiye ile ilgili konularda araştırmanın gazetelerinde yer alan basın kapsamının içeriğini analiz ederek, araştırmanın gazetelerinde yer alan Türkiye ile ilgili konu türlerini tanımak için, araştırma gazetelerindeki Türkiye'nin medya imajının doğasını ve özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca araştırma, gazete örneklemelerinde en çok ele alınan Türk meseleleri ve örneklem gazetelerinin Türkiye ile ilgili konuları yayınlama yönelimlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Aynı şekilde, araştırmanın gazetelerinin editörlük politikasının örneklem gazetelerinde Türkiye meselelerini ele alma üzerindeki etkisini açıklamayı, araştırmanın gazetelerinin Türkiye ile ilgili konularda en çok kullandığı

gazetecilik sanatlarını belirlemeyi ve bu gazetelerim Türk meselelerini yayınlama boyutundaki ve tarzındaki benzerlik ve farklılık noktalarını açıklamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın Önemi

Ayrıca, gazeteler de dahil olmak üzere medyanın, halkın zihnindeki konular, insanlar veya ülkeler hakkında medyatik bir imaj oluşturmada önemli ve merkezi bir rol oynadığını biliyoruz. Bu da medyanın bildirdiklerine yönelik olumsuz veya olumlu bir eğilim yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. O zaman medya gazetelerinin Türkiye haberleriyle nasıl ilgilendiğini bilmek, karar vericilere ve araştırmacılara yardımcı olacaktır. Araştırmanın önemi, genel olarak Filistin ve Türkiye arasındaki özgüllük ve Arap bölgesindeki büyük Türk rolü göz önüne alındığında, Filistin gerçekliğindeki Türk siyasi durumunun büyük öneminden de kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

- İsrail'in 2014'te Gazze Şeridi'ne yönelik saldırısı sırasında, devam etmekte olan Gazze kuşatmasında ve işgal altındaki Filistin'de birbirini izleyen olaylar karşısında Türkiye, Filistinlileri destekleyen bir tutum sergilemiştir. Bu sebeple, Türkiye ve tutumu hakkındaki haberler Filistin basınında geniş yer bulmuştur.

- Filistin basınında Türkiye'nin imajı bu şekilde: "İslami Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumlu" olduğunu göstermiştir ve "Seküler Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumsuz" olduğunu göstermiştir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sınırları aşağıdakilere odaklanmaktadır: Temel sınır, Filistin gazetelerinde Türkiye imajını incelemektir. Bu nedenle, haftalık veya haftada iki kez yayınlanan günlük olmayan Filistin gazeteleri hariç tutulmuştur. Araştırmanın örneklemi, Gazze Şeridi'nde Hamas'ı temsilen yayınlanan *Filistin* gazetesinin ve Batı Şeria'da El-Fetih'i

temsilen *El-Ayyam* gazetesinin belirli sayılarıdır. Buna göre, tüm gazeteler veya diğer basın yayınları hariç tutulmuştur. Ayrıca araştırma, 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2018 arasındaki dönem olan belirli bir zamanla sınırlıdır. Buna göre, bu dönemden önceki veya sonraki tüm basın konuları hariç tutulmuştur. Ayrıca araştırma, konusunu bu gazetelerdeki Türkiye imajını incelemekle sınırlandırmıştır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olmayan tüm haber ve yazılar hariç tutulmuştur. Bu durum bir sınırlama olarak görülebilir.

Araştırma, metodolojik bir bölüme ve ardından iki teorik bölüme ayrılmıştır. Birincisinin başlığı: "MEDYA İMAJ ENDÜSTRİSİ", ikincisinin başlığı "FİLİSTİN SORUNU ve TÜRKİYE" ve sonuncusu uygulamalı bölüm günlük Filistin gazetelerinde Türkiye imajını tanıtmak için araştırma örneklemindeki haberlere ve makalelere dair "İçerik Analizi"dir. Ardından sonuç ve kaynakça gelmektedir.

1. MEDYA İMAJ ENDÜSTRİSİ

Bu bölümde gündem belirleme modeli; Medya Etki Araştırmaları, Gündem Belirleme Düşüncesinin Ortaya Çıkışı, Temel Unsurları, Genel Çerçevesi ve Öncüleri bağlamında ele alınacaktır. Yine Gündem Belirleme Süreci ve Medya Kuruluşlarının Editoryal Politikası; Gündem Belirleme Süreci ve Medya Gündemini Etkileyen Unsurlar bağlamında değerlendirilecektir. Son olarak kitle iletişim araçlarında haber üretim süreci yoluyla imaj üretimi; imaj kavramı, kitle iletişim araçlarında haber üretim süreci ve imaj üretiminde haber üretim süreci başlıkları altında açıklanacaktır.

1.1. GÜNDEM BELİRLEME MODELİ

Medyanın etkisi, haberlerde kamuoyunu etkileyen raporların ve konuların sunumunu etkilemektedir. Haber raporları, belirli bir haber raporuna diğer haberlere göre önem ve dikkat verildiğinde, izleyicinin bunu kendilerine en önemli haber ve bilgi verildiği şeklinde otomatik olarak algılayacağı şekilde yapılmaktadır. Önce ve sonra gelen haberlerin öncelikleri medya tarafından, insanların nasıl düşündüklerine ve dinleyiciler arasında ne kadar etki yaratacağına göre belirlenmektedir. Siyasal enformasyon üretilmesi sürecinde medyanın kullanımı ve önemli kabul ederek bazı konuları ele alması, bunun yanında halkın siyasal konuları öğrenmek amacıyla medya araçlarından yararlanması Gündem Belirleme'nin kapsamını meydana getirmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 146).

Gündem Belirleme Yaklaşımı, kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireylerin sağlanan bilgilerden kimi gerçekleri öğrenmelerinden başka medyanın üzerinde durulan olay veya konuyla ilgili bünyesinde ayırdığı zaman ve yer ile de söz konusu konunun veya olayın önem derecesini tespit etmektedir (Atabek, 1998: 156). Kitle iletişim araçlarından öğrenme, Gündem Belirleme Hipotezinin temel önerisidir. Bu sebepten ötürü kişiler, kitle iletişim araçları vasıtasıyla hangi konuların gündemde olduğunu ve bu konuların hangi düzeyde önem taşıdığının noktasında bilgiye ulaşmaktadır (McQuail ve Windahl, 1993: 91).

Gündemi Saptama veya Gündem Koyma şeklinde de isim verilen Gündem Belirleme Kuramı, en başta medya araçlarının gündemi belirleme veya oluşturma noktasındaki rolüne açıklık getirmek amacıyla geliştirilmiştir. Kamu gündemini iletişim araçlarının belirlediği düşüncesi çok eski yıllara dayanmakla beraber Gündem Belirleme Hipotezi, ilk olarak Shaw ile McCombs tarafından 1972 yılında yapılan araştırmalardan sonra ileri sürülmüştür (Mutlu, 1994: 82).

Gündem belirleme modelinin seviyeleri şunlardır (Erdoğan, 2011: 52-58):

- **Birinci Seviye:** Birinci seviye genellikle araştırmacılar tarafından medya kullanımlarını ve amaçlarını ya da medyanın insanlar üzerinde yarattığı etkileri ve insanların medya merkezi tarafından verilen bilgilere maruz kalma konusundaki düşünceleri incelemek için kullanılmaktadır.

- **İkinci seviye:** İkinci düzeyde, medya insanların konuların doğası hakkında nasıl düşünmesi gerektiğine odaklanmaktadır. Bu nedenle, haber raporlarının sansasyonel hale getirilmesi izleyicilerin ilgisini çekebilir. Aslında, medya bazı ciddi meseleler hakkında akıllara dikkat çekmek ve düşüncelerini yerleştirmek istediği için yüzden medya bazı sorunları viral hale getiriyor (Erdoğan, 2011: 55).

Gündem belirleme teorisi politik bir reklamda, kampanyalarda, iş haberlerinde, halkla ilişkilerde kullanılmaktadır. Teori ile ilgili ana kavram medya ve internettir. Halkın çoğunlukla bir medyada gördüğü yer, kişi ya da ürünü önemseydiği kabul edilmektedir. Gündem Belirleme araştırmalarının amaçlarını, medyanın sosyal sorunlara, toplumun ilgisini hangi düzeyde çektiğini ve toplumun ilgisini hangi medyanın çektiğini incelemek olarak tespit eden Shaw ve McCombs (1972), 1968'de ABD'de bu çerçevede gerçekleştirdikleri bir araştırmada, başkanlık seçimi kampanyalarıyla ilgili gazetelerde yer almış haberleri ve Chapel-Hil şehrinde, seçim kampanyası sırasında kayıt altındaki yüz seçmenin en önemli olduğunu kabul ettikleri konuları kıyaslayarak, Gündem Belirlemede gazetelerin rolünü tespit etmeye çalışmışlardır (Alver, 2011: 130). Söz konusu çalışmayla ABD'deki kamuoyuna seçim sürecinde tekdüze konular arz edildiği belirlenmiş, ayrıca kamuoyunun

konuların içerikleri ve sıralanması noktasında sözü edilen tekdüze kalıpla uyum gösterdiği sonucuna varılmıştır (McQuail, 1983: 67). Gündem Belirleme Yaklaşımına farklı bakış açıları vardır:

Gündem Belirleme Yaklaşımı, medyanın insanların nasıl düşüneceklerini tespit etmediği fakat ne hakkında düşüneceklerini belirlediği görüşüne dayanmaktadır. Sözü edilen yaklaşıma göre, medyanın önem verdiği konular, insanların gündemini oluşturacak ve onların gündemini meşgul edecekken medyanın yer vermediği konular halkın gündemine gelmeyecektir (Yaylagül, 2014: 81).

Kitle iletişiminin Gündem Belirlemede etkili olması düşüncesinin arka planında, ele alınmış konu hakkında toplumun yaklaşımlarının kitle iletişim araçları tarafından halka sunulan enformasyonla şekil aldığı varsayımı bulunmaktadır. Bu durumun sebebi, bireylerin bilgi almasında kitle iletişim araçlarının en önemli enformasyon sağlama aracı olmalarıdır (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 146).

1.1.1. Medya Etki Araştırmaları

Medyanın kişiler, sosyal gruplar ve bir bütün olarak toplumda yapabileceği etkilerle ilgili birbirlerinden çok farklı, hatta bazı durumlarda birbirleriyle taban tabana zıt görüşler öne sürülebilmektedir. Kimi yaklaşımlara göre medyanın toplum, toplum kesimleri ve kişiler üzerindeki etkileri fark edilmeden, bir kasıt olmaksızın ve istemeden kendiliğinden meydana gelmektedir. Ne var ki yapılan birçok araştırma, sonucunda ulaşılan bulgular, durumun hiç de öyle olmadığını ortaya koymaktadır. Durumun, sözü edilen düşünürlerin ileri sürdüklerinin tam tersi biçimde oluştuğunu ve yapılanların genel olarak bilinçli, planlı ve amaçlı bir biçimde gerçekleştirildiğini bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır (Arslan, 2004: 2).

Demokrasinin olduğu toplumlarda medya, kamuoyu oluşturma işlevine sahiptir. Medya, sözü edilen işleviyle siyasi kararların kamunun taleplerine uygun olarak verilmesi konusunda etkili olmaktadır. Böylece halkın siyasi uygulamaları denetleyebilmelerine yardım edilmektedir (Oktay, 2002: 21).

Çoğu ampirik nitelikler taşıyan, yani deney ve gözleme dayanan, bu araştırmalardan elde edilen bulguları göre medya, gerçekliği şekillendirmede ve durumu belirlemede çok etkin bir güce ve role sahiptir. Söz konusu etkiler ise genellikle, medyanın kontrolünü veya mülkiyetini elinde tutan kişi veya grupların gereksinimleri, ilgileri, beklenti ve istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. “Propaganda amaçlı veya düzmece olaylar” (pseudo-events) ya da “suni gündem” betimlemesinde de açıklıkla belirtildiği üzere medya, gerçekleri ve olayları az veya çok, kendi yaklaşımı doğrultusunda çarpıtmaktadır. Hatta bazen tespit edilmiş konulara dikkat çekerek amaçlar doğrultusunda tepkiler yaratabilmek için; bazen reyting elde etmek amacıyla düzmece olaylar uydurabilmektedirler. Kısaca medya gerçekleri istismar etmek, olayları farklı göstererek çarpıtmak (manipüle etmek) gücüne, hiç değilse potansiyeline sahiptir denilebilir (Arslan, 2004: 2).

Özellikle televizyonun ve modern medya araçlarının bu noktadaki gücünü kimsenin inkar etmesi mümkün değildir. Kişilerin “simgesel çevrelerine” (symbolic environment) hükmetme noktasında televizyonun çok etkin bir gücü vardır. Televizyonla ilgili olarak yapılan içerik analizleri (content analysis) ile kanaat-davranış araştırmaları (opinion-attitude surveys), televizyonda yayımlanan programların aile, iş, eğitim, cinsiyet ve yaş, doğum ölüm gibi toplumsal birçok gerçeklikler hakkında deforme edici etkilerinin bulunduğunu; programlarda ortaya konulan iletilerin toplumdaki şiddet olaylarını arttırıcı ve suç işlemeyi tahrik edici doğrultuda etki ettiğinin çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Arslan, 2004: 2).

Medya, vatandaşlar için en önemli haber alma ve vatandaşların düşüncelerini siyasi gruplara iletme bir aracıdır. Sözü edilen özelliğiyle medya, kamuoyunu en dikkate değer enformasyon kaynağıdır. Medyanın kamuoyu ile siyasetçiler arasında sahip olduğu söz konusu işlevleri sayesinde kilit bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Karar alıcılar, öncelikle bir seçim olduğu zaman bizzat halka seslenme imkânı bulmalarının yanı sıra daha geniş kitlelere ulaşmakta da medyanın imkanlarından büyük ölçüde faydalanmaktadırlar ve bunun için medya siyasetçilerin göz ardı edemeyecekleri kadar önemli bir araçtır (Waldahl, 1994: 77).

Kitle iletişim araçları, toplumun yurt içinde ve dünyada yaşananlardan haberdar olmalarına, olayları algılamalarına yardım eden bir araç işlevi taşımaktadır. Kamuoyunun kitle iletişim araçları sayesinde oluşumuyla beraber halk arasında siyasi anlamda bir toplumsallaşma da meydana gelmektedir. Medyaya karşı önyargılardan sıyrılmak ve siyasi gelişmeleri izleyerek bilinç kazanmak özellikle demokratik toplum yapıları içinde büyük ölçüde kamunun parçalarından biri olmayı sağlamaktadır (Terkan, 2005: 116).

Siyasal gündem araştırmalarında, üzerinde durulan bir başka nokta, kitle iletişim araçları tarafından önem verilen bir konunun karar alıcı konumunda olanların sözü edilen konuyu aynı düzeyde önemseyip önemsememesi noktasında bir etki taşıyıp taşımadığıdır. (Yüksel 2004: 261). Bir konu, ilk önce medyada kendisine bir yer edinmekte, daha sonra da topluma kitle iletişim araçları vasıtasıyla sunulmaktadır. Medya, konunun önem düzeyinin kitlelerce algılanış biçimine bu sunuluş şekliyle etki etmektedir. Ayrıca medya, önceliklerinin değişiklikler göstermesiyle karar alıcıların seçimlerini etkilemektedir (Terkan, 2005: 117).

Toplumun siyasi gündemini belirleme noktasında da kitle iletişim araçlarının etkisi vardır. Bundan dolayı, bazı siyasi çatışmaların ortaya çıkması ve bunların çözülmesi, özellikle toplumu doğrudan ilgilendiren konularda halkı harekete geçmesini sağlaması, karar alıcıların söylemlerini ve eylemlerini kitlelere ulaştırması gibi bazı çalışmalar yapmaktadır (Çaplı, 2002: 31).

1.1.2. Gündem Belirleme Düşüncesinin Ortaya Çıkışı

Gündem kurma ya da gündem belirleme kuramının ortaya çıkmasından itibaren farklı toplumsal gruplarda farklı konularla ilgili gündem araştırmaları yapılmıştır. Sözü edilen akademik çoğu çalışma, Walter Lippmann'ın 1922 yılında yayımladığı *Kamuoyu* adlı eserini esas almaktadır. Bu eserinde medyanın insanların zihinlerini şekillendirme gücünün olduğundan söz eden Lippmann, “Siyasal olarak ilgilendiğimiz dünya; göremediğimiz, ulaşamadığımız, zihnimize canlandıramadığımız bir dünyadır. O, keşfedilmeli, hakkında haber verilmeli ve imajı oluşturulmalıdır.” (Yaşın, 2008: 23) ifadeleriyle de ortaya koyduğu

gibi insanın ulaşmakta ve kavramakta zorlandığı söz konusu siyasal anlam dünyası, kitle iletişim araçlarının etkili olmasının yüksek ihtimal olduğu açık bir alandır.

Lippmann'ın ardından sosyologlar çalışmalarıyla Paul F. Lazarsfeld ve Elihu Katz kuramın olgunlaşması konusunda önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu sosyologlar, kamuoyu gündemini medya içeriğinin oluşturduğunu iddia etmişlerdir. Medyanın insanların belli bir konu hakkında ne düşüneceğini kesin olarak belirleyemese dâhi bir kanı oluşturacakları konuları tespit edebileceğini ileri sürmüşlerdir (Glen ve Wilcox, 2003: 213). Lazarsfeld ve Katz, aynı terimi kullanmış olmasalar bile bu düşünceleriyle gündem belirleme kuramının temel ilkelerini oluşturmuştur. Bernard C. Cohen'in kapsamı ve sınırlarını netleştirme konusundaki katkıları da büyük bir önem taşımaktadır. Bir siyaset bilimi profesörü olan Cohen, 1963'te yayımladığı *Basın ve Dış Politika* (The Press and Foreign Policy) isimli eserinde kuramın sınırlarını aşağıdaki gibi ifade etmiştir (Cohen, 1963: 13):

Basın bir enformasyon ve görüş tedarikçisinden belirgin olarak fazla bir şeydir. Çoğu zaman insanlara ne düşüneceklerini söylemede başarılı olmayabilir, fakat okurlara ne hakkında düşüneceklerini söylemede fevkalade başarılıdır. Bundan yola çıkarak; dünya sadece kişisel ilgilerine değil, kendileri için yazarlar, editörler, yayıncılar tarafından çizilen haritaya da bağlı olarak farklı insanlara farklı görünür

Egemen enformasyon kanalları olduklarından dolayı televizyon ve gazeteler, gündem belirleme araştırmalarında sıklıkla üzerinde durulan araçlar olmuştur. Gazetenin ve televizyonun etkileri, ilk araştırmalarda bir arada, daha sonra yapılan çalışmalarda ise ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Farklı biçimde çalışan gazete ve televizyonun etkisi, farklı zamanlarda olur, birbirlerine destek olmak ya da birbirleriyle rekabet etmek yerine ayrı roller oynamaktadırlar (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 147). Bunun yanında her iki aracın da ayırdıkları süre, yer ve kuşak gibi değişkenlerle önemsedikleri konuyu öne çıkardıkları gözlenmektedir.

Her bir televizyon, dergi ve gazetenin “gündemi”, izleyicisine sunmak için tercih ettikleri enformasyondan oluşmaktadır. Her araç, önceliklerini konuya verdikleri öneme göre belirlemektedir (araç gündemi). İlk sayfaları, makaleleri, başlıkları, mülakatları, yorumları ve tartışmaları en önemli konular kaplamaktadır. Konular önem sırasına göre sıralanmakta

ve ilk sayfadan son sayfaya, büyük başlıktan küçük başlığa, otuz dakikadan otuz saniyeye, otuz cümleden üç cümleye veya hiç yer verilmeme çizgisinde azalma gösteren bir biçimde yer almaktadır; sonra da konular önemine göre de yinelenir veya yinelenmez (Erdoğan ve Alemdar, 1990: 147).

Kuramla ilgili ilk araştırmalar, kitle iletişim araçlarının siyasi tutumları etkileme noktasındaki düşük bir etkiye sahip olduğu sonucuna odaklanırken; bu durum, 1960’larda değişmeye ve 1970’lerin ikinci yarısında ABD ve Avrupa’da yapılan araştırmalarda siyasi adayların düşüncelerini seçmenin nasıl algılandığı, hükümete güven, rakip adayın tutumları, oy vermedeki tutumlar ve konuların önemi gibi yeni öğeler dikkate alınmaya başlamıştır.

1.1.3. Gündem Belirlemenin Temel Unsurları

Genel olarak “gündem belirleme süreci” olarak adlandırılan Gündem Belirleme; medya gündemi, kamu gündemi ve siyasal gündem olmak üzere üç çeşit gündem unsurundan meydana gelmektedir (Rogers ve Dearing, 1988: 557, Akt. Atabek, 1998: 164-165).

a. Medya gündemi: Okunan her gazetenin, dinlenen veya seyredilen bütün haber bültenlerinin mutlaka bir gündemi vardır ve sözü edilen gündeme “medya gündemi” adı verilmektedir (Yüksel, 2001: 59). Daha net bir söyleyişle medya gündemini; “belli bir zaman diliminde medyada yer alan sorunlar ve olaylar listesi” olarak nitelendirmek mümkündür (Atabek, 1998: 156).

b. Kamu gündemi: Kitle iletişim araçları ortaya çıkan bazı olayları, daha önemli gördüklerinden dolayı daha değerli kabul etmekte ve öne çıkarmaktadır. Söz konusu önemlilik derecesiyle medya üzerinde durduğu konuların toplum için dikkat çekicilik özelliklerini artırmak suretiyle kamunun gündemini meydana getirmekte, hangi konular üzerinde durmaları ve önemli olan haberleri bilmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Gündem Belirleme Yaklaşımı’yla ilgili yapılan birçok araştırma sonucunda elde edilen bilgiler medya ve kamu arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Terkan, 2005: 64).

c. Siyasal gündem: Hükümet tarafından yapılan siyasal söylem ve eylemlerle karar alıcıların, medyanın ya da çıkar gruplarının kabullendiği sorunların toplumun geneli için de bir sorun oluşturmaları siyasal gündemi etkilemektedir. Söz konusu etkilerin tamamı; yani karar alıcılar, medya yöneticileri ya da çıkar gruplarının liderlerinin birbirleriyle ilişkileri vardır ve bu ilişkiler, kurumsal anlamda olduğu gibi deneysel çalışmalarla da ortaya konulmuştur. Bundan dolayı siyasal gündemin oluşması konusunda önemli bir sürecin temsilcisi konumundadırlar (Terkan, 2005: 91).

1.1.4. Gündem Belirleme Yaklaşımının Genel Çerçevesi

Gündem belirleme kavramı, medyanın öncelik veya önemlilik verdiği konuların kamu zihninde de öncelikli veya önemli konular olmasını açıklamaktadır. Nasıl bütün bireylerin o gün yapacakları işlerle ilgili bir öncelik sıralaması varsa, toplumların da hangi sorunlardan başlanmak suretiyle çözüme kavuşturulacağına dair bir öncelik sıralamasına gereksinimleri bulunmaktadır. Sözü edilen öncelik sıralamasını bireyler, kendileri belirlerken, bütün toplumu ilgilendiren sorunlarından hangilerinin öncelikli olacağına dair sıralamayı yapma konusunda medyaya düşen payın ne olduğunun açıklanması “gündem belirleme” yaklaşımının asıl araştırma sorusunu meydana getirmektedir. Gündem belirleme yaklaşımı, sadece toplum tarafından öncelikli kabul edilen sorunlarını kimin veya neyin tespit ettiği sorusu kadar, bu sorunları çözmek için çaba göstermeleri beklenen siyasi figürlerin de söz konusu konulara karşı ne kadar duyarlılık gösterdiklerine dair başka bir gündemle daha ilişkilendirilmesi mümkündür. Bu da siyaset gündemi olarak bilinen gündemdir. Bir süreç olarak gündem belirleme yaklaşımı bu noktada, medya tarafından öne çıkarılan konuların kamunun zihni tarafından da önemli kabul edilerek öyle algılandığını ve bundan dolayı da medya ve kamuoyunun önemli kabul ettiği konulara karşı siyasi kurumların da duyarsız kalmasının mümkün olamayacağını açıklamaya çalışmaktadır (Yüksel, 2001: 27-30).

1.1.5. Gündem Belirleme Düşüncesinin Öncüleri

Gündem Belirleme konusunda ilk araştırmalar, bilimsel yayınlarda 1970'lerle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat bu düşünce akımının arka planına, önceki yıllara ait araştırmalarda da rastlamak olasıdır (Atabek, 1998). Gündem belirleme kavramı üzerinde ağırlıklı duran ve bu terimi ilk kez kullanan kişiler Donald L. Shaw ve Maxwell E. McCombs'dır. ABD'de 1968'de yapılan başkanlık seçimlerinde, medyanın gündeminde yer alan konuların önem sıralamasıyla sözü edilen konuların Chappell Hill'de bulunan kararsız seçmenlerin düşüncesindeki önem sırası arasında bir ilişki bulunup bulunmadığını sorgulayan bu araştırmada; bilim insanları, "gündem belirleme" kavramının tanımını yapmışlar ve bunu "kitle medyasının bir işlevi" olarak ele almışlardır (McCombs ve Shaw, 1972).

1.1.5.1. Walter Lippmann

Walter Lippmann, kitle iletişim araçlarının kamu gündemini belirleyen en önemli etkenlerinden biri olduğu yönündeki düşüncenin ortaya konulmasına yönelik ilk araştırmaları yapmıştır. Lippmann, 1922'de ileri sürdüğü *Kamuoyu* (Public Opinion) isimli çalışmasında bireylerin, içinde yaşadıkları çevreyle ilgili bildiklerinin çoğu, ona doğrudan deneyimleriyle değil de; dolaylı bir şekilde, örnek olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla geldiğini ve bunların sadece bir görüntüden ve onların haritasından ibaret olduğuna vurgu yapmıştır (Yüksel, 2001: 33).

"Bireyin yaşamadığı bir olayla ilgili sahip olabileceği tek duygunun, sözü edilen olayın zihninde bulunan imajının yarattığı duygu olduğunu" iddia eden Lippmann, bu sözleriyle de açık bir biçimde; ancak terimin ismini vermeden, medyanın Gündem Belirleme işlevinden bahsetmiştir. Çünkü Gündem Belirleme Yaklaşımı, medya tarafından sunulmuş olan dünya görüntüsünde yer alan unsurların önemliliğinin insan zihnindeki görüntüde yer alan unsurların önemliliğine dönüştüğünü iddia etmektedir (Yüksel, 2001: 34).

Devletin ülke içinde gerçekleştirdiği faaliyetleri veya dünyadaki bir başka ülkede yaşanan bir olayla ilgili bildiği şeyler, bireyin kendi gözlemleriyle değil, başka kanallar vasıtasıyla bireye aktarılmaktadır. Böylece de bireyin doğrudan içinde yer almadığı uzak çevreyle ilgili düşünceleri, ona sağlanan bilgilerle oluşturduğum kurgusal yapılara dayanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının Gündem Belirleme işlevi hakkında Lippmann, “Siyasal olarak ilgi alanımızda olmayan dünya göremediğimiz, ulaşamadığımız, gözümüzün önünde canlandıramadığımız bir dünyadır. O dünya, keşfedilmeli; hakkında bir imajı oluşturulmalı ve onunla ilgili haber verilmelidir. İnsan, varoluşu tüm unsurlarını bir bakışta görebilen Aristo’nun felsefesinde yer alan tanrısal varlık değildir.” biçimindeki ifadeleriyle işaret etmektedir (Atabek, 1998).

1.1.5.2. Norton Long, Kurt Lang ve Gladys Engel Lang

Norton Long ile Kurt Lang ve Engel Gladys Lang, bugünkü anlamıyla Gündem Belirleme hipotezinin öncüleri içinde önemli yere sahip isimler arasında yer almaktadır (Atabek, 1998). *Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk* isimli çalışmasında Long (1958); “gazetelerin çoğu insanın ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri hangi biçimde düşüneceğine ve sorunlarla mücadelede hangi yolu tercih edeceğine karar verme konusunda en büyük paya sahip oldukları” üzerinde durmuştur (Yüksel, 2001: 35-36).

Lang ve Lang, 1959’da yaptıkları *Kitle İletişim Araçları ve Oy Verme* adlı çalışmada, kitle iletişim araçlarının belli konular üzerinde durduğunu ve siyasi figürlerin toplum karşısındaki imajlarını yarattıklarını ifade ederler. Lang ve Lang’a göre, “Gazeteler sürekli kitle içerisindeki bireylerin ne hakkında düşünmeleri, neyi bilmeleri ve ne hissetmeleri gerektiğini öneren nesneleri sunmaktadır.” Lang ve Lang, Bu görüşleriyle adını koymadan Gündem Belirleme işlevinden söz etmişlerdir (Yüksel, 2001: 36).

1.1.5.3. Bernard Cohen

Bernard Cohen, Kitle iletişim araçlarının Gündem Belirleme Kuramına dair düşüncelerin gelişmesi konusunda öncü olan bir başka siyaset bilimcidir. Cohen, Gündem

Belirleme Yaklaşımı alanının köşe taşlarından bir olarak, 1963 yılında ortaya koyduğu *Basın ve Dış Siyaset* (The Press and Foreign Policy) isimli çalışmasında Gündem Belirleme hakkındaki düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir (Yüksel, 2001: 35):

Çoğu zaman basın, insanlara ne düşüneceklerini söylemek konusunda başarılı olmayabilir, ne var ki okurlara ne hakkında düşüneceklerini söyleme konusunda üst düzeyde başarılıdır. Farklı insanlara dünya; okudukları (gazete ya da dergi) sayfaların yayıncıları, editörleri ve yazarları tarafından çizilen harita çerçevesinde farklı görülmektedir (Yüksel, 2001: 35).

Ortaya koyduğu bu çalışmasıyla Cohen, Gündem Belirleme konusunda yapılan çalışmalara yeni bir çığır açarak medyanın “tutum, davranış ve düşünce” değiştirme gücüyle ilgili araştırmaların yön değiştirmek suretiyle, “haberdar etme” veya “farkındalık yaratma” gücüne dikkat çekmeyi başarmıştır (Yüksel, 2001: 35).

1.2. GÜNDEM BELİRLEME SÜRECİ ve MEDYA KURULUŞLARININ EDITORYAL POLİTİKASI

Gündem belirleme, halkın ne düşündüğünün medya tarafından belirlendiği düşüncesinden doğmaktadır. Gündem belirleme teorisi ilk olarak 1972 yılında McCombs ve Shaw tarafından tanıtılmıştır. Bu teori, haberlerin siyasi gerçekliklerin şekillenmesinde ayrılmaz bir rol oynadığını belirtmektedir. Bir konu için harcanan zaman ve bir haberde aktarılan bilgiler, hikâyenin konumu ile birlikte, bir okuyucunun ne kadar öğrendiğini ve konuya verilen önem ölçüsünü belirlemektedir. McCombs ve Shaw'un gündem belirleme teorisi, medyanın bir kampanya sırasında bir adayın görüşlerini yansıttığı zaman, aynı zamanda önemli konuları da şekillendirdiğini ve belirlediğini belirtir. Bu nihayetinde siyasi bir kampanyanın gündemini belirleyebilir.

Gündem belirleme analiz edilirken dikkate alınması gereken iki temel varsayım vardır: Bunlardan ilki, medya ve basın gerçeği yansıtmaktan çok filtrelemekte ve şekillendirmektedir. İkinci olarak ise medya yalnızca birkaç konuya ve konuya odaklandığı zaman, halk bu konuları daha önemli olarak algılama eğilimindedir.

Teknolojide ortaya çıkan gelişmeler, kitleleri etkilemek için yeni birçok yol sağlamaktadır. Gündem belirleme teorisinin başlangıcında, iletişim öncelikle basılı ve radyo, ardından da film ve televizyon aracılığıyla gerçekleştirildi. Günümüzde iletişim kaynakları neredeyse sınırsızdır, daha fazla halk katılımına izin verir ve gündem belirleme konusunda artan ilgi eğilimi belirlemektedir.

1.2.1. Gündem Belirleme Süreci

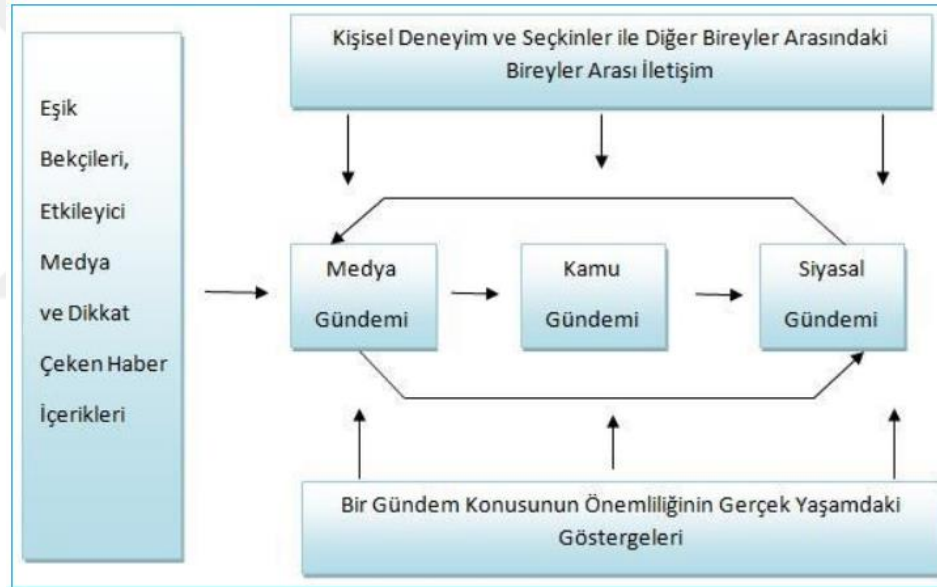
Gündem belirleme süreci, kamunun gündeminin belirlenme yönü ve sürecin işleme biçimini, belirlenirken gündemin etkisinde kaldığı unsurları araştırmaktadır. Gündem belirleme süreci, üç temel unsur olan medya gündemi, siyasal gündem ve kamu gündeminin birbirleri üzerindeki etkileri üzerine şekillenmektedir. Gündem belirlemeyle ilgili yapılan araştırmalarının temelini, bu süreci meydana getiren etkenlerin birbirini üzerindeki etkilerinin hangi tür konuların, siyasal gündemde ve medya gündeminde yer aldığı; bu iki gündemin hangi durumlarda paralellik gösterdiği oluşturmaktadır (Terkan, 2005: 208)

Gündem belirleme sürecinin çizgisi, medya gündeminden kamu gündemine doğru meyleden bir çizgidedir. 1968'den itibaren Shaw ve McCombs'un yaptıkları çalışmalar, medya gündeminin kamu gündemini belirlenebileceği; fakat medyanın gündem belirlemesinde diğer etkenlerin de etkili olduğunu iddia etmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005: 170).

Bir konunun medyada gündeme alınmasıyla gündem belirleme süreci başlamaktadır. Medyanın konuya vereceği önem, üzerinde durma süresi de o konuyla ilgili kamu gündeminde değer yargılarına, algılara ve tutumlara şekil vermektedir. Bir gazetenin manşetinde ele alacağı haber ya da radyo ve televizyonlardan ilk sıralarda verilen haberler, sıklık ve süre bakımından yoğunluk kazandığında gündem üzerinde etkili olacak en önemli ve ilk haber olarak algılanabilmektedir (Yüksel, 2013: 68).

Gündem belirleme sürecinin işleyiş biçimi Şekil 1'de gösterilmektedir. Yaşanılmakta olan zaman diliminde toplumsal hayat üzerinde etkili olan olaylar gündemin oluşturulmasını

sağlayan en önemli verilerdir. Sürecin başlaması, medya gündemiyle gerçekleşmektedir. Kamu gündeminin oluşmasından sonra sürecin yönü, politik gündemin oluşturulması arasında ikili bir etkileşim söz konusudur. Gündemin oluşturulması sürecinde bireylerin demografik özellikleri çerçevesinde gelişme gösteren deneyimleri ve diğer bireylerle yaptıkları iletişim süreci üzerinde etkili olan önemli bir unsurdur. Gündemin belirlenmesinde ele alınan konunun gerçek hayattaki önemlilik durumu ise medya gündemini, politik gündemi ve kamu gündemini, iletişim ve bireysel tecrübeyle birlikte etkili olan faktörler arasında yer almaktadır.

Şekil 1: Gündem Belirleme Modeli.

Gündem belirleme süreci, kamunun öne çıkarma ve çerçevelemede eşzamanlı olarak işlemektedir. Haberlerin gündemi belirlenmesi için ilk önceliği alan yaklaşım öne çıkarmadır; çerçeveleme veya başka bir ifadeyle konular ve olaylarla ilgili algılamaya imkân veren araçların önemi de bu süreç üzerinde etkilidir. Haberlerin içerikleri oluşturulurken, bireylerin algılamasını etkileyecek sunumun yapılma biçimi de belli yöntemler izlenerek oluşturulmaktadır. Medyanın bu noktada, çeşitli haber çerçevelerini kullanmak suretiyle, kamunun gündemini şekillendirme sürecinde etkin bir konuma sahip olduğunu söylemek doğrudur (Terkan, 2005: 32-33).

1.2.2. Medya Gündemini Etkileyen Unsurlar

Medyanın gündemine bir konuyu yerleştirenin ne olduğuna yönelik her bir medya gündemi araştırması, bir veya birin üzerinde unsurun etkilerini değerlendirmiştir (Yüksel, 2001: 70). Yapılan araştırmalar, medya gündemi üzerinde etkili olan birçok unsur ortaya koymuştur. Bunlardan başka, bu konuda medya kuruluşlarının kurum içi ve kurum dışı birçok faaliyetin etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca medya kuruluşlarının haber üretim süreçleri ve örgütlenme yapıları da medya gündemi üzerinde etkili olan faktörler arasında yer almaktadır (Terkan, 2005: 44).

Haberler, belli bir üretim sürecini takip etmektedir. Mesleki gazetecilik uygulamaları, habercilerin ideolojik düşünceleri, medyanın ekonomik politik yapısı ve haberlerin üretilme anı haberlerin üretim aşamalarında etkili unsurlar olarak görülmektedir. Özet olarak politika, ideoloji ve ekonomi gibi birçok unsur medya gündemini belirleme noktasında etkili rollere sahiptir (İnal,1996: 95-96).

Lazarsfeld ve Merton 1948’de ilk kez medyanın gündem belirlemedeki etkilerini araştıran çalışmalar yapmışlardır. Söz konusu araştırmacıları göre medya, gündemine sermaye çevrelerini ve güçlü grupları alarak kamu gündemi üzerinde etkili olmaktadır. Medyada yönetici konumunda olanların gündemi belirlemeleri söz konusudur. Gazete sahiplerinin veya yayın politikası çerçevesinde bir yönetimi benimsemiş genel yayın müdürleri gündemi belirlemektedir (Yüksel, 2001: 70-71).

Bu alanda yapılan en sistematik tanımlamayı, Shoemaker ve Reese’nin medya içeriklerinin belirlenişiyile ilgili çalışmaları oluşturmaktadır. Shoemaker ve Reese (2002: 130), medya içeriklerinin belirlenmesi konusunda kurum içi ve kurum dışı faktörlerle birlikte sahiplik yapısı ve haber üretim süreci gibi etkenlere; gündemin belirlenmesi konusunda başka etkileri de vurgulayarak söz konusu etkileri; kurumsal düzey, bireysel düzey, medya dışı düzey ve ideolojik düzey medya rutinleri düzeyi şeklinde sınıflandırmıştır.

1.2.2.1. Medya Çalışanlarından Kaynaklanan Etkiler

Medya çalışanlarının neden olduğu etkiler, bireysel düzeydeki etkileri meydana getirmektedir. Medya çalışanlarının bireysel, mesleki, demografik özelliklerini içine alan bu alan, haberin üretilmesi aşamasında bireylerden kaynaklanan etkilere dikkat çekmektedir (Yüksel, 2001: 71). Bireysel etki konusunda, gazetecilerin bireysel tutum ve davranışları, demografik nitelikleri, değer yargıları, etnik kökenleri gibi durumların haberlerin içeriklerinde hangi düzeylerde etkili olduğuna odaklanmaktadır. Öte yandan gazetecilerin taşıdıkları bireysel değerleri ve ideolojik düşüncelerinin haberlerin objektifliği hakkında da önemli birer etken olduğu ifade edilmektedir (Ettema ve ark., 1997: 39). Yapılan araştırmalar ABD’de bulunan gazetecilerin demografik özelliklerinin haber içeriklerine etki düzeyinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Medya kuruluşları ile gazeteciliğe ait rutinlerin daha etkili olduğunun belirlenmesi, bunun nedenidir (İrvan, 1997: 73).

1.2.2.2. Medya Rutinlerinden Kaynaklanan Etkiler

Medya rutinlerinin neden olduğu etkiler, genel olarak toplumsal boyutuyla ele alınmaktadır. Kitle iletişim araçlarının haber yazma teknikleri, nesnellik, haber değerleriyle ilgileri, yer ve zaman sınırlılıkları, haber kaynağıyla olan ilişkileri, medya rutinlerinin neden olduğu etkiler ışığında değerlendirilmektedir. Medya rutinlerini, habercilikte rutin bir şekilde yapılmakta olan mesleki uygulamalar oluşturmaktadır (Yüksel, 2001: 72). Bir olayın haber niteliği taşıyıp taşıyamaması hakkında belirleyici ölçüt olan editöryal süreç ve haber değerlerinde etkiye sahip “eşik bekçiliği” kavramları, haberlerin bir tespit edilme ve eleme işlemi görmesine yol açmaktadır. Bundan ötürü Gündem Belirleme Yaklaşımı, eşik bekçiliği ve haberlerin haber değerleri ölçütlerine göre tespit belirlenerek yapılmakta olan bir habercilik yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Erdoğan ve Alemdar, 2002: 214).

Haber içeriklerinin tespit edilmesinde medya rutinlerinden kaynaklanan etkilerin önemli bir yeri vardır. Çünkü medya rutinleri, haberi kaynağı bakımından daha güvenilir kılarken; buna paralel olarak öteki medya kuruluşları arasında rekabet sürecinin devam ettiği bir piyasada ekonomik bir geçerlilik sağlamaktadır. Ayrıca medya rutinlerinin gazetecileri

yaptıkları iş alanında daha somut davranmalarını, meşruluktan uzak durmalarını temin ettiği kabul edilmektedir (Bennet, 2002: 232).

1.2.2.3. Kurumsal Amaçlardan Kaynaklanan Etkiler

Kurumsal amaçlardan kaynaklanan etki düzeyi, medya organlarının belirlenmiş amaçlarından kaynaklanan etkilerdir (Yüksel, 2001: 72). Medya kuruluşlarının işleyişi, diğer sermaye şirketlerine benzer bir yapıya sahiptir. Bundan ötürü söz konusu örgütsel yapıyı ayırıcı özellikler taşımaktadır. Söz konusu özellikler arasında hiyerarşik yapılar; kurum içi rol farklılaşması ve bir iş bölümü; belirli siyasalar ile örgütsel pratiklere çevrilmiş olan, açıkça kabul edilmiş ve tespit edilmiş örgütsel amaçlar; genellikle hiyerarşik yapıyı simgeleyen ve takip eden, açıkça çizilmiş sorumluluk ve iletişim hatları; değişik rolleri olan görevliler bulunmaktadır (Elma, Kesten, Dicle Ve Mercan Uzun, 2009: 1415).

Kurumdan kaynaklanan etkiler ekonomi politik ve liberal çoğulcu yaklaşım olarak iki farklı yaklaşımda ele alınmaktadır. Ekonomi politik yaklaşım uyarınca, kitle iletişim araçlarının içeriklerinin oluşması sürecinde ekonomik çıkarların etkisi bulunmaktadır. Söz konusu yaklaşım, daha çok medyada meydana gelen tekelleşmeler ve medyayı denetleyen sermaye sahiplerinin birer güç olduğuna dikkat çekmektedir. Liberal çoğulcu yaklaşım, genellikle örgüt kuramı çerçevesinde hareket etmektedir. Medya kuruluşlarının bu doğrultuda belli bir hiyerarşi çerçevesinde faaliyette bulunduğu, kurumsal iş bölümü yapıldığı, bunların sermaye çıkarları çerçevesinde çalıştıkları düşüncesi egemendir (Yüksel, 2001: 72).

1.2.2.4. Kurum Dışı Etkiler

Kurum dışı unsurlardan kaynaklanan etkilerde genel olarak haberci ve haber kaynağı arasında ortaya çıkan ilişki dikkati çekmektedir. Ekonomik çıkar sahibi odakların bazı konulara yaklaşımları veya lobi faaliyetleri kurum dışı etkiler arasında kabul edilmektedir (Yüksel 2001: 72). Siyasal anlamda haberciler ile karar alıcılar arasında var olan ilişkiler de söz konusu grup içerisinde değerlendirilmektedir (İrvan, 2001: 81).

Kurum dışından gelen etkiler içinde genellikle işaret edilen haber kaynaklarının önemidir (Yüksel, 2001: 72-73). Karar araçları ile gazeteciler ve devletin diğer organları içinde olan haber kaynakları, medya içeriğinin üretilme sürecinde ve kurum dışı etkilerin ölçülmesi noktasında da önemli kabul edilmektedir. Kitle iletişim araçları; örgütsel yapı, kurumlar gibi birçok çevreyle etkileşim içindedir ve medya için bunlardan her biri birer haber kaynağı niteliği taşımaktadır. Medyanın bu şekilde etkileşim içinde olması, yalnızca ekonomik değil, haber içerikleri üretimi bakımından da birer malzeme olarak kabul edilmektedir (Curran ve ark. 1991:241).

1.2.2.5. İdeolojik Eğilimlerin Etkileri

İdeolojinin etkisi, haber metinlerinin iletilerinin odak noktalarında biridir. Bazı araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalara göre, ideolojik düzey medya içerikleri üzerinde etkili olan diğer bütün unsurları içine almaktadır. Bununla birlikte ideoloji, toplum nazarında genellikle söz sahibi karar alıcıların çıkarlarına uygun olarak çalışmaktadır (Shoemaker ve Reese, 2002: 129). Bir başka söyleyişle, medya iletilerinin oluşması noktasında belirleyici bir yapısı olan ideoloji, büyük bir öneme sahiptir.

Mikro düzeydeki medya çalışanlarının makro düzeyde ideolojileri vardır. Söz konusu iki düzey arasında yer alan diğer basamaklar “etkiler hiyerarşisi” olarak açıklanmaktadır. Etkiler hiyerarşisi çerçevesinde ideolojik düzey, kendisine en yukarılarda yer edinmiştir. İdeolojik düzeylerden başlamak suretiyle diğer düzeylere doğru bir geçiş olmaktadır. Böylece ideoloji bütün diğer düzeyler için bir tür filtre işlevi görmektedir. İdeoloji, sahip olduğu bu özelliğiyle kendini etkili bir belirleyici olarak ortaya koymaktadır (Yüksel, 2001: 73). Bununla ilgili değerlendirmeler incelendiği zaman ideolojinin toplumsal koşullarda konumlanması bir tür ortak nokta kurmaktadır. İdeolojinin kapitalizmin süreçlerinden biri ve söz konusu sürecin oluşması için gereken bir olgu niteliği taşıması, üretim için onun gereken bir unsur olduğunu vurgulamaktadır (Terkan, 2005: 59).

Medyanın hangi nedenle kimi sorunlarda liberal ve kimi sorunlarda ise muhafazakâr olduklarını anlama düşüncesi çerçevesinde özetlenebilecek ideoloji ve medya konusunda

yapılan çalışmalarda genellikle medyanın liberallere yakın olması ve kapitalist eğilimleri eleştirilmiştir. Medya ve ideolojiyle ilgili çalışmalara bakıldığı zaman Marksist eleştirel yaklaşımın egemen olduğu hemen fark edilmektedir (Yüksel, 2001: 73). Althusser'in ortaya koyduğu ideoloji kavramı, özellikle medyayla ilgili yapılan yapısalcı çalışmalar alanında önemli bir yere sahiptir. Althusser'in ideoloji anlayışı çerçevesinde medya, ideolojinin egemenliği altında üretilmektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçları, kurumun başında bulunan genel yayın yönetmeni veya herhangi bir başka yöneticinin düşünce, tutum veya davranışlarına göre değil, dış etkenlerin etkisi ile bir zemine oturmaktadır (Terkan, 2005: 60).

1.2.3. Medyanın Gündem Belirlemesi Üzerine Varsayımlar

Ekonomi-politik terim olarak, sosyal gerçekliği anlamak için toplumsal yaşamı oluşturan temel faktörlerin ortaya çıkardığı paylaşımların ve üretim süreçlerinin kavramsal bir karşılığıdır. Sözü edilen üretim ve paylaşım süreçleri, toplumsal etkileşim kapsamında yaşanmaktadır. Söz konusu etkileşim sonrasında bir güç ve güçler ağı meydana gelmektedir. Bu güçler ağının peşinden de mülki yapı ve sahiplik gelmektedir. Bu genel toplumsal yapı içerisinde yer alan bölüşüm, güç ağı ve etkileşimleri ele alan ekonomi politığın merkezine etkileşim sürecinde yer alan kişileri, kurumları ve kuruluşları da yerleştirmektedir (Toruk ve Olkun, 2014: 380).

Tıpkı bunun gibi toplumsal yapı içinde medyanın da önemli bir yeri vardır. Özellikle kapitalist üretim sürecinde bu araçlarının tüketiciyi hedefleyen üretim yaptığı süreçte medyayla bir ilişki içinde olması, hatta mülkiyet hakkına da sahip olması, kitle iletişim araçlarını da ekonomi politik kavramının konularından biri yapmıştır. Üretim sahalarından biri de medyadır; medya takipçileri ise, toplumu meydana getiren kişiler, yani tüketicilerdir. Bilgiyi ve haberi ortaya çıkaran ve bunu özel bir sunumla topluma yayan medya kuruluşları, yalnızca bir iletişim vasıtası olmaktan çıkarak bugününün kapitalist dünya düzeni içinde kâr amacı güden endüstriyel kuruluşların parçalarından birine dönüşmüştür. Her geçen gün biraz daha büyüyen bu medyanın gücü, kendi çıkarlarına uygun yayın politikası yürütmek ve bunu sahibi olduğu kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilgileri tasarımıyarak topluma sunmaktadır.

Bu noktada kendisine söz söyleme hakkı bulan söylem ve ideoloji de ekonomi politik olguyla bütünleşerek bir köşe, bir yer oluşturmaktadır. Toplumsal yapı ekonomi ile olduğu gibi ideolojik ve politik aşamalarının her biriyle ilişkilidir (Fung, 2006: 39).

Yaşamının her alanında İktisadi bir döngünün olması gibi medya kurumları ile ve kuruluşlarının da artık vazgeçilmez bir temele sahip olduğu artık tartışılmaz bir gerçekliktir. Kâr amacını bünyesinde taşıyan bir ticari oluşuma dönüşmüş medya örgütleri kendi politik ve çıkar ilişkilerine uygun haber üretir ya da bu haberleri yayar. Bu süreçte birebir aktarım yapmaktan ziyade haberi, kendi politik ekonomik süzgecinden geçirdikten sonra akışa sunmaktadır. Bu durum da ekonomi politik kavramını gündemle karşı karşıya getirmektedir (Güdekli, 2016: 153).

Her bir medya kuruluşunun kendine göre belli limiti ve sınırları vardır. Gündeme taşınması düşünülen bir konu da mutlak olarak bu süreç çerçevesinde değerlendirilmektedir. Haberin üretilmesi ve haberin veriliş biçimi, bununla birlikte verilecek haberin seçilmesi de yine ekonomi politik elekte değerlendirilerek onun etkisi altında şekillenmektedir. Bu noktada ayrıca egemen ideoloji unsurlar üzerinde durmak da gerekmektedir. Haberleşme içerisinde konumlandırıldığı zaman medyanın egemen ideolojinin yayılması ve dayatılmasında ideolojik bir aygıtla dönüştüğü görülecektir (Althusser, 2006: 64).

Medya ideolojisiyle ilgili farklı yaklaşımları olan Bennet (2000), üç farklı alan olduğunu ifade etmektedir. Bennet, sözünü ettiği üç alanı Marksist perspektiften özetlemeye gayret etmektedir. Bunlardan ilki yönetici kesimin medya üzerindeki hareket ve işleyişlere tahakkümü ve mülkiyet yapısını güçlendirmesidir. İkinci olarak sözü edilen medyadaki yapının görünenden farklı tanınması için izlenen yolla ilgilidir. Üçüncüsü ve sonuncusu ise toplumsal yapının politik, ideolojik ve ekonomik kademelerinin her birinin diğer aşamayla ilişki içinde olarak nasıl yorumlanması gerektiğidir (Güdekli, 2016: 154).

Sonuçta belirleyici konumda olan okuyucu ya da izleyici kesimdir. Medya üreticileri de siyasetçiler de toplumu gözlemleyerek ve değerlendirerek bir söylem ve mekanizma, kamuoyunun beklenti ve isteklerini karşılayacak bir üretim ve duruş gerçekleştirmektedir.

Haberin ekonomi politik yapısı da kamuoyunun durumuna göre şekillenen bir çizgide oluşmaktadır. Gündemin tespit edilmesi de bütün ekonomi politik bileşkenin sonucuna bağlı olarak şekillenmektedir. Haberin alıcısının hangi düzeyde olacağına dair bilginin belirlenmesinde ise eşikbekçiliği kurumundan beklenen, bunlara paralel olarak ekonomi politik konulara da hâkim olmasıdır. Haberin fazla alıcıya ulaşması, eşikbekçisinin süzgecinden doğrudan onay alarak kabul göreceği anlamına gelmemektedir. Eşikbekçiliği müessesesi, bünyesinde olduğu ya da adına çalıştığı holdingin ya da kurumun ekonomi politik yapısına paralel kararlar almaktadır. Bazı zamanlarda gündem de bu konular çerçevesinde medya tarafından tespit edilmektedir. İşte tam da bu noktada gündem belirlemeyle ekonomi politığın ilişkileri ortaya çıkmaktadır (Mutlu, 2004: 97).

1.3. Kitle İletişim Araçlarında Haber Üretim Süreci Yoluyla İmaj Üretimi

Küçük bir grup insanın daha çok sayıda insanla iletişim kurması için kanal olarak kullanılan teknolojileri ifade eden kitle iletişim araçları, gelişen teknolojiyle birlikte önemli değişimler yaşamış; bilgi, artık birçok yöne ve yöneme göre dağıtılabilmekte ve izleyiciler bir kişiden binlerce kişiye değişebilmektedir. Kitle iletişim araçları genel anlamda zihinde düş gücüyle canlandırılan semboller, nesneler, kavramlar ve durumlar olan imaj oluşturma sürecinde en önemli kaynaklardan biri olmuştur.

1.3.1. İmaj Kavramı

Kişilere göre farklı anlamlar içeren “imaj” kavramı, kimilerinin olumlu yaklaştığı, kimilerinin de gerçeklikten uzak ve yapay davranış kalıpları içine girilerek oluşturulduğundan hareketle olumsuz yaklaştığı bir kavramdır (Özüpek, 2005:107). Ortaya konulmuş örneklerle bakıldığında meydana gelen bu farklılıklara, her bireyin değerler sisteminin, önceliklerinin ve ilkelerinin farklılığının (Öğülmüş, 2006: 14) yol açtığını söylemek mümkündür. İmaj, belirli unsurlar bütünüdür ve algıya dayanmaktadır; imaj oluşumunda bireyin algısı önemlidir (Peltekoğlu, 2007: 50).

“İmaj” sözcüğü Türkçeye Fransızcadan geçmiş ve Türkçedeki imge sözcüğüyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Geçikli, 2012: 4). Bireylerin bir kişi, obje ve bir kurumla ilgili düşünceleri imajı oluşturmaktadır; kişinin imajla ilgili düşünceleri her zaman gerçekte mevcut durumla uyuşması söz konusu olamayabilir. Bu hâlde herkes bir imaj sahibi olabilir; fakat söz konusu imajın olumlu olması için birtakım etkinliklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Okay, 2000: 255-256). Başka bir tanımlamada imaj kavramının tanımı, herhangi bir kişi, durum veya kurumla ilgili düşüncelerin toplamı olarak yapılmaktadır (Peltekoğlu, 2012: 572). Tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi imaj, bireyin kanısıyla yakından ilişki içindedir. Bu kanı sahibi, herhangi bir bireyin hareketi ya da sözüyle, durum, kurum ya da bir nesneyle ilişkiler kuran ve bu ilişkilere bağlı olarak zihni bir meşguliyet ortaya koyan taraftır.

İmaj, halkın genelinin büyük olasılıkla organizasyonun ya da kuruluşun ne olduğunu yorumlardan, tartışmalardan, doğrudan mesajlardan, reklamlardan, konuşmalardan, satış rakamlarından ve diğer kaynaklardan öğrenilerek oluşturdukları algıların yerlerine koydukları kavramdır. Bu tanımlama, imajın kurumun herhangi bir yerinde yazılı olmayan ama kurumsal yapı içinde kabul edilen bir olgudur (İlgin, Ertekin ve Yengin, 2018: 2012: 206).

Genel anlamda imaj; zihinde düş gücüyle canlandırılan semboller, nesneler, kavramlar ve durumlardır (Biber, 2007: 51). İmaj, bir bilgilenme süreci sonunda elde edilen imgedir ve doğal ilişkiler, reklam, içinde yaşanılan kültürel iklim, bireysel önyargılar gibi birçok alanda edinilmiş veri ve bilgilerin değerlendirilerek yorumlanması durumudur (Tolungüç, 1999: 23). Dolayısıyla imaj yönetimi, kurumun görsel işaretleri olarak kimliğini yansıtan kurum adı, logo, renk, yazı ilan, karakteri, ambalaj, basılı materyal, stant, sergi, satış geliştirme, kurumsal görünümün oluşturulması ve yansıtılmasına benzeyen birçok unsurun koordine edilmesini içermektedir (Peltekoğlu, 2012: 574). Ortaya bir farklılık koymanın bir hayli önem kazandığı çağımızda imaj, birey veya kurumların varlıklarını sürdürmek için diğer ihtiyaçların gibi mutlaka yönetilmesi gerekli bir unsur olarak kabul edilmektedir (Bakan, 2005: 1).

Düşünceyle uygulamayı birleştiren bir başka tanımlamaya göre imaj, insanların bir kurumla ilgili ne düşündükleri ve ne konuştuklarıdır. Ortaya konulan bütün bu tanımlamalar, soyut bir duruma, bir konuya vurgu yapmaktadır. İmajın zihinsel bir faaliyetin varlığı olması, tanımlamalarda yer alan temel vurgudur. Sözü edilen zihinsel faaliyetlerin sonunda oluşan kanı, kurum, kuruluş veya kişiler için imajının oluşturmaktadır (Geçikli, 2012: 4).

Kurumsal imaj oluşturmaya, görüntü yaratmakla eşanlamli olarak kullanılmaktadır. Örgüt yöneticilerinin önemle ele aldıkları konulardan biri, kamu sektörü ile özel sektör kuruluşlarının kabul edilebilir, savunulabilir ve benimsenebilir belirgin bir görüntü yaratmaktır. Piyasada bulunan markalar ve ürünler gibi, kurumların kitleleri üzerinde olumlu veya olumsuz izlenimler oluşturmaları söz konusudur. Kurumlar için önemli olan, eğer hedef kitleleri gözünde olumsuz bir algıları var ise; bunun nedenlerini belirleyerek bu durumu düzeltmek için çaba harcamaktır (Şişil ve Köse, 2013: 166).

Bireylerin, kurumların ürünleri ya da hizmetleriyle karşılaştıkları her yerde bir imaj oluşmaktadır. Bireylerden her birinin kuruluşa ilgili algısı ve onun için zihninde oluşan imaj farklıdır. Bir kurumun imajı, tek tek bireylerin kuruluşa dair benimsedikleri görüşleri toplamından meydana gelmektedir (Küçük, 2005: 45).

Kurumsal imajı yansıtabilmek için öncelikle böyle imajın sahibi olmak gerekmektedir. Ardından hedef kitlelerin tanımını yapmak ve onların kimliklerini belirlemek gerekmektedir. Bunu sağlamak amacıyla da kuruluşu, hedef kitleye doğrudan algılatarak iletişim teknikleri kullanılmalıdır (Onal, 2000: 47). Kurumu ve kurumla ilgili bilenleri arttırmak ve olumlu bilgilerin yayılmasını sağlayacak kanaat önderlerinin kazanılmasını sağlamak, kurumsal imaj oluşturmaının temel hedeflerdendir. Kurumsal imaj oluşum sürecinde, ilk izlenim çok büyük bir önem taşımakta; uzun bir süre varlığını sürdürmekte ve silinememektedir (Şişil ve Köse, 2013: 169).

Kurumsal imaj, genellikle organizasyonlarca belirlendiğine yönelik bakış açılarının aksine, hedef kitleyi meydana getiren kişilerin ya da grupların hem çevresel hem de bireysel faktörler tarafından belirlenmektedir. Yani kurumsal imajın oluşması sürecinde etkin unsur;

kuruluşla birlikte hedef kitlelerdir. İmaj oluşturma amacındaki kuruluşun kendi inisiyatifi alanındaki etkinliklerden başka, kendisiyle ilgili bir imaj da oluşabilmektedir. Kuruluşların mevcut imajı belirlenirken araştırma sonuçlarından yararlanılmalıdır. Kurumsal imajı anlamak ve yorumlamak için yapılan araştırmalar, hedef kitlenin kuruluşla karşı davranışlarını ortaya koymaktadır (Bakan, 2005: 41-44).

Kuruluşların farklı yaklaşımlardan yararlanarak kendileri için farklı kurumsal imajlar oluşturabilmek için de halkla ilişkiler ve kurumsal reklam aktiviteleri kullanılmak suretiyle istedikleri imajı yaratma çabasına girmektedirler (Köktürk vd. 2008: 32). Kalitesi yüksek kurumsal imaj, müşteri odaklı kurum imajı, çevreye duyarlı kurum imajı, yenilikçi kurum imajı, katılımcı kurum imajı, sosyal sorumluluk bilincine sahip kurum imajı, kuruluşlar tarafından tercih edilen imajlardandır. Sözü edilen kurumsal imajların neredeyse tamamı, hedef kitleler için olumlu çağrışımlar yaratabilecek imajlardır (Bakan, 2005: 45).

1.3.2. Kitle İletişim Araçlarında Haber Üretim Süreci

Haber üretim süreci; geleneksel gazetecilikte seçim, araştırma, yeniden seçim, ayıklama, biçimlendirme ve yayımlama olarak altı basamakta gerçekleşmektedir. Haber üretim süreci, herhangi bir olayın, benzer birçok olaya arasından habere konu olacak biçimde seçilmesiyle başlamaktadır. Bir sonraki basamakta gazeteci tespit ettiği konuyla ilgili araştırmalar yapmakta ve konunun ayrıntısını sorgulamaktadır. Elde edilen bilgiler değerlendirildikten sonra konunun ele alınış biçiminin belirlendiği yeni bir seçim yapılmaktadır. Daha sonraki basamakta gerekli görülmeyen bilgiler, birçok ifade, cümle ve sözcük ayıklama işlemiyle metinden çıkarılmaktadır. Bir sonraki aşamada ise elde edilen verilerden yararlanılarak haber metni yazılmakta ve söz konusu metne gazeteci bir biçim vermektedir. Haberin, yazılması ve denetlenmesi tamamlandıktan sonra yayımlanması sağlanmaktadır (Girgin, 2005).

Kitle iletişim araçlarında haber üretim süreçleri, geleneksel gazetecilikle hem benzerlikler hem de farklılıklar göstermektedir. Geleneksel gazeteciliğe benzer şekilde kitle iletişim araçları uygulamasında da haber konusu tespit edilmekte, konuyla ilgili araştırma

yapılmakta, haberle ilgili görseller hazırlanmakta, haberin içeriği oluşturulduktan sonra haber yayına verilmektedir. Kitle iletişim araçları gazeteciliğinde haber üretim sürecinin her basamağında teknolojiye yer verilmesi, bu sürecinin farklı yanıdır. Hangi haberlerin gazeteye ya da sayfaya nasıl yerleştirileceği ve haber üretim sürecinde hangi görsel malzeme kullanılarak destekleneceği hakkında dijital ortamlar, güncellenebilir olma ve sınırsız veri kaydetme özelliğiyle birçok önemli avantajlar sunmaktadır (Demirel, 2018: 829).

Okurların bu sürece katılmasına imkân vermesi, kitle iletişim araçları haber üretim sürecini farklılaştıran başka bir noktadır. Aşağı yukarı bütün okurlar, sahip oldukları mobil cihazlar vasıtasıyla haber üretimi sürecine katılmakta, haber içeriğini etkileşimli ve bağımsız olarak şekillendirebilmektedirler (Demirel, 2018: 829). Okurlar, çevrelerinde yaşanan olayların görüntülerini kitle iletişim araçlarına göndermek suretiyle, ileti bölümlerini kullanarak kitle iletişim araçları yöneticilerine ulaşarak ve haberlerdeki yorum alanlarına yorumlar yaparak yeni haber üretilmesine de katkı sunmaktadır. Bununla birlikte yayımlanmış haberler ile haberlere dair öğeleri hızlıca yeni medya araçlarını kullanarak kendi çevreleriyle paylaşmak suretiyle haberin dağıtım sürecinde de etkili olabilmektedirler. Pavlik'e (2013: 70-71) internet gazetelerinde yer alan haber içeriklerinin üç aşamada geliştiğinin ifade etmektedir:

- Çok çeşitleri olan kitle iletişim araçları içinde öne çıkan internet gazetelerinde önce online gazeteciler bağlı oldukları haber kuruluşları tarafından onlara ulaştırılan haber içeriklerini olduğu gibi yayımlamakta ya da amaçlarına uygun duruma getirilmektedirler.

- Büyüyen ve daha da iyi işlevsel kitle iletişim araçları niteliği kazanan ikinci basamakta ise gazeteciler, orijinal içerikler oluşturmaktadırlar. Söz konusu içeriği, diğer internet sitelerinde ve kitle iletişim araçlarında paylaşmaktadırlar. Onları arama motorları, hiperbağlar, elektronik tıklanabilir dizinler gibi interaktif bazı imkanlarla destekleyebilmektedirler.

- Üçüncü basamak yeni yeni meydana gelmektedir ve sadece çok az kitle iletişim aracı sözü edilen aşamaya geçebilmiştir. Bu aşamada bulunan yeni haber formu, bir habere

okuyucunun, geleneksel haber muhabirliği uygulamalarında olduğu gibi sadece bakmak yerine o haberin içinde olmasını sağlamaktadır. Bu uygulama da haber bülteninin daha bağlamlı olmasına neden olmaktadır (Pavlik, 2013: 70-71).

Teknolojik altyapıda gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak günden güne iyice hızlanan, veri taşıma kapasitesinde artış olan veri kanalları ve bireylerin mekandan bağımsız olmasına imkan vererek özgürleşmesini sağlayan mobil cihazlar, kitle iletişim araçlarının altyapısını oluşturmaktadır (Birsen, 2013: 3). Haber toplama, düzenleme haber üretimi ve iletişim için yararlanılan dijital araçlar, her geçen gün portatif, güçlü ve ucuz hale gelmeye başlamıştır. Söz konusu araçlar, gazetecilere haberin son teslim tarihinde yetiştirmelerine imkân verecek güvenilir ve farklı kaynaklar bulmaları için etkili birçok teknik ve yöntemler sunmaktadır.

Pavlik (2013: 75, 77), yeni medya araçlarının dijital haber toplama ve haber üretimi için geniş üç alanı olduğunu ifade etmektedir:

- Dijital haber toplama ve haber üretim araçları, gazetecilerin görüntü içerikleriyle doğrudan etkileşime girebildiği görüntü alma ve görüntü işleme araçlarıdır.
- Bu araçlar ses kaydını ve el yazısı notları işlemeye uygun araçlardır.
- Yeni medya araçları, gazeteciler için hareketli bir çalışma alanıdır ve o alanda yer alan muhabirler için haber üretimi ve haber toplama birleştirilmiş bir sistemdir.

Haber üretim süreçlerinde yararlanılan yeni araçların ortaya çıkması ve kullanılmakta olan iletişim araçların kapasitesinde artışlar olması gazetecilerin görevleri, istihdam yapıları ve çalışma biçimleri üzerinde etkili olmuştur. Yeni iletişim araçları sayesinde gazeteciler, bir taraftan haber peşinde koşarken öte yandan da haber yazarak baskıya yetiştirme endişesi ve telaşından kurtulmuştur (Bulut, 2006: 57).

İnternet ve yeni kitle iletişim araçlarıyla birlikte, gazetelerde bulunan fiziksel yazı işleri ortamları yerlerini sanal yazı işlerine bırakmıştır. Gazeteciler, böylece merkezi bir yazı

işleri bürosunda bir araya gelmekten; çalışmalarını, araştırmalarını farklı yerlerdeki bürolarında, hatta evlerinde yapabilmektedir (Gürcan, 1999: 84). Aynı ortamda, aynı anda bulunma zorunluluğunun ortadan kalkması, yeni kitle iletişim araçlarında görev yapan gazetecilerinin farklı kentlerde bulunmasını da mümkün hale getirmiştir. İnternet bağlantısına sahip her yer, internet üzerinde çalışan gazetecisinin çalışma ortamı haline gelmiştir. Bu yenilik sayesinde ev merkezli, ofis dışı veya yarı zamanlı çalışma biçimlerini uygulamaya girmiştir.

Haber üretimi sürecinde gündeme yeni araçların gelmesi ve bu sayede otomasyonda artış olması gazetecileri daha nitelikli olmak zorunda bırakmıştır. Bütünleşik medya; görüntü, ses ve metin unsurlarını bir arada kullanırken, gazetecinin de bütünleşik davranmasını gerekli hale getirmektedir (Alemdar ve Uzun, 2013: 103). Geleneksel gazetecilik uygulamasında olduğu gibi bir alanda uzman haline gelmek yerine, günlük pratikler içinde gazetecilerin gazete, televizyon, radyo ve internet gibi farklı medya ortamlarına yönelik haber üretebilecek çoklu beceri (multi-skilled) sahibi olmaları gerekmektedir (Yıldırım, 2010: 243).

İnternet gazeteciliği ve bu bağlamda kitle iletişim araçları, gazetecilerin yenilikleri sürekli takip etmesini ve kendilerini geliştirmelerini gerekli kılan bir alandır (Alemdar ve Uzun, 2013: 224). Gazeteciliğin bir meslek olarak kabul edildiği dönemden itibaren gazeteciler, sektörün yapılanmasına ve teknolojide yaşanan gelişmelere bağlı olarak sürekli yeni becerilere ve donanımlara sahip olmuşlardır. Yeni teknolojiler, yeni becerileri gerekli kılmaktadır. İlk başta radyo, ardından televizyon ve çağımızda da internet, gazeteciliğin iş tanımlamalarının değişmesine neden olan önemli parametrelerdir (Yıldırım, 2010: 242).

Daha donanımlı olmaya mecbur olan internet ya da kitle iletişim araçları gazetecisi, mesleki birikimleriyle birlikte gerekli olduğunda muhabir, editör hatta bir yayın yönetmeni rollerine girerek karar verme yetisi ve becerisine de sahip olmalıdır. Bununla birlikte haber akışının süreklilik arz etmesi, haberlerin analiz edilmesi, sunulması ve sitede nerede yer

verilmesi gibi konuları kısa bir süre içinde çözerek yayım sürecine hızlı ve doğru şekilde dahil edilmesi gerekmektedir (Etkeser, 2015: 15).

Gelişen teknolojiye bağlı olarak bu noktada dijitalleşme ve yöndeşmeyle gerekli hale gelen yeni beceriler, gazetecilerin çekirdek becerileri olarak adlandırılan niteliklerin yerini de almamıştır. Söz konusu becerilerin yeni teknolojilere bağlı olarak yeniden ele alınması gerekmiş ve gazetecilerin mesleklerini icra için gereken becerilerin sayısında artış olmuş: internet gazetecisinin aynı zamanda muhabir, fotoğrafçı, editör, kurgucu ve kameraman olma; iyi düzeyde bilgisayar program ve donanımlarını kullanma, tasarım ve kurgu programlarını bilme, gerekliliği de ortaya çıkmıştır. (Yıldırım, 2010: 243).

1.3.3. İmaj Üretiminde Haber Üretim Süreci

Hedef görüntülerin yorumlanması, bir yer ya da bir mekân görüntüsünün “gözlemci ve çevresi arasındaki iki yönlü bir sürecin sonucu” olarak klasik tanımından daha karmaşık bir şekilde anlaşılmasını gerekmektedir. Bunun yerine, bir yerin imajı, medya endüstrilerinin büyümesi ve karmaşık üretim süreçleriyle giderek daha fazla ilişki içine girmiştir. Gündeme getirilmek istenen konunun, kişinin ya da yerin medya görüntülerinin üretimi, gerçekliğin medya yoluyla basitçe aktarılmasından daha fazla anlamlar taşımaktadır (Lynch, 1960: 6).

Medya dış dünyayı temsil etmekten daha fazlasını yapar: onu anlamak ve mekanları anlamak için farklı yollar sunarlar. Bundan da öte, farklı coğrafyaları bugünün dünyasında önemli etkileri olan aracı ortamlar ve ilişkiler yaratıyorlar (Crang, 1998: 199).

Buna göre, imaj üretimi yapılacak konunun, kişinin ya da yerin görüntülerinin üretilmesi, birden fazla alanda kodlama süreci anlamına gelmektedir. Böyle bir süreçte, varış yeri hakkındaki bilgiler birçok aktörün etkisiyle ve birkaç aşamada seçilmekte, kalıplanmakta ve yorumlanmaktadır; bu sürecin sonunda bir medya içeriği olarak sunulmaktadır (Hay ve İsrail, 2001). Medya görüntüleri; kişiyi ve yeri muhteşem, farklı ve olağanüstü olarak temsil ettikleri için birçok açıdan sorunludur. Her şeyden önce, haber üretim sürecinde görüntü ve metin uzmanları belirli normlara göre görüntü ve metin

ürettikleri ve böylece takipçilerin bilgi ve deneyimi hakkındaki beklentilerini arttırdıkları için, kontrollü ve etkili olmak zorundadır (Morgan ve Pritchard, 1998).

Görüntü ve metinler endüstri içindeki çeşitli görevliler tarafından oluşturulmaktadır. Böyle bir görüntü oluşturma aracı, ticari olmayan aktör olarak tanımlanan kitle iletişim araçlarıdır. Bununla birlikte, bu tür teorik kategorizasyonlar, bir bilgi kaynağının amaç ve koşullarının tüketici davranışını ve hedef gelişimini nasıl etkilediğinin anlaşılmasına katkıda bulunsa da, bunun sadece teorik bir yapı olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Gerçekte, bir bilgi sürecini diğerinden ayırt etmek zordur; çünkü üretim aşamasında olduğu kadar tüketim aşamasında da iç içe geçerler. Bir görüntü eğitim aracı, diğer görüntü eğitim araçlarının sonuçlarını kaynak olarak kullanabilir. Tüketim aşamasında, çok kaynaklı bilgi aramadan yararlanıldığı için kitle iletişim araçları içeriği, kitle iletişim kurumu içindeki ve dışındaki faktörler ile koşulların şekillendirdiği insanların, olayların ve koşulların bir sonucu olarak görülmelidir.

Gazeteciler sadece yerleri, koşulları ve olayları tanımlamakla kalmayıp, medya içeriği bilgi toplama, yayın politikaları ve halkla ilişkiler faaliyetlerini ve medya içeriği sonucunda farklı çıkar grupları arasındaki mücadeleyi yansıtmaktadırlar (Hay ve İsrail, 2001). Kitle iletişim araçları üretim süreci çeşitli sosyal kurumlara bağımlıdır ve bu nedenle tamamen özerk bir üretim süreci olarak değerlendirilemez. Kitle iletişim kurumlarının toplumdaki diğer kurumlara bağımlılığı açıktır.

Kitle iletişim araçları içeriğinin belirli bir mantığa, yani medya hammaddesinin işlenmesinin (yani gerçeklik) kültürel bir standardizasyonuna göre üretildiği iddia edilebilir (McQuail, 1994: 42). Özetle, haber medyasının medya mantığı, acil, dramatik ve kişiselleştirme tercihleridir. Tarihsel olarak, haber medyasında yerin rolü, öncelikle ulaşım ve iletişim medyalarındaki buluşların bir etkisi olarak değişmiştir. 1840'lardan önce, haber kapsamı ulaşım araçlarının hızına bağlıydı ve haber üretimi her şeyden önce medya izleyicisinin yerel ortamında yer alan olaylarla ilgiliydi. Telgraf icat edildiğinde, elektronik

çağ başladı ve haber kapsamı artık fiziksel ulaşımın hızına bağlı değildi. (Postman, 1986: 147).

Buna göre, bilginin hızlı bir şekilde iletilmesinin bir sonucu olarak, medyanın bilgi akışında yerin önemi kalmamıştır. Mekânın olaylar lehine değiştirilebilir olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, haber medyasında mekânın kapsama örüntülerini belirleyen faktörleri açıklığa kavuşturmak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Böyle bir girişim, Avraham'ın (2000: 364) ulusal haber medyasında kentlerin kapsama şablonlarının miktarını ve niteliğini belirleyen etmenlerdir. Bu faktörler, kişi ve yar anlamında daha geniş bir bağlamda, haber medyası kapsamında geçerlidir.

İmaj üretiminde haber üretim süreci belirleyici olduğu birincil dört faktör bulunmaktadır (Lindström, 2005):

a. Yerin ya da kişinin özellikleri: Nüfus büyüklüğü, önemli kurum sayısı, coğrafi konum ve suç oranı; kişinin nitelikleri, hayatı, eğitimi ve geleceğe yönelik hedefleri gündeme taşınmaktadır.

b. Halkla ilişkiler çabaları: Medya operatörlerinin olabildiğince olumlu dikkat çekmesi için oluşturulan çerçeveyi kapsamaktadır.

c. Medya kurumunun yayın politikası: Gazetecilerin kişi ya da mekanla kişisel ilişkileri, kullanılan kaynaklar, “haber” tanımı ve medyanın hedef kitlesinin ve tercihlerinin tanımlanması da dahil olmak üzere ilgili yayın politikalarını kapsamaktadır. Haber medyasının olumsuz haberlere olan ilgisinin bir sonucu olarak, suçlar ve kazalar yer medyası görüntülerine hâkim olma eğilimindedir. Alderman'ın (1997) OJ Simpson çalışmasının aşırı kapsamı ve Los Angeles'ın medya imajı üzerindeki sonuçları üzerine yaptığı çalışma bunun ilginç bir örnekleridir. Gazetelerin birkaç bölümden oluşması, yeri ya da kişiyi temsil etmenin farklı yollarına sahip oldukları anlamına gelmektedir.

c. *Sosyal ve politik ortam*: Haber medyasında yer ve kişinin kapsadığı alan onun imajını etkilemektedir. Bu, ifade özgürlüğü ve kamunun gündeminde olan faktörlerin, yer ya da kişinin medya imajını şekillendirdiği anlamına gelmektedir (Lindström, 2005):

2. FİLİSTİN SORUNU ve TÜRKİYE

Bu bölümde Kudüs'ün Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için önemi, Osmanlı İmparatorluğu ve Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Çabaları; Türkiye'nin Filistin ile ilişkileri Filistin meselesi ana hatlarıyla değerlendirilerek Türkiye'nin Araplara karşı izlediği dış politika ve Ak Parti döneminde yaşanan gelişmeler ele alınacaktır. Türkiye Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri ise 1948-1979, 1980-2001 ve 2002-2020 dönemleri içinde değerlendirilecektir.

2.1. KUDÜS'ÜN ÖNEMİ

Birçok peygambere ve üç semavi dine ev sahipliği yapmış bir şehir olan Kudüs; Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için büyük bir öneme sahiptir. *Tevrat*'ta, *İncil*'de, *Kur'an-ı Kerim*'de ve Hz. Muhammed'in hadislerinde Kudüs'ün mukaddes olmasıyla ilgili ifadeler vardır; ancak *Tevrat* da *Kur'an* da Kudüs şehrini “Kudüs” olarak ifade etmez. Kudüs şehri İbranicede “Yeruşalayim” adıyla geçmektedir. Batı dillerine de bu isim “Jerusalem” olarak geçmiştir (Aydın, 2018: 111). *Kur'an*'da ise İsrâ Sûresi'nde Kudüs'ten isrâ ve mi'râc mucizeleri anlatılırken “etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ” ifadeleriyle söz edilmiştir (İsra, 17/1). Müslümanlar, Kudüs'ü fethedinceye kadar şehir, tarih boyunca çok çeşitli isimlerle anılmıştır. En başta “Salem” ismiyle bilinen Kudüs, bu ismi önceki dönemlerin en büyük Tanrılarında kabul edilen “Salem”in isminden almıştır. Daha sonra farklı dönemlerde “Ürüsalimu”, “Yürüşalim”, “Şalim”, “Siyon”, “Yebûs”, “Davud Şehri” gibi isimlerle kendisinden bahsedilen şehrin MS II. yüzyıla kadar kullanılmış olan en ünlü ismi, “Ür-Şalim” olmuştur. Bu dönemden Müslümanlar fethedinceye kadar ise “İliya” ismi yaygın olarak kullanılmıştır. Kaynaklara göre Kudüs için, Müslümanların orayı fethetmesinden sonra “Ür-Şalim” ve “İliyâ” yerine “Beytü'l- Makdis” ismi tercih edilmiştir (Gül, 2001: 306-307).

Yahudiler, Hristiyanlar ve tarafından kutsal bir yer olarak kabul edilen şehir, binlerce yıldır ayakta ve tarih boyunca birçok savaştan ve doğal afetten kurtulmuştur. Kudüs'ün evrensel kutsal şehir olarak gelişmesi, jeopolitik ve dini birçok gelişimin bir araya gelmesiyle mümkün olmuştur. Yoksa coğrafi konum olarak fazla bir özelliği olmayan bir yerde

kurulmuştur; bütün şehirler gibi bir kale ve bir tepeden oluşmuştur. İnsanların bir tür yerleşim yeri inşa etmeleri için doğal yerlerden biridir. İkincisi, genellikle dağ gibi yüksek bir yere sahip olan pagan dinlerinde ilişkilendirilen kutsal bir yer inşa etmek için doğal bir yerdir. Denizden uzaktı; büyük ticaret yollarının da üzerinde değildi. Ama onu avantajlı kılan temel özelliği ideal iklim şartlarıdır. Tabii ki, bahar onu yerleşim için de ideal hale getirdi. Bir çöl içinde dağ alanı olması, belki şimdi olduğundan çok daha fazla fauna ve orman olması da kutsal şehri olmasına yetecek özellikler değildi (Aydın, 2019: 36-37).

2.1.1. Kudüs'ün Tarihsel ve Dini Önemi

Kudüs, milyonlarca Yahudi, Hristiyan ve Müslümanın iddiaları ve sebepleri farklı olsa da, dini ve kültürel duyguları üzerine özel, dünya şehirleri arasında benzersizdir. Kentte gerçekleşen dini açıdan önemli olaylar nedeniyle bu üç tek tanrılı din için kutsaldır. Bu nedenle, Kudüs'e Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların yaklaşımlarının doğasını, anlamını ve sonuçlarını ortaya koymak önemlidir.

2.1.1.1. Kudüs'ün Yahudiler İçin Önemi

Kudüs, Yahudi halkı için sadece dini ve tarihsel bakımdan kutsal bir kent değildir. Kudüs, Yahudiler için en az 3000 yıldır umut ve anlam kavramlarıyla eş anlamlı hale gelmiştir. (Aydın, 2018: 110-111). Çağımızda İsrail'in Kudüs'e ilgisini iki farklı noktadan değerlendirmek mümkündür: Seküler nitelikte bir devlet olarak İsrail, kendisine tarih, bir köken meydana getirmek istemekte, Kudüs'ü kendi varlığı için olmazsa olmaz olarak kabul etmektedir. Bu durum, İsrail için esas olarak bir meşruiyet sorunu anlamına gelmektedir. Söz konusu sorunun bir yanında da psikolojik bir yön bulunmaktadır. Bununla birlikte hangi boyutta bir inanca sahip olursa olsun tüm Yahudileri ortak paydada bir araya getiren anlatılar ve rivayetler vasıtasıyla oluşturulmuş kutsal toprak yaklaşımı mutlaka yer almaktadır. Ne kadar da Tanrı Yehova'nın İbraniler ile yaptığı ilk ahitte Avraam'a açık bir şekilde Jerusalem'in adını vermemişse da Yahudi inancındaki temel vaadin merkezinde Kudüs'ün olduğunu kabul etmektedirler (Tekvin, 12: 7; 13: 15; 15: 18-21; 28: 13).

Bununla birlikte Yahudilerin Kudüs’le ilgili iddialarının yanı sıra, bu inanışın hayatları üzerinde nasıl etkili olduğunun da bilinmesi önemlidir. Bu noktada en başta Yahudilerin Kudüs’ü yüzyıllarca unutmayacakları konusunda söz vermeleri öne çıkmaktadır. Sözü edilen konu, Yahudilerin çeşitli dualarında yer almakta ve dini etkinliklerin bazılarında ifade edilmektedir. Örneğin Yahudiler tarafında en fazla tekrar edilen bir duada: “Eğer seni unutursam ey Kudüs (Yeruşalim), sağ elim hünerini unutsun, eğer seni anmazsam, baş sevincimden üstün tutmazsam dilim damağıma yapışsın.” (Mezmurlar, 137: 5-6), ifadeleri dikkat çekicidir. “Amida” duasının ortalarında da sürgündeki İsrailoğullarının Tanrı tarafından kurtarılması, sürgünde olanların yeniden Kudüs’te bir araya gelmeleri, Süleyman Mabedi’nin inşa edilmesi ve ibadetlerin tekrar başlaması talep edilmektedir (Yaakov, 2006: 879). Aradan ne kadar zaman geçerse geçsin, ne olursa olsun Yahudilerin Kudüs’e bir gün geri döneceklerine dair, bunu dilemeye yönelik duaları, tarih boyunca karşı karşıya kaldıkları zor durumlarda umutsuzluktan kurtulmaları noktasında önemli bir faktör olmuştur. Bu yönüyle Yahudilerin ortak tarihinin sembollerinden bir olan Kudüs, Yahudi halkının değerlerinin ve özelliklerinin bir göstergesi olarak kabul edilmiştir (Jerusalem: Israel’s Eternal Capital: 8). Bunun yanında Kudüs, Süleyman Mabedi inşa edildikten sonra yıl içinde üç kez ziyaret edilen bir hac mekânı ve kurban ibadetinin yerine getirildiği meşru tek yer olarak görülmesi bakımından da büyük bir öneme sahiptir (Tesniye, 12: 5-7, 13-17). Bununla birlikte mabet yıkıldıktan sonra kurban ibadeti geçici olarak durdurulmuş, mabet olmadığı için bayram kutlamaları da sinagoglarda yapılmaya başlamıştır. Ancak Kudüs’e yapılan hac ziyaretleri sürmüştür. Hac ziyareti için buraya gelenler ise mabedin yıkıntıları önündeki Ağlama Duvarı’nda (Batı Duvarı’nda) ağlamaktadırlar. Ayrıca Sinagog binaları, dünyanın her yerinde Kudüs’e bakacak konumda yapılmaktadır ve Yahudiler dua ederken Kudüs ya da Süleyman Mabedi istikametine dönmektedirler (Besalel, 2001: 727).

Yahudiler için Kudüs’ün önemli olmasının bir başka nedeni de 3000 yıl kadar önce varlıklarının Kral Davud dönemiyle burada başladığını kabul etmeleridir (Kollek and Pearlman, 1985: 27). Yahudiler Kudüs’e ilgileri, bu dönemden itibaren başlamış ve bugüne kadar devam etmiştir. Sözü edilen dönem, bugün siyasal tartışmaların odağında olması bakımından önemlidir. Yahudiler tarih boyunca Kudüs’ün yalnızca Yahudi halkına

başkentlik ettiğini ileri sürmektedirler. Bu konu, Kudüs’le ilgili tartışmaların önemli bir bölümünü meydana getirmektedir. (Batuk ve Mert, 2017: 143-144)

Kral Süleyman’ın yaptığı kabul edilen ve en önemli ziyaret merkezi konumundaki Süleyman Mabedi’nin olduğu alana yüklenen önem, Yahudilerin Kudüs ile ilgili iddiaları arasında bulunan diğer önemli bir konudur. Süleyman Mabedi’yle ilgili konular, bugünkü tartışmaların büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Çünkü Yahudilerin burayı en kutsal bölge olarak kabul etmeleri bir yana, İsrail de bu alanda siyasi hakları olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca Müslümanlar için de Kudüs’te bulunan en önemli mekan burasıdır (Ömer Faruk Harman, 2017: 16.). Çünkü burası bir İslam peygamberi olarak kabul edilen Hz. Süleyman ile ilişkili olması, Hz. Muhammed döneminde bir süre kible olarak kabul edilmesi ve miraç olayındaki rolüyle birlikte birçok peygamberle ilgili hatıralar barındırması gibi nedenlerle önemli görülmektedir. Sözü edilen nedenlerden ötürü hem Yahudiler ve hem Müslümanlar için en önemli şehir Kudüs, en çok tartışılan alan da Mescid-i Aksa (Tapınak Tepesi) olmuştur (Heyet, 1988: 29). Ayrıca Mekke ve Medine Müslümanların en kutsal bölgeleri olduğunu ifade eden Yahudiler, Müslümanların Kudüs ile ilgili iddialarının kendi iddiaları kadar sağlam olmadığını ileri sürmektedirler. Müslümanlar ise Mekke ve Medine’den sonra bir süre kibleleri olan Kudüs’ün üçüncü kutsal mekânları olduğunu ve bu önemin her şekilde devam edeceğini ifade etmektedir. Kudüs’le ilgili tartışmaların ve uygulamaların konuyu çözmek bakımından yeteri kadar etkili olamadığı ortadadır. Bütün tartışmalarla birlikte bugün Kudüs, belediye olarak İsrail devletine aittir, Mescid-i Aksa’yı (Tapınak Tepesi) ise İslami bir vakıf idare etmektedir (Jewish Virtual Library, 2020).

2.1.1.2. Kudüs’ün Hristiyanlar İçin Önemi

Yahudilik ve İslamiyet gibi Hristiyanlık da Kudüs’ü kutsal şehir olarak kabul etmektedir. Hristiyanlar bu şehri dünyanın merkezi, Hz. Âdem’in doğduğu, öldüğü ve gömüldüğü yer, Hz. İsa’nın izlerinin olduğu şehir olarak görmektedirler. Kudüs’ün Hristiyanlık için önemi, Hz. İsa’nın çocukluk döneminden ölünceye hatta göğe yükselmesine kadar Hristiyan inancının oluşma sürecinde etkili olayların yaşandığı mekân

olmasındandır. Bu şehirde Tanrı, tarihi sürece müdahalede bulunmuş, çarmıha gerilerek asli günahın kefareti burada ödenmiş, yeniden diriliş de tam bu şehir sınırları içinde yaşanmıştır. Hristiyanlar için Kudüs, Mesih'in ikinci dönüş yeri, günahtan kurtuluşun yaşandığı sırlarla yüklü mekândır. Hristiyan dünyasının ilk kilisesi bu şehirde kurulmuş, Hristiyanlardan oluşan ilk topluluk burada görülmüştür. Havarilerin üzerine Kutsal Ruh Kudüs'te inmiş ve *İncil*'in dünyaya yayılma süreci Kudüs'te başlamıştır (Taşpınar, 2017: 27).

İncil'de Kudüs'e Hz. İsa'nın çocukluğunda kutsal mabedi ziyaretleriyle daha sonraki yıllar içinde tebliğ faaliyetlerinin yapıldığıyla ilgili işaret edilmiştir. Hristiyan kutsal metinlerinden Luka İncili ve Pavlus'un öğrencisi Luka tarafından yazılan *İncil*'in bölümü Elçilerin İşleri kitaplarında Kudüs'e yoğun referanslar vardır. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesi sürecinin ardından yaşananlarla ilgili bilgiler, Hristiyan inancı çerçevesinde Elçilerin İşleri'nde anlatılmaktadır. Hz. İsa'nın Kudüs'te yaşadıkları, bu şehri Hristiyanların değerli şehirleri arasına getirmiş, Pavlus'un doktrinleri yayılmadan önce Hristiyanlık merkezi Kudüs olmuştur. Hem Hz. İsa döneminde ona inanan havariler olsun hem de sonradan onun öğretilerini takip edenler olsun, bu şehirdeki Hristiyanlar, diğer bölgelerdeki Hristiyanlar üzerinde ayrıcalıklı olmuş, onlar tarafından alınan kararlar, diğerleri için de geçerli ve bağlayıcı nitelik taşımıştır (Gündüz, Pavlus: 34,51).

Bütün bu nedenler, Hristiyanlar için Kudüs'ün eşi olmayan bir şehir konumuna yükselmesini sağlamıştır. Kudüs'e sadakat, Hz. İsa'nın beşeriyetine sadakatin ifadeleri olarak algılanmıştır. Kudüs, özellikle Ortodoks nın tamamının anası olarak görülmüştür. Dünyada yapılan kilise binalarının tamamının yüzleri Kudüs tarafına doğru yapılmaktadır. Öte yandan Hristiyanlar her kilisede bulunan sunağın, o cemaati Kudüs'te yer alan Kilisesi'ne bağladığı inancı içindedirler (Avcı ve Yazıcı Özdemir, 2019: 37).

Kudüs, Hristiyan dünyasının hac merkezi ve kiblesidir. Hz. İsa'nın haçı yüklenerek çarmıha gerilmek üzere yürüdüğü yol olarak bilinen Çile Yolu (Via Dolorosa), birçok Hristiyan toplumu için dünyada bulunan en önemli sokak ve en önemli hac güzergâhıdır (Taşpınar, 2017: 28). Hz. İsa'nın kendi haçını taşıdığı güzergâh olduğundan dolayı

Hristiyanların birçok geleneğinde kutsal kabul edilmektedir. Kudüs'teki Eski Şehir'de yer alan Çile Yolu, son dört tanesi Kutsal Kabir Kilisesi'nde olan on dört duraktan meydana gelmektedir. Hristiyan hacılardan bazıları, bu yoldan, tıpkı Hz. İsa gibi omuzlarında haç taşıyarak geçmektedir. Bunu yaparak bir zamanlar Hz. İsa'nın yaşadığı acıları hissetmek, onun yaşadığı duyguları paylaşmak isterler. Hristiyanlar için Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği yer Golgota (Kafatası Tepesi), Kudüs'te özel önem taşıyan bir diğer yerdir. Kutsal metinlerde, İsa Mesih'in ölümünden sonra bir asker, onun böğrünü mızrakla delince açılan yaradan yere kan ve su damlamıştır. Hristiyanlar, bu noktada Hz. Âdem'in gömülü olduğuna, Hz. İsa'nın akan kanının haçın dibinde gömülü olduğunu ileri sürdükleri Hz. Âdem'in kafatasına damlayarak onun tarafından işlenen ilk günahı yıkadığına inanmaktadırlar (Warner, 1894: 51).

Hristiyanlar için Kudüs'te bulunan Kutsal Kabir Kilisesi, hac mekânı olarak belki de en kutsal yerlerden biridir. Hristiyanlar, Kıyamet Kilisesi adıyla bilinen bu mekânda Hz. İsa'nın mezarının olduğuna inanmaktadırlar. Azize Helena'nın Kudüs'ü ziyaretinin ardından 326 ile 335 tarihleri arasında yaptırıldığı görüşü, en yaygın görüştür. Mezhepler arasında bu mekân, paylaşılmış, bazı mezhepler bazı dönemlerde Kutsal Kabir Kilisesi'nde hâkim konumuna yükselmiştir. Kutsal Kabir Kilisesi'nde makamları olan cemaatler; Katolikler, Rum Ortodokslar, Süryaniler, Ermeniler, Habeşliler ve Kiptilerdir. Mekânın ve içinde bulunan eşyaların kutsallığı düşüncesi, daha çok sevap kazanabilmek için daha geniş alana ve da fazla eşyaya sahip olma isteği, mezhep temsilcileri arasında bir rekabete neden olmuş; bugüne kadar devam eden bu rekabet, tarafların yer yer birbirlerine saldırmalarına ve fiziksel zarar vermelerine neden olmuştur (Eusebius, 1999: 133-134).

Hristiyanlığın ilk yıllarında erken dönem teolojisinde Kudüs'ün kutsal olduğu düşüncesinin ittifakla herkes tarafından kabul edildiğini söylemek mümkün değildir. Hristiyanlığın ilk üç asırlık döneminde Kudüs'ün kutsal olduğu ve sadece tarihi bir önem taşıdığı olmak üzere iki yaklaşım söz konusu olmuştur. (Batuk ve Mert, 2017: 141).

Kudüs'ün Hristiyanlık için önemli hale gelmesi, 326 yılında Roma İmparatoru Konstantin'in annesi Helena'nın Hz. İsa'nın yaşadığı yerleri görmek amacıyla bölgeye yaptığı seyahatten sonra olmuştur. İddia edildiğine göre Helena, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmiş olduğu haçı bulmuş ve bundan sonra kilisenin Kudüs'e sıradan bakan yaklaşımlarının tam tersinin iddia edilmesi için uygun bir ortam oluşmuştur. Doğal olarak Hz. İsa'nın izlerini barındıran Kudüs, Hristiyanlar için kutsal kabul edilerek önemli hac merkezlerinden biri haline gelmiştir (Armstrong, 1996: 186-188).

Hiz. İsa ile ilgili hatıraların yeniden yaşanması ve canlı tutulması haccın amacı haline gelmiştir. Hac ibadeti merkezi olan Kudüs'e, Hiz. İsa'nın şehre gelişi, şehirde vaaz verdiği yer, çarmıha gerilmek için giderken geçtiği yol, ölümünün ardından dirildiği ve havarilerine görüldüğü yerleri bünyesinde barındırdığı için Hristiyanlar tarafından dini olarak özel bir önem yüklenmiştir. Kudüs'ün içinde yer aldığı coğrafya, Tanrı'nın ayak izlerini taşıdığı ve Tanrı'nın beden içinde kaldığının işaretlerini verdiği için, bir zamanlar yeryüzünde yürüdüğü kabul edilen Tanrı'yı (Hiz. İsa'yı) hatırlatmaya devam etmektedir. Bundan dolayı Kudüs'ün kutsallığı düşüncesi, IV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış, bir süre sonra herkes bu kanaate sahip olmuştur (Resullerin İşleri, 1: 3-4.).

638 yılında Müslümanların Kudüs'ü fethinden sonra Kudüs piskoposu Sophronius'un şehrin anahtarını yalnızca halifeye teslim edebileceğini açıklamasıyla Halife Hiz. Ömer Kudüs'e bizzat gitmiştir (Hitti, 2011: 218). Fakat Kudüs'ü asla unutmayan Hristiyan dünyası, burayı yeniden ele geçirmek için XI. yüzyılda Haçlı Seferleri başlamıştır. 15 Temmuz 1099 tarihinde Kudüs'ü ele geçiren Haçlılar, bu coğrafyada Latin Krallığı kurmuşlardır (Buhl, 1986: 268). Selahaddin Eyyubi, Kudüs'ü 2 Ekim 1187 tarihinde Hristiyanlardan geri almıştır. Haçlılar şehri 1229 yılında yeniden alabilmişlerse de 1244 yılında yeniden Müslümanlara bırakmışlardır. Bundan yüzyıllar sonra 09 Kasım 1917 tarihinde İngilizler Kudüs'ü işgal etmiştir. 24 Temmuz 1922 tarihinde Milletler Cemiyeti, Filistin'in İngiltere'nin mandası olması kararını vermiş, 16 Eylül 1922'de İngiltere bu bölgeye girerek kararı resmileştirmiştir. Sözü edilen manda rejimi süreci, Yahudilerin

İsrail'in kurulmasından önce bölgeye uyum sağladığı ve yönetimde deneyim kazandığı bir dönem olmuştur (Tomar, 2002: 334-336).

2.1.1.3. Kudüs'ün Müslümanlar İçin Önemi

İslam dünyası için Kudüs İsrâ ve Mirâç hadiseler ve Kudüs'ün İslamiyet'in ilk kible olmasından dolayı önemlidir (İbn Kesîr, 2005: 4663). Ayrıca Müslümanların Kudüs'e önem vermelerinin tek nedeni bunlar değildir. Çünkü Hz. İbrahim'in Yahudi ya da Hristiyan olmadığını ifade eden söyleyen Kur'an-ı Kerim, yeni bir paradigma kurmak suretiyle sözü edilen iki monoteist dinde de yerleri olan bazı motiflere farklı bir yaklaşım içinde olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda Süleyman Mabedi (Mescid-i Aksa), ne kadar da Yahudi tarihinin temel yapısı ve zirvesi olarak görülse de bu yapının Yahudilikten ziyade tevhidin yani İslam'ın mabetlerinden biri olduğunu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Hz. Ömer, Kudüs'e girdiği zaman orada bulunmayan bir mabedin yerine birkaç sembolik yapı inşa etmiş ve bu yapılar tarihsel süreç içinde bazı eklemeler yapılarak zenginleştirilmiş, sözü edilen anlam pekiştirilmiştir. Fakat bu çabadaki amaç, taştan yapılmış bir yapıyı tekrar inşa etmekten ziyade, dejenere edilen ve deforme olan, daha sonra da tamamen yerle bir edilmiş bir yapıyı aynı önceden Mekke'de ve Kâbe'de yapılanların bir benzerini yapmak suretiyle asli formuna, bir tevhit merkezine dönüştürmektir. Bundan dolayı da Müslümanların Kudüs'e olan ilgileri her zaman canlı kalmıştır. Ne var ki Mirâç adı verilen hadisenin yaşandığı dönemde o noktada bir mabet bulunup bulunmadığı, pencerelerinin olup olmadığı ve miraca (yükselişe) ilişkin anlatılarda Grek veya Zerdüştî anlatılar arasındaki paralellikler üzerinde durmak en başta sözü edilen anlatının içinde barındırdığı şeyleri göz ardı ederek anlatıya takılıp kalmak anlamına gelecektir. Anlatının işaret ettiğine yoğunlaşmak, bu noktada yapılması gerektir. Bu hadiselerden hareket ederek İslam'ın Kudüs'le bağını kurma gayreti içinde olmak ve olayların tarihsel gerçekliğini göz ardı edince İslamiyet ile Kudüs arasındaki bağın ortadan kalkacağını kabul etmek çok da doğru bir yaklaşım değildir. Nitekim Mirâç ve Mehdi beklentileri, kible olmasıyla ilgili olarak yıllar boyu anlatılanlarda bulunan motiflerin tamamı, ana paradigmayı renklendirmek amacıyla farklı algılara sahip olan Müslümanlar tarafından yapılan katkılardan ibarettir. Bir başka söyleyişle büyük

anlatının içine yerleştirilmiş yeni anlatılardır. Kudüs'ün ve orada bulunan mabedin vazgeçilmez olmasını sağlayan da budur aslında (Gündüz, 2016: 19, 39, 40).

Öte taraftan İslami algılamada bugün Kudüs'ün gerçek konumuyla ilgili söylenenlerin benzerlerini Yahudilik ve Hristiyanlık için de söylemek mümkündür. Yani diğer iki inanç sistemi ve gelenek için de Kudüs, bir kent, bir yerleşim alanından çok daha fazlasını ifade etmektedir ve bu durum da sadece tarihi olaylarla ilgili bir durum değildir. Kudüs'ün tarihi olayların ötesinde bir anlamı vardır ve tam olarak bu noktada da asıl kutsallık gerçekleşmektedir. İnsanların ya da toplumun bir yerin kutsal olduğuna ilişkin inançları tarihsel olaylar ile daha güçlü hale gelebilir ama bunun oluşması tarihsel olaylarla olmaz. Kutsallığı kutsalla ilgili anlatılar meydana getirir ve bu anlatı da tam olarak “Göksel Kudüs” simgesinde olduğu gibi bir tür üst metni, üst bir yapıyı ifade etmektedir (Armstrong, 1996: xiv.).

2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu ve Yahudilerin Filistin'e Yerleşme Çabaları

Tarih boyunca çok çeşitli çatışma ve savaşlara sahne olan Filistin, XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin egemenliği altına girmiştir. 1516 yılında Mercidabık Muharebesi'nde Yavuz Sultan Selim, Memluk hükümdarı Kansu Gavri'yi yenmesiyle Filistin, Suriye'yle birlikte Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim, 29 Aralık 1516 tarihinde Kudüs'e girmiştir (Ercan, 1988: 12-13.).

Osmanlı Devleti, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler için büyük önem taşıyan bir bölge olan Filistin'de 401 yıl hüküm sürmüştür. Bu bölgenin merkezi olan Kudüs'teki kutsal mekânlar yıllar boyu paylaşılammış; Hristiyanlığın çeşitli mezhepleri bile birbirleriyle çatışmışlardır. Bölgenin fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğu Filistin'de kendi idari yöntemlerini de uyguladı ve bölgeye Osmanlı rejimi egemen oldu. Avrupa'nın askeri gücü, XIX. yüzyılda bölgeyi işgal ettiğinde Filistin'de ve Orta Doğu'nun diğer bölgelerinde hiç bitmeyen bir kaos başlamıştır (Karabulut, 2018: 452)

1917’de I. Dünya Savaşı her cephede devam ederken Osmanlı kuvvetleri güney cephesinde birçok yeri kaybederek geri çekilmeye başlamış 11 Mart 1917’de Bağdat düşmüştür. Ancak İngilizlerin temel hedefi Kudüs’tü. Osmanlı birliklerinin Gazze- Birüssebi hattını tutarak İngilizleri engellemeye çalışmasıyla çatışmalar, Gazze’de yoğunlaşmıştır. Osmanlı ordusu, Mart 1917’de ilk Gazze savaşını ve Nisan 1917’de ikinci Gazze savaşını kazanarak İngilizleri durdurmayı başarmıştır. Bunun ardından İngilizler, Batı cephesinde savaşan önemli bir komutan olan Edmund Allenby’yi buraya göndermiş. Osmanlı yönetimi de Ağustos 1917’de, bölgedeki ordularını Alman taburlarıyla güçlendirmiş ve Yıldırım Ordu Grubunu kurmuştur (Sanders, 2006: 211-213). Batı cephesinde savaşan Erich von Falkenhayn grubun başına atandı. Filistin cephesinde Mustafa Kemal Atatürk, Fevzi Çakmak, İsmet İnönü, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy ve Fahrettin Altay gibi birçok önemli komutan vardı. Çanakkale’de savaşan birçok birlik de bu cephede hazırды (Guhr, 2007).

Osmanlı askeri gücü, sayı ve teçhizat bakımından düşmana oranla zayıftı ve Osmanlı askeri gücü Sarıkamış ve Kanal saldırıları nedeniyle çoktan zayıflamıştı. İlerleyen düşmana karşı, Enver Paşa birliklerini nereye yoğunlaştıracığına karar veremedi. Güney cephelele tek tek düşerken, Avrupa cephesinde hâlâ Osmanlı birliklele vardı. Stratejik ve taktik hatalar, Alman ve Türk komutanlar arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle Osmanlı ordusu, Filistin cephesinde zayıf kalmıştı (Bayur, 1991: 355-356).

Mısır Seferi Kuvvetlele’nden Edmund Allenby Haziran ayında Kahire’ye geldikten sonra sürekli faaliyetlele göstererek Kudüs yolunu açmaya çalışmış ve sonunda Osmanlı savunma sistemini bozmayı başarmıştır. İngiltere Başbakanı Lloyd George, o yılın Noel’ine kadar Kudüs’ü alma emrini vermiş, Osmanlılar Gazze’ye saldırı beklerken, İngilizlele 31 Ekim 1917’de Birüssebi’yi almıştır. Osmanlı kuvvetlelelerinin Birüssebi’yi geri almak için yaptığı operasyonlar etkili olamamıştır (Kemal, 2010: 40-41). İngilizlelelerin Gazze’ye yoğun bombardımanına rağmen Refet Bele Paşa geri çekilmek yerine direnmeyi tercih etmesi, Osmanlı Devleti’nin Filistin Cephelele’nde ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. İngilizlelelerin Gazze’deki savaşları kazanmasıyla Kudüs’ün yolu da açılmış oldu (Kaya, 2008: 164). Allenby, geri çekilen Osmanlı kuvvetleleleriyle sert bir çizgi çekerek yeni bir savunma

hattı kurulmasına izin vermedi. İngiliz kara ve deniz topçuları ve uçakları Türk birliklerini bombaladı. Açlık ve hastalıklarla mücadele eden Türk kuvvetleri, İngilizlerin yoğun ateşi karşısında her türlü kahramanlıklarına rağmen kaybettiler (Nicault, 2001: 28, 29, 32.).

Von Falkenhayn'ın Kudüs'ü savunabileceğine inanmasına rağmen Osmanlı'nın arka arkaya aldığı yenilgiler, Osmanlı komutanlarının direnişini zayıflatmıştır. Kasım ayının sonunda, İngilizler şehrin yakınındaki İsmail Tepesi'ni, Osmanlı kuvvetleri tarafından kurulan 20 kilometrelik savunma hattına rağmen, ele geçirdi. Tepeyi ele geçirmek için yapılan saldırgan girişimler başarısız oldu. Savunma hattı kıran ve bazı Türk mevzilerini ele geçiren İngilizler, takviye kuvvet gelmediği için hemen ilerleyemedi (Umar, 2004: 210). Ancak, Osmanlı güçleri, şehrin yok edilmesine engel olmak için 8 Aralık 1917 gecesine Kudüs'ten çekildi. 31 Ekim 1917 ile 8 Aralık 1917 tarihleri arasında Kudüs'ün düşmemesi için savaşan Osmanlı ordusu, şehitler, yaralıları ve esirler de dahil olmak üzere toplam 25.000 kayıp vermiştir (Akkor, 2013: 82).

9 Aralık 1917 sabahı Belediye Başkanı Al-Husseini, şehrin sembolik anahtarını İngiliz birliklerine teslim etti. General Allenby, 11 Aralık 1917'de Yafa kapısına yürüyerek Kudüs'e girdi. Avrupa'da Allenby'yi şehre meleklerin huzurunda girdiğini tasvir eden resimler yayınlanır. Kudüs'ün düşüşü, İngiliz basınında Haçlı Seferleri'ne, Allenby'yi de ilk Haçlı Seferi sırasında Kudüs'ü işgal eden Bouillon Godfrey'e benzeten yazılar yayımlanır. Onlara göre Allenby, Haçlı Seferi için yola çıkan ve yüzyıllar önce başarısız olan İngiliz kralı Aslan Yürekli Richard'ın bitmemiş haçlı seferini tamamlamıştı. Kudüs'ün İngilizler tarafından alınması Osmanlı'nın müttefiki Almanya dâhil olmak üzere tüm Avrupa'yı sevince boğmuştu (Umar, 2004: 294-296).

2.1.3. Tarihsel Filistin'e Yahudi Göçü

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve öncesinde Filistin'de yaşayan eski topluluk olarak yerli bir Yahudi nüfusu vardı. Söz konusu topluluk esas olarak Kudüs, Safed, Tiberias ve El Halil gibi şehirlerde yoğunlaşmıştı. Bununla birlikte, İsrail devletinin kurulmasından

önce Filistin’de yaşayan Yahudi varlığının yaşadığı dalgalanmalara bağlı olarak bölgede çeşitli topluluklar ortaya çıkmış, bazı gruplar kaybolmuştur (Kızıloğlu, 2012: 36).

Modern, ulusal düşünce çerçevesinde Yahudi göçünün başlangıcı, Siyonist hareketin başlangıcıyla örtüşmektedir. Siyasi bir hareket olarak Siyonizm, XIX. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Bu dönemden sonra Avrupa’da dağınık olarak yerleşmiş küçük Yahudi grupları, Filistin’de tarımsal koloniler kurmak için iş birliği yapmaya başladı. Bu gruplar 1897 yılında, İsviçre’nin Basel kentinde yapılan ilk Siyonist konferansta resmi olarak bir araya gelmiştir (Yarar, 2006: 46). Avrupa’daki sosyal ve politik gelişmeler Yahudileri kendi ülkelerine göç etmenin ve atalarının vatanında bir devlet kurmanın doğru olduğuna ikna etmiştir. Avrupa’da yaşanan anti-Semitik zulüm yüzünden Yahudilerin %90’ı Siyonizm ve laik milliyetçiliğe yakınlaşmıştır (Kızıloğlu, 2012: 36). 1896 ve 1948 arasında, Holokost sürecinde yaşananlardan kaçan ve Avrupa’dan zorla çıkarılan yüz binlerce Yahudi Avrupa’dan göç ederek İngiliz kontrolündeki Filistin’e yerleşmiştir (Örücü, 2018: 225).

Yahudiler özellikle Filistin bölgesine göç için “aliya” terimini kullanmaktadırlar. Aliya, Yahudilerin kalıcı olarak yerleşmek amacıyla Filistin’e göç etmesi anlamına gelmektedir. Modern dönemde Siyonizm idealinin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen göçler için kullanılan terim, Orta Çağ’da bir Yahudi’nin yeniden bir araya gelmek için uğraşan milletin üyelerinden biri olarak manevî kademesini yükseltmek amacıyla “Filistin’e yapmış olduğu kutsal yolculuk” anlamına gelmektedir. Misyon olarak İslâmiyet’te yaşanan “hicret” hadisesine bazı yönleriyle benzetilen bu göç, nitelikleri ve sonucu bakımından, normal göçlere göre farklılıklar göstermektedir. 1948’de kurulan İsrail Devleti, XIX. yüzyılın sonlarından siyasî Siyonizmin teşvikleriyle başlayan bu göçlerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Arslantaş, 2011: 41).

Filistin’e büyük ilk iki göç dalgası Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçekleşmiştir. 1882 ve 1903 arasında, Çarlık Rusyası’nın sert tutumundan kaçan ve sayıları 20.000 ila 30.000 arasında olduğu düşünülen Yahudi, Filistin’e gelmiştir (Armaoğlu, 2017: 16). 1903-1914 yılları arasındaki süreçte gerçekleşen ikinci *aliya* sürecinde, genellikle

sosyalistlerden oluşan 35.000-40.000 Rus daha Filistin'e yerleşmiştir. Özellikle Tel-Aviv'in inşa edilmesinde çok aktif olan bu yeni gelenler, bölgede *kibbutzim* (kolektif köyler) kurmuşlardır. Kibbutzlar, Yahudi Milli Fonu'nun yönetimi altındaydı. (Kocabaş, 2005: 225-226)

Marjinal göç, adı verilen ve hem toplam Filistin nüfusu hem de göçmenlerin diğer yerlerdeki nüfusuna göre küçük kalan ve I. Dünya Savaşı öncesinde göç eden 80.000 Filistin Yahudisi, ülkenin toplam nüfusunun sadece onda birini oluşturuyordu. I. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan kıtlığın etkisiyle Filistin'in toplam nüfusu düşmüş, bölgedeki Yahudi cemaati nüfusu da 60.000'e kadar gerilemiştir. Üçüncü ve dördüncü *aliya* 'lar sırasıyla 1919 ve 1923 arasında Sovyetler Birliği, Polonya ve Baltık ülkelerinden 35.000 Yahudi ve 1924 ile 1931 arasında Balkanlar ve Yakın Doğu'dan 82.000 Yahudi'nin bölgeye göç etmesiyle sonuçlanmıştır. 1931 yılının sonunda Filistin'de yaşayan Yahudi nüfusu 174.600'e ulaşmıştır, ki bu da toplam nüfusun %17'sine tekabül etmektedir. Bu dönemde, diğer kıtalardan yapılan Yahudi göçlerinin %15'inin Filistin'e olması da göç eden nüfustaki bu artışın bir başka nedenidir. Göçün sonraki dönemde yeniden hızlanmasıyla 1936'da bu sayı, toplam nüfusun %31'i olan 400.000'e ulaşmıştır (Merih, 2006: 164).

I. Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünmesiyle Filistin, İngiliz egemenliği altına girmiştir. İngiltere, Filistin'de bir Yahudi ulusal vatani kurmaktan yanaydı. Dışişleri Bakanı Lord Balfour'un 9 Aralık 1917 tarihinde yayımladığı "Balfour Deklarasyonu" adıyla bilinen bildirgede yer alan: "Filistin'deki Yahudi olmayan toplulukların medeni ve dini haklarına hâlel getirebilecek hiçbir şey yapılmayacak..." ifadesi Yahudi göçü için yasal bir temel oluşturdu ve bölgeye göçü teşvik etti (Koç, 2006: 107-108).

Avrupa'da Anti-Semitizmin ve Nazizmin yükselişi birçok Yahudi'yi tekrar ülkelerini terk etmeye yönlendirdi. Aynı zamanda, 1924 tarihli ABD Göç Yasası, ülkeye girişi zorlaştırarak Avrupa'dan göçü büyük ölçüde yavaşlatmış, aynı dönemde Avrupa da göç konusunda çeşitli sınırlamalar uygulamaya başlamıştır. Bu şartlar, aynı zamanda Yahudi göçmenlerin Filistin'i tercih etmesinin nedenini de açıklamaktadır. 1932 yılından

Almanya’da Nazilerin iktidara gelmesi; Avusturya ve Çekoslovakya’da zulmün yoğunlaşmasıyla birlikte Yahudilerin Filistin’e göçü önemli ölçüde artmıştır. 1932 ve 1939 arasında Filistin, %46’sı Avrupa’dan olmak üzere, 247.000 yeni göçmen almıştır (Armaoğlu, 2017: 39).

2.2. TÜRKİYE’NİN FİLİSTİN İLE İLİŞKİLERİ

Filistin sorunu, insanlık tarihi içinde varlığını belki de çözümsüzlükle devam ettiren ve çözüm bulmak için çaba gösterdikçe daha da karmaşıklaşan nadir konulardan biridir. Yıllar boyu üzerine tartışmalar olan Filistin toprakları ile ilgili hak iddiaları olan taraflardan ikisi Filistin ve İsrail arasındaki çatışma sürecinde, Filistin daha fazla darbe almış ve bu darbelerden dolayı da çok yıpranmış ve toparlanmaya bir türlü fırsat bulamamıştır. Filistin’in içinde olduğu bu durumu takip eden dünya kamuoyu açısından İsrail eli güçlü olan taraf olarak görülmektedir.

Türkiye’nin değişim gösteren dış politika sistematğinde Filistin, manevi öneme sahip bir konu olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Osmanlı’dan kalan bir miras olması ve İsrail ile yaşadığı sorunlardan dolayı Türkiye için Filistin, her geçen gün daha da hassaslaşan bir konu haline gelmektedir. Sözü edilen hassasiyetin arka planında bölgede Türkiye’nin olası bir siyasi liderlik üstlenme düşüncesinin de büyük bir önemi vardır. Ne var ki sorunun genel görünümü içinde Türkiye’nin Filistin’e karşı bir tür insanî yardım görevi üstlendiği söylenebilmektedir. Filistin-İsrail sorununun başladığı günden itibaren Türkiye, imkânları çerçevesinde Filistin’e finansal ve politik destek vermeye gayret etmiş, ayrıca Filistin’in yaşadığı haksızlıkların ve zulmün dünya kamuoyunda yankı bulması için elinden geleni yapmıştır. Bu gayretler, her defasında daha fazlasını gerektirse de Türkiye, Filistin’e toplumsal anlamda da destek vermeye çalışmış ve böylece Filistin’de yaşananlara ilişkin farkındalık yaratılmasını sağlamak için toplu bir mücadele içine girmiştir.

2.2.1. Filistin Meselesi

I. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte yalnızca Avrupa'nın değil; İngiltere, Almanya ve Fransa gibi sömürgeci devletlerinin sömürgeleri olan coğrafyaların da kaderi aynı anda çizilmiştir. Özellikle de Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika'da yer alan devletlerin savaştan kısa süre önce sömürge haline gelmeleri ve bu sömürgeleşmeye bağlı olarak sertleşen rekabet ortamı, Müslüman Arap toplumlarının kaderlerini olumsuz etkilemiştir. Dahası yaşanan süreç, bölgenin geleceği üzerinde de etkili olmuştur.

Yaşanan kaos ve karmaşa kapsamında Orta Doğu'nun büyük bir sorunun içine sürüklendiği süreçte siyasi odakların belki de en çok zorlandıkları ve çözüm bulmak için uğraştıkça sorunun içinden çıkılmaz bir hale geldiği konuların ilki Filistin sorunudur. Orta Doğu'da en geniş siyasal hâkimiyete sahip olan İngiltere'nin egemenliği sürecinde, 1917'de yayımlanan Balfour Deklarasyonu, Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi devleti kurmayı vaat ederek bağımsız olacaklarına dair onlara imkânlar sunması, sorunun temelini oluşturmaktadır (Mansfield, 1975: 64-65).

Filistin topraklarının siyasi egemenliğinin 1. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'ye verilmesiyle sorun çözüm noktasından uzaklaşarak başka bir boyuta tırmanmıştır; İngiliz mandasının 1948'e kadar sürmesiyle zirveye çıkan Filistin sorunu, bu tarihten sonra devamlı olarak dünyanın gündeminde kalmış fakat hiçbir zaman Filistinli Arapların beklentilerine uygun bir şekil almamıştır (Bozkurt, 2012: 267).

Tarihsel açıdan Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal bir değeri olan Filistin, tarih boyunca bu kültürlerin hâkimiyet mücadelesinin alanı olmuştur. 1948'de İsrail devleti kurulduktan sonra iyice şiddetlenen bu mücadele; savaşın, kanlı çatışmaların ve terörün merkezi haline gelen Filistin'i tarihin belki de çözülmesi en zor sorunlardan biri haline getirmiştir (Yaşar, Özcan ve Kor, 2010: 17).

Konunun bir sorun haline gelmesine neden olan taraflardan biri olan İsrail'in ve temsilcilerinin ilk yaklaşımlarına bakıldığında zaman, Filistin topraklarında hakları olduğunu

ileri sürmelerinin arka planında dini sebeplerin ağır bastığı görülmektedir. Ancak daha sonraki süreçte Siyonizm fikrinin ortaya çıkmasıyla bir Yahudi yayılmacılığı ve milliyetçiliği öne çıkmış, Yahudilerin Filistin’le ilgili iddialarında ve buna bağlı faaliyetlerinde iyice agresifleştiği görülmüştür (Kızıloğlu, 2012: 36).

Yahudi milliyetçiliği anlamak için yeterli olmasa da Siyonizm kavramı, XIX. yüzyılın sonlarında yükselen ve yayılmacı politikalar üzerinde şekillenen Yahudi milliyetçiliğinin en aktif ve en tutkun halini ortaya koymaktadır. Siyonizm, Yahudilik, İsrail ve Filistin sorunu, kendi döngüsünde sosyo-kültürel bir sorun olmaktan çok; sosyo-ekonomik ve sosyo-politik bir sorun haline gelmiştir (Ulutaş vd., 2012: 12).

Bu sorunlu durumla başlayan süreç, İsrail devletinin kurulmasına gitmiş ve devletin kurulmasını İsrail tarafı bir zafer ve bir devrim olarak adlandırırken Filistin tarafı ise “nakba” (felaket) olarak adlandırmıştır. Çünkü İsrail kurulurken; BM tarafından 1947 yılında yapılan Taksim Planı çerçevesinde Filistinlilere kalan Gazze Şeridi Mısır’a, Batı Şeria ise Ürdün’e bırakılmıştır (Özkoç, 2009: 168).

İsrail’in bütün çabalarında neredeyse İsrail’in bölgeyi tek başına yönetmesi, Filistin’e hiçbir şey bırakılmaması amacı bulunmaktadır. Böylece Filistin sorununun arkasında askeri ve siyasal baskının yanı sıra ekonomik çıkarların, uluslararası teamüllerden daha etkili olduğu görülmektedir. Filistin sorununa Filistinli Araplar cephesinden bakıldığı zaman, XX. yüzyılın başlarında ülke nüfusunun %93’ü olan Arapların yaklaşık 710.000 kişi olan nüfusu, onların çok güçlü olmasını sağlamıştır. Fakat sözü edilen güç, yalnızca nüfusla sınırlı kalmış, bölgedeki ve bilhassa Filistin’deki İngiltere’nin büyük etkisi, karar mekanizması içinde Arapların bulunma şansını azaltmıştır. Aynı süreçte de Yahudilerin Filistin’e göç etmesine İngilizlerin izin vermesiyle Filistinli Arapların neredeyse hiç söz hakkı kalmamıştır (Armaoğlu, 2017: 37).

Bölgesel yapının çok karışık olduğu o dönemde İngiltere’nin Yahudilerin beklentilerine uygun olan tutumlarına karşılık Arapların beklentilerini dikkate almayan yaklaşımları, zamanla Filistin dışında yaşayan Arapları da rahatsız etmiştir. Sömürgeleşme

sürecinin neden olduğu gerginliğin ve travmanın üzerine Filistin sorununun adeta bir kördüğüm haline gelmesi ve Arapların bu süreçte zararlı çıkacaklarına ilişkin belirtiler, Günden güne Filistin'in geleceğini daha da içinden çıkılmaz ve sıkıntılı bir hale sürüklemiştir. 21 Eylül 1922'de ABD Kongresi'nde İngiltere'nin talepleri doğrultusunda alınan kararla Filistin topraklarında bir Yahudi devleti kurulması konusuna destek verilmesine ilişkin kararın alınması, bölgede yaşayan Arap nüfusun, özellikle de Arap Müslümanların siyasi baskılara karşı direncini düşürmüş ve özgürce hareket etmesini engellemiştir (Kızıloğlu, 2012: 53). Filistin için yıllarca devam edecek sorunun devam etmesi için dönemin iki büyük gücünün de Yahudilerden yana tutum almaları, Filistin'in giderek bir Yahudi yurduna dönüşmesine neden olmuştur.

Arapların Filistin'le ilgili sorunlar yaşamasında ve kendi topraklarından dışlanma noktasına gelmesinde en büyük etken, İngiltere'nin tutumudur. I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaştan sonra Arapları, Osmanlı Devleti'nden ayırma düşüncesi ile hareket eden İngiltere, ilerleyen süreçte bölgede yaşanan hiçbir soruna çözüm bulamamış, hatta mevcut sorunların büyümesine neden olarak kendi çıkarlarını da riske atmıştır. Filistin sorunu, İngiltere'nin genellikle başarısız olan Arap Yarımadası ve Orta Doğu politikalarının başında gelmektedir (Öke, 2002: 415).

Filistin'in bölgedeki herhangi bir ülke olma konumundan çıkarak dünya siyasetinin tartıştığı temel konulardan bir haline gelmesinde İngilizlerin büyük sorumlulukları vardır. Semavi üç dine mensup toplumların bir arada yaşadıkları bir bölgeyi belli bir zümrenin yaşam alanı haline getirme çabası, konuyla ilgili yapılan önemli hatalarından biridir ve bu hata, bugüne kadar aktarılan sorunlu bir tarihsel sürecin şekillenmesine yol açmıştır. Filistin'deki egemenlik sürecinde İngiltere, Arapların güç kazanmaması için onların bütün taleplerin reddetmiş ve bölgede başlayan kimi isyan hareketlerini de çok sert müdahalelerle bastırmıştır. Ancak söz konusu müdahaleler Filistin'de hiç kimsenin kendi sınırları dâhilinde ve huzurlu bir şekilde yaşamasını sağlayamamıştır (Bozkurt, 2008: 20-21).

Bölgede İsrail devleti kurulana kadar İngiltere'nin ve onun izinden giden ABD'nin yürüttüğü bu politikalar, Filistin'in bir devlet olarak tanımlamasından çok bir "savaş alanı" olarak açıklanmasını mümkün kılmaktadır. Filistin, İsrail devleti kurulmadan önce, kurulduktan sonra ve mevcut durumda her zaman bir çatışma merkezi olmuştur. İsrail'in baskılarına rağmen Filistin'in direniş gayretleri, barışçıl bir çözüm bulunması noktasında koşulları da zorlaştırmaktadır; ne var ki bugüne bakıldığında zaman geçmişin kötü mirası net olarak görünmektedir. Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulacağına dair belirtilerin güçlendiği ve bazı adımların atıldığı bu dönemde İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'nın öncesinin sıkıntılı ilişkilerinden dolayı Filistin sorununu arka plana atması, Arapların daha da yalnızlaşmasına neden olurken Yahudi tarafının da her anlamda güç kazanmasını sağlamıştır (Arı, 2005: 211).

Kültürel anlamda da derinliği olan Filistin sorunu, Yahudi devletinin kurulmasından önce İngiltere'nin yaptığı hamleyle Yahudilerin sorumluluğuna bırakılmış ve yıllarca çözülemeyecek, uluslararası bir kördüğüm haline gelmiştir. Halen kendi içinde çelişkileri ve kurnasızlıkları olan Filistin sorunu ortaya çıktığı günden bugüne kadar tehlikeli olma özelliğini ve güncelliğini korumaktadır.

2.2.2. Araplara Karşı Çağdaş Dış Politika

Türkiye, konum olarak yakın olmasından ve Müslüman sayısının fazla olmasından dolayı İslam coğrafyasıyla sıkı ilişkileri olan bir ülkedir. Bundan dolayı Türkiye'nin dış politika uygulamalarında, İslami değerlerle bütünleşen politikaları uygulamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Söz konusu politikalar, Türk hükümetleri tarafından genel olarak tarihi bir zorunluluk ve tarihi bir misyon olarak kabul edilmektedir. Filistin sorununa Türkiye'nin yaklaşımı da bu çerçevede şekillenmektedir. Türkiye, sorunun içinden çıkılmaz noktalara geldiği ve Filistin'in siyasal bir kimlik arayışı içinde olduğu dönemlerde Filistin'i siyasal olarak desteklemek için büyük gayret göstermiştir. 1970'lerin ortalarından sonra Türkiye, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nü tek muhatap kabul ederek Filistin ve bölgeyle ilgili konularda FKÖ ile görüşmüştür. Ancak Filistin sorunu konusunda Türkiye'nin izlediği

politikalarının sekteye uğradığı ilk dönem FKÖ'nün yükseldiği ve dünyanın çeşitli noktalarda eylemler yaptığı bir dönemdir. Tam anlamıyla organize olmaktan uzak yapısından dolayı FKÖ tarafından gerçekleştirilen eylemlerden bazıları Türkiye'nin stratejik ilkeleriyle çatışınca Türkiye, uzun sayılabilecek bir süre için Filistin'e, FKÖ'ye ve Filistin sorununa bakış açısını değiştirmiş, bu konuya uzak kalmaya çalışmıştır (Ertosun, 2013: 61-62).

Türkiye'nin yakın dönem Filistin politikasının temel unsurlarına bakıldığında aşağıda verilen unsurların öne çıktığı görülmektedir (Ertosun, 2011: 71):

- İsrail'in 1967'de işgal ettiği, Kudüs'ün de içinde olduğu tüm Filistin topraklarından çekilmesi,
- Filistin'in İsrail tarafından resmi olarak tanınan bir devlet olabilmesi,
- İslami değerlerin ve Arap kültürüne ait unsurların korunacağı noktasında Kudüs'e uluslararası bir teminat verilmesi (Sırım, 2019: 370).

Türkiye, bu konularda zaman içinde revize ettiği ulusal bir stratejiyi takip etmiştir. İsrail'in belli sürenin sonunda Filistin ile diyalog kurma konusunda sıcak bakması, Türkiye'nin İsrail'in hiç değilse işgal ettiği topraklardan çekilmesine yönelik ısrarını bir süre için dondurmasını sağlamıştır. Fakat Türkiye'nin halen Filistin'in meşru bir devlet haline gelmesi ve Kudüs'ün statüsünün korunması konusundaki ısrarında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir (Şenocak, 2016: 75).

Bu süreçte Türkiye aynı zamanda İsrail ile ilişkilerinin bozulmamasına da dikkat eden bazı politikalar izlemiştir. Genel olarak da dış politikasında barış yanlısı bir tutum içinde olan Türkiye, İsrail'e karşı da genel olarak ılımlı bir yaklaşım içinde olmuştur. Fakat İsrail'in milliyetçi ve aşırılıkçı liderlerinin ülke yönetiminde söz sahibi olmalarıyla, başta Filistin sorunu olmak üzere, iki ülke ilişkileri birçok konuda sorunla karşılaşmıştır (Ertosun, 2011: 71).

Türkiye'nin İsrail ile uyumsuzluk yaşaması ve İsrail'den uzaklaşmasına bağlı olarak Türkiye'nin Filistin'le ilişkilerinin biraz daha yakınlaştığı görülmüştür. Ancak Türkiye ile İsrail'in birbirlerinden uzaklaşması ve Filistin sorununa konusunda Arap camiasıyla birlikte hareket etmesi Türkiye içinde de çeşitli sorunlara yol açmıştır. İsmail Cem'in Dışışleri Bakanı olduğu ve Türk dış politikasına yön verdiği süreçte, bu durumun en bariz örneklerinden yaşanmıştır. 1990'ların sonlarına doğru Cem, Filistin sorunu ile ilgisi olan tüm bölge ülkelerini içine alan ve "bölge odaklı dış politika" adı verilen bir yaklaşımı benimsemiştir (Kirişçi, 2002: 172). Söz konusu düşüncenin arka planında, bölge ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesine yoğunlaşma isteğinin yanı sıra ilişkilerin daha olumlu bir noktalara getirilmesi isteği de yatmaktadır.

Cem, Filistin sorununun çözümünün ancak diyalogla mümkün olabileceğini sık sık ifade etse de onun bu yaklaşımı Türk kamuoyu tarafından beklenen düzeyde desteklenmemiştir. Türkiye'de devrin ordu komuta kademesi, Suriye ve İran gibi ülkeleri bölge güvenliği ve huzuru açısından tehlikeli görürken Dışışleri Bakanı İsmail Cem bu konuda ordudan farklı düşünmektedir. Ordunun komuta kademesi, Dışışleri Bakanlığı'nın bu yaklaşımının Türkiye'yi İsrail ile karşı karşıya getirebileceği ve Türk dış politikasında askeri gücün etkisinin zayıflayabileceği düşüncesiyle sözü edilen yaklaşımlarda değişiklik yapması konusunda etki etmeye çalışmıştır (Balcı, 2011: 126).

Filistin sorunu konusunda Cem döneminde Dışışleri Bakanlığı'nın sergilediği tutum, 1990'ların ilk yıllarında, soruna çözüm için ABD'nin üstlendiği sorumluluğa benzer bir durumu ortaya çıkmıştır. Cem, sorunun çözümünün ilk şartı olarak gördüğü İsrail'i saldırgan tutumundan vazgeçirmenin yolunun Arap ülkeleriyle İsrail'i barış koşullarını konuşmak bir masa etrafında buluşturmaktan geçtiğini düşünmüştür. Ancak bu düşünce sadece ordu tarafından değil, Türkiye'de ve bölgede etkili olan birçok odağın ve kamuoyunun siyasi tutumu, söz konusu yaklaşımın İsrail ile ciddi sorunlar yaşayan Arap devletleri açısından gerçekçi olmadığını ve bu tür bir görüşmenin barış getirmekten ziyade çatışmayı arttıracığı yönünde olmuştur (Şenocak, 2016: 76).

Cem'in bu yaklaşımlarını ifade etmesinden kısa bir süre sonra, 2002'de İsrail ordusu tarafından Batı Şeria'daki Filistin kurumlarına ve sivil hedeflere gerçekleştirdiği saldırıları Başbakan Bülent Ecevit'in "soykırım" olarak nitelendirmesi, İsmail Cem'in etkin bir çalışma süreci yaşamış olmasına rağmen Türk dış politikasında istediği gibi bir olumlu etki bırakmadığının göstergelerinden biri olmuştur. Ecevit, Filistin sorunu konusunda özgün bir yol belirlemek istemiş ve bunun ilk adımlarını da İsrail'i çok sert bir dille eleştirerek atmıştır. Nitekim Ecevit'in sözü edilen yaklaşımları, Amerikan Kongresi'nin tepkisini çekmiş; Türkiye'nin İsrail'e ve Filistin sorununa bakışından kaynaklanan sebeplerle Türkiye ve ABD ilişkileri, sıkıntılı bir dönem yaşamıştır (Uzer, 2011: 152).

Bülent Ecevit'in Türkiye-İsrail ilişkilerinin yıllarca devam edecek bir soğuk döneme girmesine yol açabilecek nitelikteki ağır eleştirileri, İsrail'in o tarihlerde Filistin'e yaptığı saldırıların Türkiye'de yarattığı etkilerinin bir sonucudur. Türk kamuoyu, ülkenin farklı noktalarında gerçekleştirdiği protesto gösterileriyle İsrail'in saldırısına tepkilerini ortaya koymuş ve hükümete de bu konuda tavır alması konusunda baskı yapmaya başlamıştır. Bu süreç, aslında Türkiye'nin Filistin sorununa ve Filistin'de yaşanan trajedi ile İsrail'in bölgenin huzur ve istikrarına verdiği zarara toplumsal anlamda verilen en şiddetli ve en uzun soluklu tepkiyi ortaya çıkarmıştır. Yine de Filistin sorununda Türkiye, İsrail'i de sürece katarak çözmekten yana olmuş; hiçbir zaman çatışmanın veya direnişin yanında yer almamıştır; sürekli olarak diyalogu ve sakin kalmayı telkin etmiştir. Bundan dolayı Türkiye uluslararası alanda Filistin'in tanınması ve İsrail'in Filistin'le görüşmeye başlaması adına aktif bir rol üstlenerek başta BM olmak üzere birçok uluslararası platformda Filistin'i desteklemiş ve Filistin'in haklarının korunması amacıyla çoğu zaman kendisini de sıkıntılara sokan politik bir mücadelenin içine girmiştir (Akgün, Gündoğar ve Görgülü, 2015: 2).

Bölgede yaşanan bütün çatışmaların, Türkiye'nin Ortadoğu konusundaki beklentilerini sekteye uğratması ve bundan dolayı da bölgede istediği iletişim sürecini kurmakta zorlanması, Türkiye'nin Filistin sorununun çözümü konusunda her zaman diplomasiyi tercih etmesinin temel nedenidir. Ayrıca Türkiye'nin Filistin ile öteki İslam

lkeleriyle manevi bağlarının olması, Filistin sorununun bölgeye ve bölge insanına zarar vermeden çözülmesini istemesini sağlamaktadır (Şenocak, 2016: 77-78).

2.2.3. Türkiye'nin Ak Parti Döneminde Filistin Meselesine Yaklaşımı

İlk diplomatik ilişkilerin kurulduğu 1949 yılından bugüne kadar Türkiye'nin İsrail ve Filistin ilişkileri, zaman zaman dalgalı seyretse de özellikle güvenlik, istihbarat ve askeri işbirliği gibi konularda devam etmiştir. Bağımsızlığını ilan ettikten sonra İsrail'i tanıyan ilk Müslüman lke olan Türkiye'nin, Soğuk Savaş sürecinin başından itibaren Batı'yla ilişkilerinde gelişmeler olurken; Orta Doğu lkeleriyle ilişkilerinde bariz bir zayıflama yaşanmıştır (Koç, 2016: 116).

Türkiye'nin 1990'larda başta Yunanistan olmak üzere Suriye ve İran gibi komşularıyla yaşadığı güvenlik eksenli sorunlar Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan çatışma süreci ve insan haklarının ihlal edildiği iddiasıyla ABD'nin bazı silahları Türkiye'ye satmaktan vazgeçmesi, Türkiye'nin İsrail'e yakınlaşmasını sağlamıştır. İsrail aracılığıyla ABD silahlarına sahip olan Türkiye, PKK'ya karşı çok değerli bir unsur olan istihbarat alanında İsrail gibi bu alanda çok güçlü olana bir ülkeyle müttefik olmuştur. Türkiye, bu destek ve ittifak sürecinde Filistin sorunu konusunda İsrail'e yönelik eleştiriler içeren söylemlerden vazgeçmiştir. İsrail bölgedeki yalnız olma durumunu Türkiye ile ilişkileriyle değiştirirken Türkiye'nin ordusunu modernize etmesi ve yeni silahlar alması İsrail'in yardımlarıyla gerçekleştirmiştir (Koç, 2016: 116).

2000 yılında İsrail merkez sağ partisi Likud'un lideri Ariel Șaron'un Mescid-i Aksa'yı ziyaretinin ardından başlayan "İkinci İntifada" hareketinin hemen ardından 2001 yılında yapılan seçimlerde Șaron'un başbakan olarak seçilmesi, Türkiye'de tepkiyle karşılanmış ve İsrail'e gösterilen tepkiler Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın öncülüğünde birçok gösteriyle ortaya konulmuştur. 2004 yılının Mart ayında sabah namazından sonra cami çıkışında Hamas lideri Șeyh Ahmet Yasin'in İsrail hava kuvvetlerinin düzenlediği bombardımanla katledilmesi, Türkiye'de hem devlet kademelerinde hem de halkın nezdinde büyük tepkilere neden olmuştur (Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, 2004).

2006 yılında Türkiye'nin Hamas lideri Halit Meşal'i ülkesine davet etmesi, AK Parti döneminde İsrail-Türkiye ilişkileri konusunda sorunların başladığı ilk faaliyetlerden biri olmuştur. 2007-2008 sürecinde Türkiye, İsrail-Suriye ilişkilerinde aktif olarak arabuluculuk yapmaya gayret etse de 2008 yılında İsrail başbakanının Ankara'ya yaptığı ziyaretin hemen arkasından Gazze'ye askeri bir operasyon (Dökme Kurşun) başlatması iki ülkenin ilişkilerin daha da gerilmesine neden olmuştur (Arı, 2010: 220). 30 Ocak 2009 tarihinde Davos'ta yaşanan "One Minute Krizi" iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getirmiş; İsrail ordusu ile Türk ordusu arasındaki askeri tatbikat anlaşması da bu dönemde askıya alınmıştır.

2010 yılında İsrail'in Gazze'ye uyguladığı ablukadan dolayı bu bölgede yaşayan 1,5 milyon civarındaki Filistinlinin yaşadığı dram, uluslararası camia ile birlikte Türkiye'nin gündemini de meşgul etmeye başlamıştı. Dikkatleri bu ablukaya çekmek isteyen gönüllülerin sayısının her geçen gün artmasıyla İnsani Yardım Vakfı'nın (İHH) organize ettiği, içlerinde Avrupa Parlamentosu mensubu 15 milletvekilinin de yer aldığı 36 farklı ülkeden 700'ün üzerinde gönüllünün olduğu insani yardım malzemesi yüklü sekiz gemi "Gazze'ye Yardım Filosu" adıyla bölgeye gelmiş, ancak 31 Mayıs 2010'da İsrail askerlerinin müdahalesiyle karşı karşıya kalmıştır. İsrail karasularından 73 mil açıkta, uluslararası sularda seyreden Mavi Marmara adlı gemiye orantısız güç uygulanmış ve biri ABD vatandaşı dokuzu Türk on kişi öldürülmüştür. Bu konu, ileride ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Filistin, 2012 yılında Türkiye'nin gösterdiği büyük gayretler sayesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK)'nda yapılan oylamada toplamda 193 oydan 138'inin alan Türkiye, BM'e üye olmayan gözlemci statüsü kazanmıştır (TurkishWeekly, 2012). Türkiye ile İsrail arasında yaşanan olumsuz ilişkiler, 2016 yılının Haziran ayında, bazı düzelme belirtileri göstermiştir. Sözü edilen süreçte İsrail, Türkiye ile anlaşma yapmaya çok yakın olduklarını ifade etmiştir. Türkiye aracılığıyla Gazze'ye insani yardım gönderilmesi, Doğu Akdeniz'de doğal gaz arama çalışmaları ve mevcut Suriye sorununun taraflara zarar vermemesi, antlaşmanın temel ilkeleri arasında yer almıştır (BBC, 2016).

Suriye’de Rus uçağının düşürülmesinden sonra Rusya’yı ve İran’ı karşısına almasına rağmen kendi içinde olduğu bloktan yeterli desteği alamaması Türkiye’nin İsrail’le kötü ilişkilerini düzeltmek isteğinin temel sebeplerinden biridir. Daha iktidara geldiği yılların başında AK Parti’nin Filistin sorununu ve Filistin halkının yaşadığı zulmü dünya kamuoyuna duyurmak konusunda önemli bir işlevi olmuştur. 1978 yılındaki Camp David sürecinden itibaren Mısır ile İsrail ilişkileri, uluslararası sistemde İran’ın konumu, Irak’ta iç karışıklıkların sürmesi gibi bazı bölgesel nedenlerle Filistin sorunun her geçen gün daha fazla çıkmaza girmesi, bütün bunlara karşılık AK Parti’nin İsrail ile Türkiye ilişkilerini bozma pahasına Filistin’in davasına sahip çıkması AK Parti hükümetinin, dolayısıyla Türkiye’nin Filistinlilerin gözünde olduğu gibi bütün Orta Doğu halkları nazarında da itibarının artmasını sağlamıştır (Ünsal, 2013: 132).

2.2.3.1. Gazze Savaşı

Gazze Şeridi olarak bilinen sınırlar, BM tarafından 1948 yılındaki Arap-İsrail Savaşı’nın ardından 1949’da yapılan Ateşkes Anlaşması’yla çizilmiştir. 41 kilometre uzunluğunda, 6 ila 12 kilometre arasında genişlikte ve 360 kilometrekarelik bir alandan meydana gelen Gazze Şeridi; Filistin’in batısında, Mısır sınırında, Akdeniz’e kıyısı olan bir bölgede yer almaktadır (Bilge, 1996: 534).

1964 yılı ile 1967 yılları arasında İsrail ile başta Suriye olmak üzere, komşu Arap ülkeleri arasında yaşanan küçük çatışmalar, 1967 yılında daha sonra “Altı Gün Savaşı” adı verilen bir savaşa dönüşmüştür. Mısır, Suriye ve Ürdün’e karşı savaşan İsrail, bu süreçten bir tür zafer kazanarak çıkmıştır (Kutsal, 2009: 92). Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri, savaş sonrasında İsrail’e geçmiştir. Bu bölgeler, İsrail’in en büyük sorunu olan su sorununun çözümünde gerekli ve vazgeçilmesi mümkün olmayan yerlerdi. 2005 yılına kadar süren barış görüşmelerinin ardından, hükümetten de onay alan Ariel Şaron, askeri ve sivil unsurları Gazze Şeridi’nden geri çekmeyi kabul etmiştir. 2006 yılında Filistin’de gerçekleştirilen seçimlerin ardından güçlü çıkan Hamas, tek başına hükümet kurmuştur. Hamas’ın kazandığı bu başarı, İsrail’i dünya kamuoyu ve ülkeleri gözünde Hamas’ın gayrimeşru olduğunu kabul

ettirmeye yönelik politikalar benimsemeye itmiştir (Turkish Commission of Inquiry, 2011: 42).

İsrail'in güneyde kalan bölgelerine genellikle Gazze Şeridi'nden atılan havan topları ve mermilerin, maddi hasarlara yol açması, bölgeye karşı harekete geçmek isteyen İsrail için bir bahane olmuştur. İsrail, nüfusunun yarısı çocuk yaşlarda olan ve 1,5 milyon kadar nüfusun yaşadığı Gazze Şeridi'ne orantısız ve çok sert bir baskı uygulamaya başlayarak bölgeyi abluka altına almıştır. İsrail, aldığı önlemlerle, elektrik yakıt ve su gibi kişilerin temel ihtiyaçları olan maddelerin yanında, mal ve sermaye hareketlerini de Gazze dışında ve içinde kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Bu arada 2005 yılından itibaren, İsrail, birçok sivilin ölümüne yol açan karadan, denizden ve havadan sistematik operasyon niteliğinde cezalandırıcı askeri hareketler yapmayı sürdürmüştür (Turkish Commission of Inquiry, 2011: 12-13).

Gazze'de yönetimin Hamas'a geçmesinden sonra İsrail tarafından uygulanan tecrit politikası uygulamasından ve Rafah sınır kapısını kapatan Mısır'ın İsrail yanlısı bir tutum takınmasından dolayı bölgede yaşayan insanların durumu iyice dramatikleşmiş ve bölge halkı bu durumdan çıkış yolları aramaya başlamıştır (Dalar, 2011). Gazze halkının seçtiği hükümet olan Hamas'ı devirmek ve radikal bir İslami hareket olarak kabul ettiği özellikle Gazze'de odaklanan yapılanmanın önünü kesmek isteyen İsrail'in karadan, denizden ve havadan abluka altına almasıyla Gazze, adeta bir açık hapishaneye dönüşmüştür. Bu abluka süreci Gazze halkını, en temel ihtiyaçlarına bile ulaşmaktan men etmiş, 1,5 milyon insan yardıma muhtaç duruma düşmüştür (Toplumsal Hafıza Programı, 2012) İsrail'in bölgeye uyguladığı ambargo, uzun süre devam etmiş, Gazze'nin dünyayla tüm irtibatı kesilmişti (Zengin, 2010: 234).

Hastaların tedavisinin mümkün olmaması, gıda, ilaç, gaz hatta su gibi temel insani ihtiyaçların bile şehre ulaştırılmasına izin verilmemesinden dolayı Gazze'de yaşayan halk, her an ölümün kıyısında yaşıyordu. İsrail'in saldırılarıyla nerdeyse tamamen yıkılan okul ve hastane gibi sosyal kurumların tamiri ya da yeniden inşa edilmesi için gereken inşaat

malzemeleri de, yine İsrail ambargolarından dolayı bölgeye ulaştırılamadığı için bu kurumların çalışması da imkânsız hale gelmişti. 22 gün devam eden saldırının ardından, yıkılan binalarını onarmak için hiçbir malzemeye ulaşamayan halkın, dışarıdan malzeme almasına dahi izin verilmemekteydi. Bölge halkı, bir tür getto hayatı yaşamaya zorlanıyordu. Uluslararası Af Örgütü tarafından yayımlanan rapora göre Gazze’de kuşatma altındaki her beş kişiden dördü, acil olarak insani yardıma ihtiyaç duymaktaydı (Zengin, 2010: 235).

2.2.3.2. Gazze Kuşatması ve Mavi Marmara Gemisi

Uluslararası toplum, açlığa, tıbbi bakımdan mahrum kalmaya neden olan İsrail’in Gazze ambargosuna kalıcı bir çözüm bulunamadığı için insani yardımın Gazze’ye kara ve deniz yoluyla gönderilmesi gerekmiştir. Bu konuda öncü STK, İHH İnsani Yardım Vakfı (İHH) olmuştur. İHH, 1992 yılından bu yana, doğal afet ya da insan hakları ihlallerinin kurbanlarına, ezilen insanlara herhangi bir ayırım gözetmeksizin insani yardım sağlamak için aktif olarak çalışan bir vakıftır. Sadece İHH değil, dünyanın dört bir yanındaki durumun farkında olan insanlar bu amaçla büyük çaba sarf etmişlerdir.

Gazze’nin insanların hayatta kalmaya çalıştığı bir açık hava hapisanesine dönüştürüldüğü açıkça görülebiliyor; yaralılar, hamile kadınlar ve hasta çocuklar hastanelerde umutsuz bekliyordu. Başta BM olmak üzere ilgili birçok örgüt, Gazze üzerindeki ablukanın uluslararası hukuk ve insan haklarına uygun olmadığını ilan ettiler. Uygulanan ambargo, kuşatma, bombalama, sivillere karşı silah kullanımı ve bölgedeki sivillerin yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen diğer tüm İsrail uygulamaları hiçbir şekilde, meşru savunma kapsamına girmemektedir. İsrail’in o dönemde yaptığı uygulamaları meşru bir zemine çekme çabaları, hiçbir şekilde karşılık bulmamış; dünya kamuoyu, uluslararası mekanizmalar ve STK’lar İsrail’i kınamış ve yaptığı uygulamaları yasadışı bir saldırganlık olarak ilan etmişlerdir.

İHH, Gazze halkına insani yardım göndermeyi amaçlayan filo destek vermeye ve kafiye katılmaya karar vermiştir. Mavi Marmara gemisi, Dünya genelinde Free Gaza Movement, the European Campaign to End the Siege on Gaza, İHH Humanitarian Relief

Foundation, the Ship to Gaza Greece, the Ship to Gaza Sweden and the International Committee to Lift the Siege on Gaza gibi uluslararası örgütlerin öncülüğünde birçok hayırsever insan ve farklı ülkeden yüzlerce STK tarafından Gazze'ye yardım götürmek için harekete geçti. Türklerin yanı sıra filoda Alman, Amerikalı, Arap ve İngiliz aktivistler de vardı. Ayrıca, İsraili yetkililer tarafından da sorgulanan beş İsrail vatandaşı vardı (UNGA, 2010).

Mavi Marmara'nın Antalya'dan ayrıldığı 27 Mayıs 2010 tarihinde STK temsilcileri, seslerini İsrail'e duyurmak için son kez bir basın toplantısı düzenleyerek bir bildiri yayımladılar. Bildiride Gazze'ye gönderilen teknelerde dünya halkının kolektif bilinci, tüm dinlerden insanların iyi dilekleri ve duaları olduğu ifade edilmiştir. Gemilerdeki bulunan yük, gerekli tüm uluslararası denetimlere tabi tutularak gemilerin insani yardımdan başka bir şey taşımadığı doğrulanmıştır. Bu gemilerde temiz içme suyu sağlamak için bir jeneratör, inşaat malzemeleri, insanların yaşamını tehdit eden hasarlı kanalizasyon sistemini düzeltmek için ekipman ve çocuklar için oyun alanları bulunmaktaydı. İsrail, insani yardım getirmek isteyen tüm STK'lara izin verildiğini belirtmiştir. UNRWA (The United Nations Relief and Works Agency-Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı), bu gemilerin götürdüğü yardımın Filistin halkı için elzem olduğunu, bu iyi niyetli filoyu İsrail'in engellemeyeceği umudunu dile getirmiştir (Levy, 2012).

İsrail Savunma Kuvvetleri, sadece insani yardım taşıyan ve Gazze için en önemli yardım girişimi olan sivil insani yardım filosuna 31 Mayıs 2010 tarihinde bir saldırı düzenlemiştir. Sözü edilen saldırıda 9 insani yardım gönüllüsü ölmüş, 54'ü ise ağır yaralanmıştır. Saldırı sırasında ve sonrasında İsrail, uluslararası insani ve insan hakları yasalarını ihlal etmiş, kasten cinayet işlemiş, gemide bulunanlara insanlık dışı muamele ederek onların büyük acılara yaşamasına ya da bedensel olarak ciddi zararlar görmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda İsrail keyfi tutuklamalar yapmış, ifade özgürlüğünü kısıtlamış, kişisel eşyalara el koymuş ve böylece insanın yaşam, özgürlük ve güvenlik haklarını ihlal etmiştir (Dünya Bülteni Araştırma Masası, 2012: 2). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin raporuna göre; "İsrail ordusunun ve başta İsrail İstihbarat birimi

MOSSAD olmak üzere diğer personelin İnsani Yardım Filosu yolcularına yönelik davranışı sadece orantısız güç kullanmakla kalmamış, aynı zamanda dozu yüksek şiddet uygulamak gibi kabul edilemez bir davranış sergilemiştir.” Raporda, bu tür bir eylemin güvenlik veya başka bir gerekçe ileri sürülerek gerekçelendirilemeyeceği ve insan haklarının ve uluslararası toplumun ciddi bir ihlali olan bu eylemlerin hiçbir şekilde savunulamayacak olduğu belirtilmiştir.

Filo organizatörü olarak İHH, saldırı sonrasında Türkiye’de bir basın toplantısı düzenlemiş ve toplantıda şunlar dile getirilmiştir:

Filoya yönelik İsrail saldırısı barışa ve tüm insanlığa karşı düzenlenmiştir. Buna sessiz kalmak, bu saldırıyı desteklemektir. Buna sessiz kalan uluslararası toplum ve İsrail halkı; bu terörist saldırıyı, uluslararası yasaları ve insan haklarını ihlal eden İsrail’in işgalci ve insanlık dışı yasadışı politikalarını desteklemektedir. Ancak, filonun hazırlık sürecinden itibaren amacının Gazze üzerindeki ambargoyu durdurmak, kuşatılmış Gazze halkına insani yardım sağlamak olduğunu ilan ettik. Bu süreçte dünyanın her yerindeki insanlardan filoya destekler gelmiş; filon, insani yardımın bir sembolü ve dünya vicdanının ortak sesi olmuştur (İHH, 2011).

İsrail, 31 Mayıs’ta meydana gelen insani yardım filosuna yasadışı saldırıyı meşrulaştırmak için terör örgütlerine sahip olduklarını iddia ederek filoyu organize eden STK’ları, özellikle İHH’yı karalamaya yönelik bir karşı propaganda süreci başlatmıştır. Uluslararası kamuoyu ve insan hakları yasalarının açıkça ihlali anlamına gelen yasa dışı davranışlarını dünya kamuoyu önünde meşrulaştırmaya çalışırken İsrail, İHH’ya karşı suçlamalarla gündem oluşturmaya çalışmıştır (Brom, 2011).

İsrail, özellikle Filistin’de uluslararası yasaları ve insan haklarını defalarca ihlal etmiş ve BM kararlarını dikkate almamıştır. İsrail’in faaliyetlerine sessiz kalması, dünya barışı açısından önemli bir konuma sahip olan BM’yi gözden düşürmüştür. Dünyanın İsrail zulmüne sessiz kalması, dünyanın kaotik ve şiddetli bir yer haline gelmesini her zamankinden daha kolay hale getirmiştir. Uluslararası mekanizmaların işlevselliğinin adaletsiz bir dünyada yok edildiği ve uluslararası hukuk için bir çözüm bulunmadığı düşüncesi, dünya barışı için ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. İsrail tarafından Mavi Marmara’ya yapılan saldırı, sadece bölgesel barışa değil; dünya barışına karşı bir tutumdur.

Orta Doğu’da barış sağlanmadan dünya barışını sağlamanın çok zor olduğu bilinmektedir (Levy, 2012).

2.2.3.3. Türkiye'nin Desteği ve İnsani Yardım

Türkiye'nin devlet yardım kuruluşları 2006 yılından itibaren Filistin’e sürekli insani yardım sağlamaktadır. Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA)’nın Filistin’de bir ofis açtığı 2005 yılından bu yana Gazze, Kudüs ve Batı Şeria’da 400 civarında proje yürütmüştür. Projeler altyapı, sağlık, eğitim ve Filistin’deki tarihi eserlerin restorasyonu gibi sosyal kalkınma projelerinin kolaylaştırılmasına odaklanmaktadır. Filistin, TİKA’nın en fazla yardımda bulunduğu ve Orta Doğu ile Afrika bölgelerine yapılan toplam yardımının %30’unun kullanıldığı bir yerdir. Batı Şeria’nın Beytüllahim şehrinde Filistinli ailelere güneş enerjisi sistemleri yardımı sağlanmıştır. FKÖ tarafından talep edilen proje ile yaklaşık 350 kişinin elektrik almasına yardımcı olunmuştur. Filistin’in çeşitli bölgelerinde su pompaları ve tanklarının kullanılmasına imkân verilmiş ve yaklaşık 500 kişiye su sağlanmıştır (Hatip ve Atılğan, 2017).

İsrail tarafından Gazze’ye abluka ve ambargo uyguladığı dönemde yaşanan sıkıntılardan kurtulmak için çok sayıda sivil toplum kuruluşu harekete geçmiş ve Gazze’ye yardım götürecek bir konvoy oluşturma yoluna gittiler. İHH “ambargonun delinmesi ve Gazze halkına yardım ulaştırılması için Filistin’e yol açık!” adını verdiği bir organizasyona öncülük etmiştir. Kara yolu vasıtasıyla bölgeye ulaştırılan yardım kampanyalarının ardından denizde kurulan ablukayı da aşabilmeyi amaçlayan İHH, dokuz gemiden meydana gelen bir filo kurmak suretiyle “Rotamız Filistin Yükümüz İnsani Yardım” sloganı ile dünya kamuoyuna ve STK’lara yardım çağrısında bulunmuştur. The Greek Ship to Gaza Campaign, The Free Gaza Movement, The Swedish Ship to Gaza, The European Campaign to End the Siege on Gaza (ECESG) ve The International Committee to End the Siege on Gaza gibi uluslararası birçok kurumla ortak hareket etmeye başlayarak filo kurma çalışmalarını belli noktalara getirmiştir. Filonun yola çıkış süreci ve bu süreçteki kararlı tutumları İHH Başkanı Bülent Yıldırım tarafından: “Amacımız beş gün içinde Gazze’ye varmak. İsrail yolumuzu

kesebilir ama geri dönmeyeceğiz. Denizin ortasında kalıp tüm dünyadan yardımımız kabul edilene kadar gemi çağıracağız.” şeklinde ifade edilmiştir (Turkish Daily News, 2010).

Gazze’ye gönderilen konvoyda, uluslararası kuruluşların destek verdiği ve içlerinde 36 farklı ülkeden 700’ün üzerinde katılımcıyı taşıyan sekiz gemi yer almaktadır. Mavi Marmara gemisinin yer aldığı Gazze Yardım Konvoyu, İsrail’in 1860 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararını çiğneyerek bütün hukuki ilkelerin dışına çıkarak abluka altına aldığı Gazze Şeridi’ne insani yardım götürmeyi amaçlıyordu. Gemilerde insani yardım çerçevesinde gıda, giyecek, tıbbi malzeme, ilaç, kırtasiye malzemesi, inşaat malzemesi ve oyuncak bulunmaktaydı. Gemilerde hiç silah yoktu (Yüksel, 2010).

2015 yılında İsrail saldırılarının neden olduğu altyapı hasarından kaynaklanan enerji kıtlığını gidermek için Türkiye, Gazze’ye akaryakıt göndermiştir. TİKA tarafından 2016 yılında inşa edilen bir zeytinyağı fabrikası, Filistinlilerin ekonomik olarak kendi kendine yeterlilik kazanmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Tesis Gazze Şeridi’ndeki Han Yunus’ta tarımla gelişen küçük bir kasaba olan Abasan al-Kabira’da açılmıştır. Yerel belediyenin yönetimine bırakılmış ve Gazze Şeridi’nin güneyindeki bir zeytin yetiştirme alanı olan bölgedeki zeytinyağı işleme imkânlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir. TİKA ayrıca, tüm evlerin yaklaşık %13’ünün hasar gördüğü Gazze Şeridi’nde konut ihtiyacını karşılamak için 1.000 prefabrik konut inşa etmek için Gazze Toplu Konut Projesi’ni başlatmıştır (TRT Haber, 2017).

2015 yılının sonlarında inşa edilen ve 2018 yılında da faaliyete başlayan Türkiye-Filistin Dostluk Hastanesi Gazze’deki en büyük hastanedir. 2012 yılında Batı Şeriy’a’daki 40.000 nüfuslu Tubas şehrinde ilk hastane olan Tubas Türk Hastanesi inşa edildi ve donanımı TİKA tarafından sağlandı. Sözü edilen hastane, her yıl komşu şehirlerden gelen insanlarla yaklaşık 40.000 hastaya sağlık hizmeti verilmektedir (Hatip ve Atılğan, 2017).

TİKA’nın ülkedeki projeleri arasında, El Aksa cami kompleksinin içinde bulunan Kubbet-üs Sahra olarak da bilinen külliye’nin restorasyonu ve El Kudüs Üniversitesi 400 kişi kapasiteli Kız Öğrenci Yurdu projesi uygulanmıştır. Mescid-i Aksa arşivlerinde, Osmanlı

İmparatorluğu'nun Kudüs'te yönettiği döneme ait yaklaşık 600 orijinal el yazması, mahkeme kaydı, sertifika ve mektup bulunmaktadır. Kudüs Mescid-i Aksa Vakfı İdaresi'nin bu arşivlerin korunması için TİKA'dan yardım istemesine karşılık olarak altyapı takviye projesi kapsamında arşivler için gerekli olan malzemeler TİKA tarafından sağlanmıştır. Ayrıca arşiv binasına bir dijital kayıt cihazı, güvenlik ve yangın alarm sistemleri kurulmuştur (Hatip ve Atılğan, 2017).

2.3. Türkiye'nin İsrail İle İlişkileri

Kurulduğu dönemden itibaren sürekli bir güven sorunu yaşayan İsrail'in bu durumu, dış politika uygulamalarında da açıkça görülmektedir. Söz konusu güvensizlik hali, İsrail'in saldırgan ve hırçın bir kimliğe bürünmesine neden olmuş ve doğal olarak Türkiye ile ilişkilerinde de kendini belli etmiştir. Bundan dolayı iki ülkenin ilişkileri, dönem dönem değişiklikler göstermiştir.

2.3.1. Türk-İsrail İlişkileri (1948-1979)

1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasından hemen sonra ABD, ondan dakikalar sonra da SSCB tarafından tanınması, bu yeni devletin uluslararası politika sahnesinde önemli bir aktör olacağını ortaya koymuştur. ABD ve SSCB gibi farklı ideolojideki ülkelerin İsrail'i hemen tanımış olmaları, çok ilginç bir durumdur. Dönemsel dış politik tercihler ve uluslararası konjonktür, Türkiye İsrail ilişkileri üzerinde de etkili olmuştur. 14 Mayıs 1948 tarihinde Filistin'de Yahudi devleti kurulması ve yıllardır devam eden Arap-Yahudi çekişmesi, konunun o sırada yeniden BM'de ele alınmasına yol açmıştır. İsrail'i de facto olarak tanıdığını 28 Mart 1949 tarihinde açıklayan Türkiye, bu tutumuyla İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuş ve böylece Arap ülkelerinin sert tepkisini çekmiştir (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2006: 617).

İsrail Devleti'ni daha ilk yıllarında tanıyan Türkiye, İsrail tarafından sonradan ele geçirilen toprakları ise tanımamıştır. Bu dönemde Filistinli Arapların da kendi devletlerini kurmaya hakları olduğu görüşüne destek vermeyi sürdürmüştür. Türkiye, Filistin'e desteğini

sürdürürken, bir yandan da İsrail ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. İsrail-Filistin sorununda net bir şekilde taraf olmayan Türkiye, tarafsız bir politika izlemekten de uzaktır. Türkiye, İsrail'i tanımasından bir yıl kadar sonra, 9 Mart 1950 tarihinde Tel-Aviv'de elçilik açmış ve ilk elçisini 1952'de göndermiştir (Koç, 2006: 295).

Türkiye'nin İsrail'i tanımasından sonra iki ülke ilişkileri; ekonomik, askeri ve istihbari alanlarında dikkate değer ilerlemeler kaydetmiştir. Bazı dönemlerde Arap-İsrail anlaşmazlığının gölgesinde kalan bu ilişkiler inişli çıkışlı dönemler de yaşamıştır. 1955'te Bağdat Paktı'nın imzalanması, Türkiye-İsrail ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İsrail'in Pakta katılmasının söz konusu olmadığı Pakta, Pakistan, İran ve Irak dahil olmuştur; İsrail ise bunu kendisine karşı bir hareket olarak algılamıştır (Erhan, 2006: 564). Demokrat Parti Hükümeti, İsrail'in bu endişelerini gidermek amacıyla sözü edilen paktın ikili ilişkiler üzerinde etkili olmayacağına dair İsrail Hükümeti'ne teminat vermek durumunda kalmıştır (Özcan, 2001: 161).

1956'da başlayan ve Orta Doğu'da İkinci Arap-İsrail Savaşı'nın çıkmasına neden olan Süveyş Krizi, Bağdat Paktı üyesi ve 1888 tarihinde yapılan İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan Türkiye'yi de ilgilendirmiştir (Yılmaz, 2010: 12). Krizin ardından Türkiye, Bağdat Paktı'nı devam ettirebilmek için Tel-Aviv'deki temsilciliğini 26 Kasım 1956 tarihinde maslahatgüzarlık seviyesine düşürmüştür. Irak Devrimi'nden sonra 1958'de, iki ülke, yeniden yakınlaşmaya başlamıştır. 29-30 Ağustos 1958'de Başbakan Menderes ile gizlice Türkiye'ye gelen Ben Gurion arasında iki ülkenin askeri, güvenlik ve diplomatik konularda örtülü işbirliğini öngören “Çevresel Pakt” adlı bir anlaşma imzalanmıştır (Özcan, 2001: 162).

Türkiye, 1960-1980 arasındaki süreçte taraflara eşit mesafede kalma politikası yürütmüştür. 1960'ların başından itibaren Arap-İsrail anlaşmazlığı konusunda, ekonomide yaşanan sıkıntıların ve Kıbrıs sorununun da etkisiyle daha istikrarlı, Araplardan yana bir politika izlenmiştir (Yılmaz, 2010: 13). Bölgesel politikalarını belirleme sürecinde Türkiye, İsrail'in küresel ilişkilerini, özellikle ABD üzerindeki etkilerini devamlı dikkate almıştır. 1964 Kıbrıs Bunalımı ve Johnson Mektubu'yla başlayan ve 1970'lerin ortalarında ABD

ambargosuyla süren dönemde Türkiye-ABD ilişkilerindeki sıkıntılar, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerini de etkilemiştir (Davutoğlu, 2009: 418).

Türkiye, uygulamaya başladığı politika değişikliğine uygun olarak uluslararası platformda FKÖ'yü açıkça desteklemeye başlamış, 1967 yılında yapılan Arap-İsrail Savaşı'ndan dolayı da İsrail'i kınamıştır. Kuvvet kullanma yoluyla toprak kazanmaya karşı olduğunu kınama nedeni olarak ifade etmiştir. Türkiye'deki NATO üslerinin kullanımına savaş süresince müsaade etmemiş, hatta BM'deki oylamada da Arap ülkeleriyle birlikte İsrail'in işgal ettiği topraklardan geri çekilmesine yönelik oy kullanmayı tercih etmiştir (Yılmaz, 2010: 13).

1973 Savaşı'nda iki tarafa da eşit mesafede kalmaya özen göstermiştir. İncirlik'in NATO amaçları dışında kullanılmasına izin vermediği gibi Arap ülkelere askeri malzeme sevki için Türk hava sahasını kullanmayı talep eden SSCB'ye de izin vermemiştir. (Özcan, 2001: 164). Türkiye, Arapların baskılarına rağmen İsrail ile ilişkilerini sürdürmüştür. BM Genel Kurulu'nun 1975'teki yılında Siyonizm'i "ırkçılık" olarak nitelendiren kararına destek vermiştir (Yılmaz, 2010: 14).

1974 yılından itibaren Türkiye, BM'de Araplarla paralel oy kullanmaya başlamış ve bu politikasını destekleyici biçimde 1979 yılında, İsrail'in de Ankara'da maslahatgüzar seviyesinde bir temsilciliğinin olduğu Ecevit Hükümeti döneminde, FKÖ'ye Ankara'da bir maslahatgüzarlık açma izni vermiştir. Öte yandan Türkiye, 1970'lerde her ne kadar Araplara yakın politikalar izlese de İsrail ile ilişkileri kesmemiş, İsrail ile Araplar arasında bir denge politikası gütmüştür (Uzer, 2011: 144).

2.3.2. Türk-İsrail İlişkileri (1980-2001)

Türkiye-İsrail ilişkileri, 1980'lerde bir gerileme dönemi yaşamıştır. Türkiye, 1967 yılında Arap-İsrail Savaşı'nda işgal ettiği Doğu Kudüs'ü ilhak eden İsrail'in "ebedi ve değişmez" başkenti olarak birleşik Kudüs'ü ilan etmesini protesto ederek 28 Ağustos 1980'de Doğu Kudüs'te bulunan başkonsolosluğunu kapatmıştır. İki ülke, 26 Kasım 1980

tarihinde de diplomatik ilişkilerini ikinci kâtiplik düzeylerine indirmiştir. İlişkilerin en düşük düzeyde yaşandığı süreçte Cumhurbaşkanı Kenan Evren, ziyarette bulunduğu Arap ülkelerinde İsrail'in bölgedeki istikrarsızlığın temel nedeni olduğunu vurgulayarak İsrail'i sert bir dille eleştirmiştir. Türkiye'nin bu tutumu İsrail'i olduğu kadar ABD'de de tepkilere neden olmuştur. ABD yetkilileri, Türkiye'nin izlediği İsrail politikasının, Türkiye-ABD ilişkilerini olumsuz etkileyebileceğini savunmuşlardır (Yılmaz, 2010: 14).

1980-1990 dönemi, Türk dış politikasının aktivizm evresidir; bu süreç özellikle Turgut Özal'ın vizyoner yaklaşımıyla şekillenmiştir. Türkiye, Özal'ın yönetimi ele almasıyla uluslararası alanda aktif bir rol almaya başlamış ve Türkiye, liberal ekonomiye geçmeye başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, başta ABD olmak üzere, Batı ülkeleriyle yeni bir bütünleşme süreci başlatmıştır. Avrupa ülkeleri ve ABD ile stratejik ve ekonomik ilişkiler geliştiren Türkiye'nin ayrıca içeride PKK ile çatışmaya başlaması, Türkiye'nin Orta Doğu'da dikkat ettiği dengeleri ve bölgedeki komşularıyla ilişkilerini de etkilemiştir (Coşkun, 2010: 459-460). 1980'lerde milli dava bir olarak görülen Kıbrıs meselesinde Türkiye, Arap ülkelerinden beklediği desteği alamamıştır. Bundan dolayı da İsrail ile ilişkileri olumlu yönde değişmiş ve özellikle istihbarat ilişkileri iyice geliştirilmiştir. 1982 yılında Lübnan'ı işgal ettiği dönemde bu ülkede bulunan ASALA kamplarına da giren İsrail, bu bilgileri Türkiye'yle paylaşmıştır (Uzer, 2011: 145).

1990'lı yıllarda yaşanan küresel ve bölgesel dönüşüm, ABD'nin küresel tek güç haline gelmesi, ekonominin küreselleşmesi, Filistin ile İsrail arasında bir barış süreci yaşanması, SSCB'nin dağılması ve yılarca devam edeb Körfez Savaşı'ndan Irak'ın yenik çıkması Türkiye ile İsrail ilişkilerinin seyrinin değişmesine neden olmuştur (Coşkun, 2010: 460). Körfez Krizi, Türkiye İsrail ilişkilerinin gelişmesinde yeni bir başlangıç noktası olmuştur. 1990'da başlayan krizden sonra yaşanan savaş, taraflardan her ikisinin de aynı safta yer almasıyla sonuçlanmıştır. 1990'larda Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan ilerlemeler, Türkiye-ABD ilişkilerini de güçlendirmiştir. Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde ABD, Türkiye-İsrail ilişkilerin geliştirilmesi noktasında katalizör rolü üstlenmiştir (Yılmaz, 2010: 51).

Orta Doğu Barış süreci, 1991 Madrid görüşmeleri ile başlamış; Türkiye ile İsrail arasındaki yakınlaşmayı kolaylaştırmıştır. Öte yandan bu süreç, Türkiye'nin Türk kamuoyunda ve Arap dünyasında tepki çekmeden, İsrail ile ilişkilerin geliştirilmesini sağlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD ve Avrupa karşısında stratejik pazarlık gücünde zayıflama olan Türkiye'yi uluslararası arenada destekleyecek güçlü bir lobisi olan İsrail, Türkiye'ye birçok alanda destekleyerek bu ihtiyacını karşılamıştır (Coşkun, 2010: 461).

Türkiye ile İsrail'in ilişkileri Arap ülkelerini her dönem rahatsız etmiştir ama Arap ülkelerinde en çok askeri unsurlarda tedirginlik yaratmıştır. İki ülke arasında bu süreçte imzalanan bir dizi anlaşmanın genellikle askeri konularda olduğu görülmektedir. Örneğin, İki ülkenin Hava Kuvvetleri arasında eğitim anlaşması 1994'te, Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması (AEİA) ise 1996 yılında imzalanmıştır (Uzer, 2011: 148). 1998-1999 döneminde, İsrail'in Hayfa kenti açıklarında Türkiye, İsrail ve ABD, "Güvenilir Denizkızı" kurtarma tatbikatını yapmışlardır. Aynı dönemde, bu üçlü mekanizmanın oluşturduğu ilişkiler, Suriye, Irak ve Mısır tarafından eleştirilerek bu durumun Arap dünyası karşısında bir ittifak oluşturma çabası olarak görüldüğü vurgulanmıştır (Uzer, 2011: 148).

1990'lı yılların ortalarında Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerinde yaşanan yakınlaşma, faydacı bir yaklaşım sonucu oluşmuştur. Çünkü Türkiye, 1990'larda özellikle Suriye ile Yunanistan'ın PKK'ya verdiği destekten dolayı bir güven sorunu yaşamaktaydı. Bundan dolayı İsrail'le yakınlaşması oldukça akılcı bir durumdu. Yine aynı dönemde AB ile gerginlikler yaşayan Türkiye, İsrail'le işbirliğine giderek Batı'dan alamadığı askeri yardımı İsrail'den lama yoluna gidiyordu (Tür, 2009: 23).

90'ların ortalarından sonra, İsrail karşıtı bir parti olarak Refah Partisi'nin güç kazanarak etkili hale gelmesiyle artan ve ülke siyasetinin etkileyen laik-dinci gerilimi, Türkiye-İsrail ilişkileri üzerinde etkili olan en önemli gelişmedir. Bu gerilimin günden güne artması ve Orta Doğu Barış sürecinde tıkanık yaşanmasına rağmen İsrail'le ilişkiler gelişmiş, bölgesel ve ekonomi güvenlik alanlarında stratejik işbirliğine dayalı işbirliği yoğunlaşmıştır (Özcan, 2001: 163).

2.3.3. Türk-İsrail İlişkileri (2002-2020)

Türkiye’de 2002 yılında yapılan seçimleri AK Parti’nin kazanması, askeri çözüm odaklı olmaları, İsrail ile Türkiye ilişkilerin nispeten soğumasına yol açmıştır. Bu soğumanın nedeni olarak Türkiye ve İsrail iktidar partilerinin ideolojik çatışmaları olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu görüş, siyasal İslamcı bir gelenekten gelen AK Parti’nin İsrail karşıtı tutumunun doğal görmektedir. Sonuç olarak AK Parti’nin çekirdek kadrosu, Refah Partisi iktidarında siyaset yaparken; İsrail ile ilişkileri eleştirmişler ve Türkiye’nin İsrail’le yakınlaşmaktan ziyade İslam ülkelerinde lider rolünü üstlenmelerinin doğru olacağını ileri sürmüşlerdir. İsrail’le yakın olmak, Türkiye’nin İslam dünyasından uzaklaşmasına yol açabilecek ve Türk dış politikası yönünü yalnızca Batı’ya dönecekti. Bu durum ise Türkiye’nin milli çıkarlarıyla örtüşmemektedir. Ayrıca İsrail’i merkeze koyan bir dış politika, içerideki askeri elitlerin dış politikadaki ayrıcalıklarının devam etmesini sağlayacaktı. AK Parti’nin önde gelen isimleri, 2006 yılında İsrail’in Lübnan’daki Hizbullah güçlerine yaptığı saldırıları kınamışlardır. İsrail, burada yaptığı eylemleri sebebiyle açıkça terör devleti olarak suçlanmıştır (Oğuzlu, 2009: 15).

2008 yılının son döneminde Gazze bölgesinde, İsrail’le HAMAS güçleri arasındaki ateşkesin bozulmasıyla, İsrail güçleri tarafından yürütülen askeri kampanya da Türk yetkililer tarafından eleştirilmiştir. İsrail ordusunun aşırı güç kullanımı, sivilleri gözetmemesi ve Gazze’ye ambargoda direnmesi; AK PARTİ yönetimi tarafından eleştirilmiştir. Bu olumsuzluklar, Davos’ta 2009 yılındaki yıllık ekonomi toplantılarında Başbakan Erdoğan ile İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres arasındaki söz düellosuyla açığa çıkmıştır. Peres’in İsrail’in saldırgan tutumuna meşru bir zemin bulma çabalarına karşı çıkan Erdoğan, İsrail’i öldürmeyi çok iyi bilmekle itham etmiştir (Oğuzlu, 2009: 15).

Davos Krizi sonrasında yaşanan “alçak koltuk krizi”, iki ülke ilişkilerini geren bir başka olay olmuştur. İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Ayalon, Tel-Aviv Büyükelçisi Oğuz Çelikkol’u Türkiye’deki bir dizi filmin içeriğiyle ilgili görüşmek üzere 11 Ocak 2010’da İsrail Parlamentosu’na çağırmıştır. Basın mensuplarının da hazır bulunduğu bir odada

Çelikkol'u kendi koltuğundan daha alçak bir koltuğa oturtmuş ve basın mensuplarına Ayalon, kameraların önünde İbranice; “Bizim yüksek, onun daha alçak bir koltukta oturduğuna, masada yalnızca İsrail bayrağı bulunduğuna ve bizim gülümsemediğimize dikkatinizi çekerim.” demiştir. Bu olayın ardından devreye giren Cumhurbaşkanı Abdullah Gül: “Ya özür dilersiniz ya da büyükelçimizi çekeriz.” demiş; bu restin ardından İsrail, birkaç saat içinde resmi özür beyanını Tel-Aviv Büyükelçiliğine sunmak zorunda kalmıştır (Sandıklı, 2011).

Alçak Koltuk Krizi'nin ardından İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki gerginliğin dozunu düşürecek hiçbir gelişme yaşanmazken, tam tersine iki ülke liderlerinden suçlayıcı açıklamalar gelmeye devam etmiştir. İki ülke arasında yaşanan bu sinir harbinin iki ülkeyi neredeyse savaşa sokacak olan Mayıs ayı sonundaki “Mavi Marmara” saldırısına götüreceğini kimse tahmin edememiştir. İsrail Devleti, tarihinde ilk kez Türk vatandaşlarını öldürerek ilişkilerin gelebilecek en kötü noktaya gelmesine yol açmıştır (İnat ve Telci, 2011: 111).

Bütün bu gelişmelerden sonra İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, 2013'ün Mart ayında Türkiye'den özür dileyerek Mavi Marmara baskınında ölenlerin ailelerine tazminat ödemeye hazır olduklarını ifade etmiştir. Özür konusunda ABD'nin önemli rolü olmuştur. Tarihi boyunca İsrail'in hiçbir ülkeden özür dilemediği dikkate alınırsa, bu özürde ABD'nin gayretinin, Suriye'deki olayların ve bölgede İsrail'in her geçen gün daha da yalnızlaşmasının çok etkisi vardır. İsrail de Türkiye gibi Suriye'deki iç savaşı büyük bir endişeyle takip etmektedir. Bu iki ülke de, Suriye'nin bölünme ihtimalinden Suriye'nin elindeki kimyasal silahları kullanmasından kaygılanmaktadır. İsrail ile Türkiye'nin bölgede yaşanan gelişmelere karşı ortak hareket etmeleri, ortak güvenlik tedbirleri almaları ve istihbarat paylaşımı yapmaları, bölge istikrarı ve güvenliği açısından çok verimli ve etkili olacaktır. İlişkilerin normale dönmesi için taraflar arasında, yoğun bir diplomasi trafiği sürdürülse de İsrail'in Türkiye'den özür dilemesinde Suriye'deki gelişmeler, doğrudan etkili olmuştur (Özgür, 2013, Mayıs 13).

ABD'nin Aralık 2017'de İsrail'deki büyükelçiliğini Tel Aviv'den Kudüs'e taşıma kararı ile Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak kabul etmesi uluslararası hukuku ve birkaç BM kararını ihlal ederken, kısa vadede Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve İsrail arasındaki müzakere sürecini de etkilemiştir. Uzun vadede kararın etkisinin daha karmaşık ve nüanslı olduğu görülebilmektedir. Bunun böyle olduğunu gösteren üç ana alan vardır: Birincisi, kararın kendisi konusunda netlik eksikliği; ikincisi, kentin uzun ve dini açıdan farklı tarihi nedeniyle Kudüs'ün farklı bölgelerinde İsrail'in uyguladığı değişen egemenlik dereceleri; üçüncüsü, kozmopolit ve heterodoks bir şehir üzerine milliyetçi bir ideoloji dayatmanın doğasında olan çelişkiler (Damper, 2019: 34)

3. FİLİSTİN BASININDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ HABER ve YORUMLAR: FİLİSTİN ve AL-AYYAM GAZETELERİ İÇERİK ANALİZİ

Bu bölümde araştırmacı, *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazeteleri örneğinde temsil edilen günlük Filistin gazetelerinde Türkiye'nin imajını tanımlamak için analitik çalışmanın sonuçlarını gözden geçirmekte ve ardından yorum yapıp tartışmaktadır. Tezin ana bölümünü oluşturan deneysel araştırma bölümünde veri elde etmek için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır.

3.1. YÖNTEM

Çalışma burada, 1.1.2016'dan 31.12.2018'e kadar uzanan zaman diliminde iki gazetede yayınlanan Türkiye konularının içerik ve biçim analizinin en önemli sonuçlarını sunmaktadır. Bu, içerik, biçim ve ilgi açısından "Türkiye" imajının aktarılmasında iki gazete arasındaki medya farklılıklarının ortaya çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Daha sonra araştırmadaki iki gazete örneğinin çizdiği imajın benzerlik ve farklılık boyutunu belirlemektedir. Bu araştırmanın sorunsalı budur.

Araştırma problemini tanımladıktan sonra, çalışma popülasyonunu ve örneklemi tanımlamaya devam etmekteyiz. Çalışma popülasyonunun geniş olması ve sınırlı bir araştırma çalışmasında ele alınmasının zorluğu nedeniyle çalışma popülasyonu, Gazze Şeridi veya Batı Şeria'da yayınlanan tüm günlük Filistin gazeteleridir. Bu nedenle "*Filistin* ve *Al-Ayyam*" gazeteleri araştırmanın örneklemini olarak seçilmiştir. Bu gazeteler, farklı siyasi ve ideolojik eğilimleri temsil eden günlük gazetelerdir.

Çalışmanın örneklemini, iki gazetenin iki farklı ideolojiye ait olması sebebiyle *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazeteleridir. Her biri Filistin arenasındaki en büyük iki siyasi grubun görüşlerini ifade etmektedir. Gazze Şeridi'nde yayınlanan *Filistin* gazetesi, İslami Direniş Hareketi "Hamas"a yakın kabul edilmektedir. Batı Şeria'daki Ramallah vilayetinde

yayınlanan *Al-Ayyam* gazetesi ise Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi "Fetih" ve Filistin Yönetimi'ne yakın kabul edilmektedir.

Elbette üç yılda iki gazetenin toplam sayısı 2190 adede ulaşmaktadır ki bunu araştırma boyunca incelememiz imkansızdır. Bu sebeple araştırmacı, 2190 adede ulaşan tüm sayıları takip etmiştir. Daha sonra, bu sayılardan çalışmanın kapsadığı zaman diliminde meydana gelen Türkiye ile ilgili en önemli siyasi olaylarla bağlantılı olanları örneklem olarak seçmiştir. Buna göre, çalışmanın temsil ettiği sayıların toplamı, üç yıllık zaman dilimine dağıtılan 59 adede ulaşmaktadır.

3.1.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada kütüphane araştırması, fişleme, okuma, notlandırma, yorumlama değerlendirme, karşılaştırma yolları gerektiği yer ve ölçüde kullanılarak metin oluşturulmaya çalışılacaktır. Konuyla ilgili Türkçe ve İngilizce veya çeviri belge niteliğinde olan bütün veriler taranmıştır. Verilerin toplanmasında internetten büyük ölçüde yararlanılmıştır. İnternette konuya ilişkin özel forumlar taranmıştır. Her türlü basılı kaynaktan yararlanılmıştır. Bu anlamda ele alınan konu tüm gerçekliğiyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada hem sosyal bilimler hem de iletişim bilimleri alanında en fazla yararlanılan araştırma yöntemi olan içerik analizi (içerik çözümlemesi) yöntemi kullanılacaktır. İçerik analizi toplumsal davranışı etkilemeden gerçekleştirilebilen (non-obtrusive) araştırma yöntemlerinden biridir. İçerik analizi, iletişimin belirgin/açık içeriklerinin objektif, nicel ve sistematik tanımlanmasına yönelik araştırma tekniğidir (Gökçe, 2006: 35).

Toplumbilimlerin neredeyse her alanında yararlanılan İçerik analizinin uygulamaları, ilk kez XVI. yüzyılda gazeteler üzerinde yapılan çalışmalarda görülmüştür. İçerik analizi yönteminin esnek bir yapıya sahip olması, metodolojik anlamda disiplinler arası kullanılmasının nedenidir. Bu esneklik, içerik analizinin en güçlü özelliği olarak kabul

edilmektedir. Bundan dolayı içerik analizi, sosyal bilimlerde bilimsel bir yöntem olarak önemli bir yere sahiptir (Yıldırım, 2015, 115).

3.1.2. Araştırmanın Konusu

Filistin davasını, son zamanlarda onu etkileyen değişiklikleri, gidişatını etkileyen bölgesel ve uluslararası faktörleri, aynı zamanda bölgesel meselelerde, Türkiye'nin bölgede artan rolünü takip ederek, farklı siyasi yönelimlerdeki günlük Filistin gazetelerinde Türkiye imajını incelemek gerekiyordu.

Gazeteler de dahil medya, "Ne diyorsun ve nasıl diyorsun?" diyen bir yayın politikasına tabidir. Yani, bu konuların önem kazanmasını sağlamak ve alıcıda olumlu ya da olumsuz olabilecek kamuoyu ve zihinsel imajlar oluşturmak için yayıncılık ve analizde ele aldığınız konular nelerdir ve bunları sunum ve vurgulama yoluyla nasıl ele alıyorsunuz? Dolayısıyla bu araştırmanın konusu, günlük Filistin gazetelerinin sayfalarında Türkiye ile ilgili haberleri nasıl ele aldığını incelemektir. Araştırma için *Filistin* ve *El-Ayyam* gazeteleri örneklem olarak seçilmiştir.

3.1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırma, Türkiye ile ilgili konularda araştırmanın gazetelerinde yer alan basın kapsamının içeriğini analiz ederek, araştırmanın gazetelerinde yer alan Türkiye ile ilgili konu türlerini tanımak için, araştırma gazetelerindeki Türkiye'nin medya imajının doğasını ve özelliklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca araştırma, gazete örneklemelerinde en çok ele alınan Türk meseleleri ve örneklem gazetelerinin Türkiye ile ilgili konuları yayınlama yönelimlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Aynı şekilde, araştırmanın gazetelerinin editörlük politikasının örneklem gazetelerinde Türkiye meselelerini ele alma üzerindeki etkisini açıklamayı, araştırmanın gazetelerinin Türkiye ile ilgili konularda en çok kullandığı gazetecilik sanatlarını belirlemeyi ve bu gazetelerin Türk meselelerini yayınlama boyutundaki ve tarzındaki benzerlik ve farklılık noktalarını açıklamayı amaçlamaktadır.

3.1.4. Araştırmanın Önemi

Ayrıca, gazeteler de dahil olmak üzere medyanın, halkın zihnindeki konular, insanlar veya ülkeler hakkında medyatik bir imaj oluşturmada önemli ve merkezi bir rol oynadığını biliyoruz. Bu da medyanın bildirdiklerine yönelik olumsuz veya olumlu bir eğilim yaratılmasına katkıda bulunmaktadır. O zaman medya gazetelerinin Türkiye haberleriyle nasıl ilgilendiğini bilmek, karar vericilere ve araştırmacılara yardımcı olacaktır. Araştırmanın önemi, genel olarak Filistin ve Türkiye arasındaki özgüllük ve Arap bölgesindeki büyük Türk rolü göz önüne alındığında, Filistin gerçekliğindeki Türk siyasi durumunun büyük öneminden de kaynaklanmaktadır.

3.1.5. Kavramsal Çerçeve

Gündem Belirleme Yaklaşımı, kitle iletişim araçları vasıtasıyla bireylerin sağlanan bilgilerden kimi gerçekleri öğrenmelerinden başka medyanın üzerinde durulan olay veya konuyla ilgili bünyesinde ayırdığı zaman ve yer ile de söz konusu konunun veya olayın önem derecesini tespit etmek olarak açıklanmaktadır (Atabek, 1998: 156).

Özellikle yeni teknolojinin olanakları ölçüsünde oluşan internet ile modern teknik alanları olan, özellikle, sosyal medya sosyal ve siyasi tartışma ve oluşumların farklı boyutlar kazanmasına neden olmuştur. Toplumsal hareketler üzerindeki etkileri test medya, daha sonra da internet medyası zaman içinde toplum hayatını vazgeçilmez parçalarından biri olmuştur; halkın gündemini, siyaseti, uluslararası ilişkileri de büyük ölçüde etkili olmaya başlamıştır (Yerlikaya, 2018, 1-2). Radyo, televizyon, dergi, gazete gibi araçlardan meydana gelen geleneksel medya; yazılı ve görsel özellikleri bir arada sunan iletişim çalışmalarının sözü edilen kanallarla kamuoyuna duyurulmasını ve iletişim kurulmasını sağlayan araçlardır. Son dönemlerde özellikle teknolojide yaşanan gelişmelerle ortaya birçok yeni medya çıkmıştır; sözü edilen yeni medya türleri, kendi tarz ve içeriklerini kurarken bir yandan da gündeme tümleşik bir medya olanaklarını getirmiştir. Bu teknolojilerin sonucunda oluşan internet teknolojisi, dünya genelindeki hedef kitleye hızlı, kolay ve ucuz yolları takip ederek ulaşabilme olanağı sağlayabilmektedir. İnternet, günümüzde geleneksel medyanın araçlarını

aşarak telekomünikasyon, ve bilişim medya dünyası tarafından en çok kullanılan yeni iletişim ortamı olmuştur. Sözü edilen bu teknolojiler, aynı zamanda daha hızlı veri, ses ve video aktarımına imkan vermektedir (Demir, 2007, 14). Bugünün dünyasında bireylerin, kurumların ve hatta ülkelerin hedeflerine yönelmesi noktasında önemli rolleri olan medya, bireysel yaşam biçimi olarak ve kuruluşların iletilerini hedef kitlelere ulaştırma konusunda temel araç olma özelliğini sürdürmektedir (Yeniçıktı, 2015, 1).

Medya ile kamu ilişkisi, çıkar ilişkisine dayalı olmasının yanında bağımlılık üzerine kurulmaktadır. Bireylerin haber alma ve bilgi öğrenme ihtiyaçlarına aracı özelliğine sahip medya, buna karşılık olarak kapitalist piyasadan sağlamanın yollarını geliştirmiştir. Bireyler ise bilgi öğrenme ve haber alma özgürlüklerini medyaya devretmişken; doğru, dengeli ve güvenilir haber alma haklarını kullanmaktadırlar. Kamusal alanı ilgilendiren konularla ilgili karar verme gücü olan medya, pozisyonunu devlet, siyasetçiler, özel sektör gibi toplumsal aktörlerin düşüncelerine öncelik tanımak suretiyle ayrı bir görev yapmaktadırlar.

Bu araştırmanın teorik çerçevesi, medyanın kamuoyunu şekillendirmedeki rolünü ve medyanın yayınladığı haberler ve bilgilerle kitleleri ne ölçüde etkileyebildiğini inceleyen "gündem teorisinden" yola çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye konularını örneklem gazetelerinin gündemleri arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemek için "gündem" teorisi kullanılmıştır. Her gazetenin sorunlar açısından ortaya koyduğu şeyin, gazetenin okuyucuların ne düşünmesi gerektiğine dair önerisini temsil ettiğini göz önünde bulundurarak neleri bilmeliler? Ne hissetmeleri gerekir?

Sorunları tekrar tekrar gündeme getirme ilgisi, örneklem gazetelerinin Türkiye'nin konularını sunarken daha fazla alan yaratması ve farklı vurgulayıcı unsurları kullanması, toplumun bireylerini bu konuya ilgi göstermeye motive etmek amacıyla konuya olan ilgilerinin derecesini gösterecektir.

Medya araçları, sosyal birliği sağlamak ve sosyal söylem oluşturmak için genel olaylara ve sorunlara odaklanmaktadır. Birçok araştırma, gazetenin kamuoyu gündemindeki etkisinin televizyondan daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır. Televizyon, gazetelerin önem verebileceği daha spesifik konulardan ziyade genel konulara odaklanır, çünkü gazeteler derinliğe ve ayrıntıya önem göstermektedir.

3.1.6. Araştırmanın Örneklemi ve Popülasyonu

Araştırmanın popülasyonu günlük Filistin gazeteleridir. Araştırmanın örnekleme, Gazze Şeridi'nde basılan, yayınlanan ve Hamas hareketini temsil eden *Filistin* gazetesinin ve Batı Şeria'da basılan, yayınlanan ve Fetih hareketini temsil eden *El-Ayyam* gazetesinin sayılarıdır. Her iki gazetenin de kendi ideolojisi vardır ve Filistin halkına hitap etmektedir. Bu iki gazete, en yaygın oldukları ve web sitelerinde önceki sayıların arşivine sahip oldukları için seçilmiştir. Ayrıca yerel düzeyde bir grup tanınmış yazar ve gazeteci bu gazetelerde yazmaktadır. Son olarak, iki farklı ideolojiye sahip oldukları için seçilmiştir. 1 Ocak 2016 - 31 Aralık 2018 döneminde iki gazetede Türkiye ile ilgili haberler ve makaleler toplanmıştır. Ardından Filistin basınında Türkiye imajına ilişkin sonuçlar elde etmek için içerik analizi yöntemi ile elde edilen verileri analiz ettim. Sonuçlara ulaşmak için basın materyalleri nicel ve nitel olarak sınıflandırılarak analiz edilmiştir.

3.1.7. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

- İsrail'in 2014'te Gazze Şeridi'ne yönelik saldırısı sırasında, devam etmekte olan Gazze kuşatmasında ve işgal altındaki Filistin'de birbirini izleyen olaylar karşısında Türkiye, Filistinlileri destekleyen bir tutum sergilemiştir. Bu sebeple, Türkiye ve tutumu hakkındaki haberler Filistin basınında geniş yer bulmuştur.

- Filistin basınında Türkiye'nin imajı bu şekilde: "İslami Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumlu" olduğunu göstermiştir ve "Seküler Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumsuz" olduğunu göstermiştir.

3.1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları, Zorlukları/Sorunları

Bu araştırmanın sınırları aşağıdakilere odaklanmaktadır: Temel sınır, Filistin gazetelerinde Türkiye imajını incelemektir. Bu nedenle, haftalık veya haftada iki kez yayınlanan günlük olmayan Filistin gazeteleri hariç tutulmuştur. Araştırmanın örneklemini, Gazze Şeridi'nde Hamas'ı temsilen yayınlanan *Filistin* gazetesinin ve Batı Şeria'da El-Fetih'i temsilen *El-Ayyam* gazetesinin belirli sayılarıdır. Buna göre, tüm gazeteler veya diğer basın yayınları hariç tutulmuştur. Ayrıca araştırma, 1 Ocak 2016 ile 31 Aralık 2018 arasındaki dönem olan belirli bir zamanla sınırlıdır. Buna göre, bu dönemden önceki veya sonraki tüm basın konuları hariç tutulmuştur. Ayrıca araştırma, konusunu bu gazetelerdeki Türkiye imajını incelemekle sınırlandırmıştır. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili olmayan tüm haber ve yazılar hariç tutulmuştur. Bu durum bir sınırlama olarak görülebilir.

Araştırma sırasında birçok zorlukla karşılaştım, en önemlileri şunlardır: Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili daha önceki Arapça medya araştırmalarının azlığı, bu nedenle, okumak ve araştırma yapmak için başka dillerde, Türkçe ve İngilizce kaynaklara başvurdum. Ayrıca Gazze Şeridi'ne uygulanan İsrail ablukası ve Batı Şeria'ya erişimde yaşanan zorluklar bazı özel kaynaklara ve referanslara erişimi engelledi. Buna ek olarak, İsrail'in hareket ve dolaşım özgürlüğü üzerindeki kısıtlamaları nedeniyle araştırmanın gazetelerinin basılı sayılarının Türkiye'ye ulaşması zordu. Bu nedenle arşivi elde etmek için iki gazetenin web sitesine başvurdum ve bu çok zaman ve çaba gerektirdi. Ayrıca, medya araştırmalarında imajdan bahseden Arapça bilimsel literatür ve referansların eksikliği. Ve son olarak dil bariyerleri, araştırma ve inceleme dili Türkçedir ki araştırmacının ana dili değildir.

3.2. ARAŞTIRMA VERİLERİ

Çalışmanın popülasyonunu ve örneklemini belirledikten sonra, arama kategorileri oluşturulmuştur. Arama kategorileri araştırma konusu ile bağlantılı olmalıdır. Kategoriler şunlardır: Haber ve makale sayısı, haber ve makalenin sayfadaki konumu, Sayfalara göre haberler ve makaleler, haber ve makale konuları, haber ve makale yönelimleri, makaleler,

fotoğraf sayısı. Uygulama sonucunda elde edilen sonuçlar, daha önceden belirlenmiş varsayımlar ve araştırma soruları çerçevesinde değerlendirilmiştir.

İlk pilot aşamadan sonra uygulama aşaması başlamıştır. Uygulama sırasında veri girişi için hiçbir bilgisayar programı kullanılmamıştır. Veriler manuel olarak girilmiş ve işlenmiştir. Daha sonra elde edilen sonuçlar yapılan varsayımlar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu sonuçlar "*Filistin ve Al-Ayyam*" gazeteleri arasında karşılaştırılmıştır.

3.2.1. Haberlerin ve Yorumların Sayılarına İlişkin Bulgular

Bu kategoride, *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazetelerinde Türkiye ile ilgili haber ve makalelerin sayısı izlenmiştir. Bir konu hakkında ne kadar çok ve sık haber ve makale yayınlanması o konunun o kadar önemli olduğunun ve okuyucuların zihnine o kadar fazla kazınacağını göstergesidir.

3.2.1.1. *Filistin* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı

Araştırmacı, *Filistin* gazetesinde yer alan ister haber maddeleri ister fikir makaleleri olsun Türkiye ile ilgili tüm konuları toplamıştır. Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi konuların sayısı 102'ye ulaşmıştır:

Tablo 1: *Filistin* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı

TARİH	HABER SAYISI	YORUMLAR SAYISI
1.1.2016 - 31.12.2016	46	7
1.1.2017 - 31.12.2017	13	1
1.1.2018 - 31.12.2018	35	-
TOPLAM	94	8

Tablodaki veriler *Filistin* gazetesinin Türkiye konularına olan ilgisini, gazetede yer alan Türkiye ile ilgili haber sayısının 94'e, makale sayısının ise 8'e ulaştığını göstermektedir. Araştırma süresi boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı en önemli siyasi olayları ele almıştır.

3.2.1.2. *Al-Ayyam* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı

Araştırmacı, *Al-Ayyam* gazetesinde yer alan ister haber maddeleri ister fikir makaleleri olsun Türkiye ile ilgili tüm konuları toplamıştır. Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi konuların sayısı 125'e ulaşmıştır:

Tablo 2: *Al-Ayyam* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayısı

TARİH	HABER SAYISI	YORUMLAR SAYISI
1.1.2016 - 31.12.2016	44	13
1.1.2017 - 31.12.2017	24	3
1.1.2018 - 31.12.2018	34	7
TOPLAM	102	23

Tablodaki veriler *Al-Ayyam* gazetesinin Türkiye konularına olan ilgisini, gazetede yer alan Türkiye ile ilgili haber sayısının 102'ye, makale sayısının ise 23'e ulaştığını göstermektedir. Araştırma süresi boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı en önemli siyasi olayları ele almıştır. *Al-Ayyam* gazetesinde Türkiye hakkında yayınlanan makalelerin *Filistin* gazetesinden daha fazla olduğu görülmektedir.

3.2.2. Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaralarına İlişkin Bulgular

Bu kategori, sayfa numarası ve sınıflandırmasının konunun önem derecesini gösterdiğini göz önünde bulundurarak, araştırmanın gazetelerinde Türkiye ile ilgili haber ve makalelerin yayınlandığı sayfalara odaklanmıştır. Çünkü her bir gazete haber ve makaleleri verdiği öneme göre gazetenin sayfalarına dağıtan örgütsel bir vizyona dayanmaktadır.

3.2.2.1. Filistin Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

Türkiye ile ilgili haber ve makalelerin hangi sayfalarda ele alındığını belirlemek için *Filistin* gazetesi incelenmiştir. Çünkü haberin önemi, yayınlandığı sayfa numarasına göre belirlenmiştir.

Tablo 3: *Filistin* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

SAYFA NO	HABER ve YORUMLAR SAYISI
1. Sayfa	22
2. Sayfa	3
3. Sayfa	2
4. Sayfa	4
5. Sayfa	7
6. Sayfa	3
7. Sayfa	2
8. Sayfa	3
9. Sayfa	1
10. Sayfa	1
11. Sayfa	–
12. Sayfa	3
13. Sayfa	–
14. Sayfa	3
15. Sayfa	2
16. Sayfa	4
17. Sayfa	16
18. Sayfa	7
19. Sayfa	–
20. Sayfa	3
21. Sayfa	2

22. Sayfa	3
23. Sayfa	–
24. Sayfa	–
25. Sayfa	1
26. Sayfa	–
27. Sayfa	3
28. Sayfa	7
TOPLAM	102

Yukarıdaki tablodan *Filistin* gazetesinde Türkiye ile ilgili konuların çoğunun (haberler, makaleler) ön sayfada yayınlandığını görmekteyiz. Araştırma süresi boyunca Türkiye ile ilgili 22 haber ön sayfada yer almıştır. Bunu, numara bakımından 17. sayfada 16 konu takip etmektedir. Bu sayfa, "uluslararası" olarak sınıflandırılmıştır, yani uluslararası haberler içindir. Bu, Türkiye ile ilgili uluslararası haber sayfalarının en üst sıralarında yer alan konu (haber, makale) sayısına göre *Filistin* gazetesinin Türkiye'ye olan ilgisini göstermektedir. *Filistin* gazetesinin son sayfasında 7 haber yayınlanmıştır. Bunlar genellikle çeşitli haberlerdir. Konuların geri kalanı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi diğer sayfalarda yayınlanmıştır.

3.2.2.2 Al-Ayyam Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

Türkiye ile ilgili haber ve makalelerin hangi sayfalarda ele alındığını belirlemek için *Al-Ayyam* gazetesi incelenmiştir. Çünkü haberin önemi, yayınlandığı sayfa numarasına göre belirlenmiştir.

Tablo 4: *Al-Ayyam* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

SAYFA NO	HABER ve YORUMLAR SAYISI
1. Sayfa	31
2. Sayfa	–
3. Sayfa	3
4. Sayfa	–
5. Sayfa	1
6. Sayfa	3
7. Sayfa	1
8. Sayfa	6
9. Sayfa	5
10. Sayfa	6
11. Sayfa	5
12. Sayfa	7
13. Sayfa	6
14. Sayfa	4
15. Sayfa	4
16. Sayfa	3
17. Sayfa	7
18. Sayfa	1
19. Sayfa	9
20. Sayfa	3
21. Sayfa	1
22. Sayfa	5
23. Sayfa	1
24. Sayfa	8
25. Sayfa	1
26. Sayfa	1
27. Sayfa	–

28. Sayfa	2
29. Sayfa	–
30. Sayfa	–
31. Sayfa	–
32. Sayfa	1
TOPLAM	125

Yukarıdaki tablodan *Al-Ayyam* gazetesinde Türkiye ile ilgili konuların çoğunun (haberler, makaleler) ön sayfada yayınlandığını görmekteyiz. Araştırma süresi boyunca döneminde Türkiye ile ilgili 31 haber ön sayfada yer almıştır. Bunu, numara bakımından 19. sayfada 9 konu takip etmektedir. Bu sayfa, "stadyum günleri" olarak sınıflandırılmıştır, yani spor haberleri içindir. Bu, Türkiye ile ilgili spor haberlerinin en üst sıralarında yer alan konu sayısına göre *Al-Ayyam* gazetesinin Türkiye'ye olan ilgisini göstermektedir. *Filistin* gazetesinin son sayfasında 7 haber yayınlanmıştır. Bunlar genellikle çeşitli haberlerdir. Konuların geri kalanı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi diğer sayfalarda yayınlanmıştır.

3.2.3. Haberlerin ve Yorumların Konumlarına İlişkin Bulgular

Bu kategori, araştırmanın gazetelerinde Türkiye hakkındaki haber ve makale sitelerini araştırmıştır. Çünkü haber veya makale sitesi oldukça önemlidir ve önemini ve değerini göstermektedir. Sayfanın tamamını kaplayan veya sayfanın sol üst köşesinde yer alan haberler önemli haberlerdir. Bu kategori içerisinde alt kategoriler oluşturulmuştur: "Tam sayfa", "sağ üst", "sağ alt", "orta", "sol üst" ve "sol alt".

3.2.3.1. Filistin Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Konumları

Filistin gazetesinde yer alan Türkiye ile ilgili haber siteleri ve makaleler, üzerinde çalıştığımız konuya verilen önemi belirlemek amacıyla oluşturulan alt kategorilere göre incelenmiştir.

Tablo 5: *Filistin* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

KONUM	HABER SAYISI	YORUMLAR SAYISI
Tam Sayfa	4	1
Sol Üst	22	3
Sağ Üst	17	-
Orta	23	-
Sol Alt	19	3
Sağ Alt	9	1
TOPLAM	94	8

Yukarıdaki tabloda Türkiye ile ilgili *Filistin* gazetesinde yer alan haberlerin konumuna baktığımızda şunları görmekteyiz: Toplam 94 haberden tam sayfayı kaplayan 4 haber ve sayfanın sol üst tarafında yayınlanan toplam haber sayısı için büyük bir sayı olan 22 haber. Bu da *Filistin* gazetesinin Türkiye ile ilgili haberlere ilgisini göstermektedir. 17 haber, sayfanın sağ üst köşesinde; 23 haber sayfa ortasında; 19 haber sayfanın sol alt köşesinde ve 9 haber sayfanın sağ alt köşesinde yayınlanmıştır. Makalelere gelince, tam sayfa kaplayan bir makale olduğunu görmekteyiz. Bu, ele alınan konunun önemini göstermektedir. Sayfanın sağ üst köşesinde 3 makale yer alırken, sayfanın sol alt köşesinde 3 makale ve sayfanın sağ alt köşesinde 1 makale yer almıştır.

3.2.3.2. Al-Ayyam Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Konumları

Al-Ayyam gazetesinde yer alan Türkiye ile ilgili haber siteleri ve makaleler, üzerinde çalıştığımız konuya verilen önemi belirlemek amacıyla oluşturulan alt kategorilere göre incelenmiştir.

Tablo 6: *Al-Ayyam* Gazetesindeki Haberlerin ve Yorumların Sayfa Numaraları

KONUM	HABER SAYISI	YORUMLAR SAYISI
Tam Sayfa	-	-
Sol Üst	13	6
Sağ Üst	19	8
Orta	45	-

Sol Alt	14	6
Sağ Alt	11	3
TOPLAM	102	23

Yukarıdaki tabloda Türkiye ile ilgili *Al-Ayyam* gazetesinde yer alan haberlerin konumuna baktığımızda şunları görmekteyiz: Toplam 102 habere ulaşan haberlerden hiçbiri tam sayfada yer almamıştır. Sayfanın sol üst köşesinde genel toplamdan sadece 13 haber yayınlanırken sayfanın sağ üst köşesinde 19 haber, ortada 45 haber, sayfanın sol alt köşesinde 14 haber ve sayfanın sağ alt köşesinde 11 haber yayınlanmıştır. Makalelere gelince, tam sayfa kaplayan hiçbir makale olmadığını görmekteyiz. 6 makale sayfanın sol üst köşesinde yayınlanırken 8 makale sayfanın sağ üst köşesinde ve 3 makale sayfanın sağ alt köşesinde yayınlanmıştır. *Al-Ayyam* gazetesinin, araştırma süresi boyunca yaşanan olayların önemine rağmen Türkiye ile ilgili tam sayfa makaleler yayınlamaması, gazetenin Türkiye'nin meselelerine yeterince ilgi göstermediğini gösteriyor.

3.2.4. Haberlerde ve Yorumlarda Vurgulanan Kavramların Niceliğine İlişkin Bulgular

Bu kategoride ister haber ister fikir makaleleri olsun araştırmanın gazetelerinde Türkiye ile ilgili materyalleri ele alırken kullanılan kavramlar, ifadeler ve kelimeler incelenmiştir. Araştırmanın gazetelerinde yayınlanan haber ve makalelerin içerikleri incelenerek bu kavramlardan en öne çıkanları ve tekrar sayıları belirlenmiştir.

3.2.4.1. Filistin Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Filistin gazetesi incelenerek Türkiye ile ilgili haber ve makalelere yer verilirken kullanılan kavramlar incelenmiştir. Kullanılan en belirgin kavramlar tespit edildikten sonra, bu kavramlardan araştırmanın örnekleminde kaç kez bahsedildiği incelenmiştir.

Tablo 7: *Filistin* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

KAVRAMLAR	SAYI
1. Recep Tayyip Erdoğan	60
2. Türkiye Cumhurbaşkanı	28
3. Türkiye Cumhuriyeti	14
4. Başarısız darbe	57
5. Fethullah Gülen (FETÖ Terör Örgütü)	6
6. Terörle mücadele	3
7. Filistin davasına destek	12
8. Kürdistan İşçi Partisi (PKK Terör Örgütü)	5
9. İsrail-Türkiye ilişkileri	2
10. Suriye krizi	16
11. Mülteciler	7
12. Kıbrıs	1
13. Avrupa Birliği	4
14. Türk-Avrupa anlaşması	1
15. Türk halkı	26
16. Darbeciler	2
17. Türk ordusu	3
18. Cemal Kaşıkçı	14
19. Patlama	6
20. Türk Dış Politikası	0
21. Nusrat El-Kudüs	15
22. Referandum	12
23. Başkanlık sistemi	7
24. Adalet ve Kalkınma Partisi	5
25. İnsani yardım	6
26. Özgürlük Filosu "Mavi Marmara"	5

Tablo 7'de görüldüğü gibi, *Filistin* gazetesinde yer alan haber ve makalelerin içeriğini incelerken, "Recep Tayyip Erdoğan" kavramının sayı olarak en vurgulanan olduğu kaydedilmiştir. Bunu, 28 kez tekrarlanan "Türkiye Cumhurbaşkanı"nın ardından, araştırma

süresi boyunca 57 kez tekrarlanan "başarısız darbe" kavramı izlemektedir. Kavramların geri kalanı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi çeşitli sayılarda tekrarlanmıştır.

3.2.4.2. *Al-Ayyam* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Al-Ayyam gazetesi incelenerek Türkiye ile ilgili haber ve makalelere yer verilirken kullanılan kavramlar incelenmiştir. Kullanılan en belirgin kavramlar tespit edildikten sonra, bu kavramlardan araştırmanın örnekleminde kaç kez bahsedildiği incelenmiştir.

Tablo 8: *Al-Ayyam* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

KAVRAMLAR	SAYI
1. Recep Tayyip Erdoğan	54
2. Türkiye Cumhurbaşkanı	32
3. Türkiye Cumhuriyeti	5
4. Başarısız darbe	27
5. Fethullah Gülen (FETÖ Terör Örgütü)	5
6. Terörle mücadele	7
7. Filistin davasına destek	12
8. Kürdistan İşçi Partisi (PKK Terör Örgütü)	10
9. İsrail-Türkiye ilişkileri	2
10. Suriye krizi	28
11. Mülteciler	8
12. Kıbrıs	6
13. Avrupa Birliği	16
14. Türk-Avrupa anlaşması	5
15. Türk halkı	3
16. Darbeciler	4
17. Türk ordusu	7
18. Cemal Kaşıkçı	4
19. Patlama	10
20. Türk Dış Politikası	1
21. Nusrat El-Kudüs	4
22. Referandum	6
23. Başkanlık sistemi	9
24. Adalet ve Kalkınma Partisi	7
25. İnsani yardım	2
26. Özgürlük Filosu " Mavi Marmara"	5

Tablo 8'de görüldüğü gibi, *Al-Ayyam* gazetesinde yer alan haber ve makalelerin içeriğini incelerken, “Recep Tayyip Erdoğan” kavramının sayı olarak en vurgulanan olduğu kaydedilmiştir. Bunu, 32 kez tekrarlanan "Türkiye Cumhurbaşkanı"nın ardından, araştırma süresi boyunca 28 kez tekrarlanan "Suriye krizi" kavramı izlemektedir. Kavramların geri kalanı, yukarıdaki tabloda gösterildiği gibi çeşitli sayılarda tekrarlanmıştır.

İki gazetenin Türkiye'deki başarısız darbe girişimiyle (Temmuz 2016) ilgili yayını sırasında Filistin gazetesinin konuyla ilgili çok sayıda haber ve makaleyi arka arkaya günlerce yayınladığını görmekteyiz. Filistin halkının Türk halkına ve hükümetine desteğini dile getirmiştir. Gazete Türkiye'ye yönelik darbeyi reddederek Cumhurbaşkanı Erdoğan'a olan dayanışmasını ve desteğini dile getirmiştir. Gazete ayrıca darbe olaylarını kapsayan çok sayıda yüksek kaliteli fotoğraf eklemiştir. Ayrıca gazete, Gazze Şeridi'nde Türkleri desteklemek için yapılan gösterileri de haber yapmıştır. Ancak gazetenin İslami yöneliminden hareket ettiği görülmektedir. Gazetenin Cumhurbaşkanı Erdoğan ve partisine verdiği destek, esas olarak Hamas ile Adalet ve Kalkınma Partisi arasında ortak bir zemin olduğu anlayışına dayanmaktadır. Gazete, darbenin başarısızlığının sadece Cumhurbaşkanı Erdoğan ve destekçilerinin cesaretinden kaynaklandığını birden fazla yerde vurguladığı için bunu haberin niteliğinde görmekteyiz. Gözlemciler göre darbe direnişi Türk halkının tüm kesimlerini kapsamıştı. Gazeteye göre, özgürlük ve adalet değerleri her iki tarafça da paylaşıldığı için, gazete darbenin başarısızlığını ve Türkiye'nin zaferini Filistin davasının adaletiyle de ilişkilendirmiştir.

Al-Ayyam gazetesinin darbe olaylarına ilişkin haberleri ise Filistin gazetesinden çok daha azdı. Ayrıca profesyonel olmayan başlıklar kullanarak doğruluğu hesaba katmadı. Örneğin başarısız darbe girişiminin ilk gününde "Ordu İktidarın Ele Geçirildiğini Duyuruyor" başlıklı bir haber yayınladı ve bu olmadı. Ayrıca, haberlerde veya makalelerde birden fazla yerde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iktidarını pekiştirmek için başarısız darbeden yararlandığını ve yargısız infazların gerçekleştiğini vurguladı. Türkiye'de basın ve kamuoyunun baskı altına alındığını da birden fazla yerde teyit etti. Türkiye'de hükümetin doğasına dair olumsuz bir tablo çizmektedir.

3.2.5. Haberlerde ve Yorumlarda Vurgulanan Kavramların Niceliğine İlişkin Bulgular

Tezin amacı açısından büyük önem taşıyan bu kategori, araştırmanın gazetelerinin genel yönelimleri açısından sayfalarında yayınlanan Türkiye ile ilgili materyalleri nasıl ele aldığını tanımlamayı amaçlamaktadır. Olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü? Bu, araştırmanın gazetelerinin Türkiye'ye yönelik yönelimini bilmek açısından yararlıdır. Olumlu ele alınıyorsa "+", olumsuz ele alınıyorsa "-", nötr ele alınıyor ise "*" simgesi kullanılmıştır. Daha sonra, önceki kategorideki tüm kavramların olumlu, olumsuz ve nötr ifadelerini karşılaştırarak okurların zihninde Türkiye imajını çizerken her gazetenin benimsediği muamelenin niteliğini belirleyebilmekteyiz. Bildiğimiz gibi haberler ve makaleler, çeşitli konularda kamuoyu ve imaj oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır.

3.2.5.1. Filistin Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

Bu kategoride *Filistin* gazetesinde vurgulanan kavramların olumlu, olumsuz veya nötr olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen olumlu, olumsuz ve nötr kavramlar, tekrarlanma sayıları ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu *Filistin* gazetesinde yer alan haberlerin olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9: *Filistin* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Sayısı

KAVRAMLAR	DEĞER	SAYI
1. Recep Tayyip Erdoğan	+	60
2. Türkiye Cumhurbaşkanı	+	28
3. Türkiye Cumhuriyeti	+	14
4. Başarısız darbe	+	57
5. Fethullah Gülen (FETÖ Terör Örgütü)	-	6
6. Terörle mücadele	+	3
7. Filistin davasına destek	+	12
8. Kürdistan İşçi Partisi (PKK Terör Örgütü)	-	5
9. İsrail-Türkiye ilişkileri	*	2
10. Suriye krizi	*	16
11. Mülteciler	*	7

12. Kıbrıs	*	1
13. Avrupa Birliği	-	4
14. Türk-Avrupa anlaşması	*	1
15. Türk halkı	+	26
16. Darbeciler	-	2
17. Türk ordusu	+	3
18. Cemal Kaşıkçı	*	14
19. Patlama	+	6
20. Türk Dış Politikası	0	0
21. Nusrat El-Kudüs	+	15
22. Referandum	+	12
23. Başkanlık sistemi	+	7
24. Adalet ve Kalkınma Partisi	+	5
25. İnsani yardım	+	6
26. Özgürlük Filosu "Mavi Marmara"	+	5

Tablo 10: *Filistin* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	259
OLUMSUZ	17
NÖTR	41

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere, *Filistin* gazetesinde vurgulanan kavramların kalitesine baktığımızda, tekrarlanan olumlu vurguların 259'e ulaştığı görülmektedir. Bu büyük bir sayıdır ve Türkiye Cumhuriyeti hakkında gazetenin çizdiği imajın niteliğini göstermektedir. Olumsuz vurgular 17 kez iken, nötr vurgular 41 idi. Buna göre *Filistin* gazetesinde olumlu çağrışımları olan kavramların, olumsuz ve nötr içerikli kavramlara göre daha fazla olduğu kaydedilmiştir.

3.2.5.2. *Al-Ayyam* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

Bu kategoride *Al-Ayyam* gazetesinde vurgulanan kavramların olumlu, olumsuz veya nötr olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen olumlu, olumsuz ve nötr kavramlar, tekrarlanma

sayıları ile karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucu *Al-Ayyam* gazetesinde yer alan haberlerin olumlu mu, olumsuz mu yoksa nötr mü olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 11: *Al-Ayyam* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği

KAVRAMLAR	DEĞER	SAYI
1. Recep Tayyip Erdoğan	-	54
2. Türkiye Cumhurbaşkanı	-	32
3. Türkiye Cumhuriyeti	+	5
4. Başarısız darbe	-	27
5. Fethullah Gülen (FETÖ Terör Örgütü)	*	5
6. Terörle mücadele	*	7
7. Filistin davasına destek	+	12
8. Kürdistan İşçi Partisi (PKK Terör Örgütü)	*	10
9. İsrail-Türkiye ilişkileri	*	2
10. Suriye krizi	-	28
11. Mülteciler	*	8
12. Kıbrıs	*	6
13. Avrupa Birliği	*	16
14. Türk-Avrupa anlaşması	*	5
15. Türk halkı	+	3
16. Darbeciler	*	4
17. Türk ordusu	*	7
18. Cemal Kaşıkçı	*	4
19. Patlama	+	10
20. Türk Dış Politikası	-	1
21. Nusrat El-Kudüs	+	4
22. Referandum	-	6
23. Başkanlık sistemi	-	9
24. Adalet ve Kalkınma Partisi	-	7
25. İnsani yardım	+	2
26. Özgürlük Filosu " Mavi Marmara"	+	5

Tablo 12: *Al-Ayyam* Gazetesinde Vurgulanan Kavramların Niteliği ve Toplam Sayısı

İÇERİK	TOPLAM
OLUMLU	41
OLUMSUZ	164
NÖTR	74

Yukarıdaki tablolardan da görülebileceği gibi, *Al-Ayyam* gazetesinde vurgulanan kavramların kalitesine baktığımızda, olumlu vurguların sayısının yalnızca 41'e ulaştığı görülmektedir. Olumsuz vurgular 164 iken, nötr vurgular 74 idi. Buna göre *Al-Ayyam* gazetesinde olumsuz çağrışımlara sahip kavramların, olumlu ve nötr içerikli kavramlara göre daha fazla olduğu kaydedilmiştir.

3.2.6. Fotoğrafların Niceliğine İlişkin Bulgular

Bilindiği gibi haberlerin yanında fotoğraflar da alıcıyı büyük ölçüde etkilemektedir. Haberlerin yanında kullanılacak fotoğraflar özenle seçilmektedir. Çünkü fotoğraflar, yazılı metnin yanında temel bilgileri sağladığı için her zaman okuyucuyu cezbetmektedir.

Bu kategori, araştırmanın gazetelerinin Türkiye ile ilgili haberlerde kullandığı fotoğraf sayısını izlemiştir. Fotoğraflar, okuyucunun birçok gerçeği ve bilgiyi anlamasına, onu etkilemesine ve ona birçok anlam vermesine yardımcı olmaktadır. Gazeteler, kendi bakış açılarından önemli konuları içeren fotoğrafları bir etki ve vurgulama unsuru olarak kullanmaktadır. Bu sebeple fotoğrafların kullanımı, araştırmanın gazetelerinin Türkiye'nin sorunlarıyla ne kadar ilgilendiğini göstermektedir.

3.2.6.1. Filistin Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Filistin gazetesinde araştırma süresi boyunca Türkiye ile ilgili haberlere eklenen fotoğrafların sayısı belirlenmiştir.

Tablo 13: Filistin Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

TARİH	FOTOĞRAF SAYISI
1.1.2016 - 31.12.2016	30
1.1.2017 - 31.12.2017	5
1.1.2018 - 31.12.2018	15
TOPLAM	50

Tablo 13'te görüldüğü gibi, araştırma süresi boyunca *Filistin* gazetesinde yer alan fotoğraf sayısına baktığımızda 50 fotoğraf bulmaktayız.

Filistin gazetesi, Türkiye ile ilgili haberleri öne çıkarmak için her türlü unsurdan yararlanmıştır. görseller, haberler hakkında daha fazla bilgi veren resimler, bu unsurların en önemlileri arasında yer almaktadır. Bu ayıklama aynı zamanda okuyucuyu da çektiği için büyük önem taşımaktadır. Bu gazete verilen resimlerin daha çok Türkiye haberlerinde kullandığı görülmüştür.

Kullanılan görüntülerin çoğunun yüksek kalitede olduğu görülmektedir. Bu fotoğrafların çoğu, Temmuz 2016'da Türkiye'de yaşanan başarısız darbe girişimi haberlerine eşlik etti ve bu resimlerin bir kısmı "karikatür" idi.

3.2.6.2. Al-Ayyam Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

Al-Ayyam gazetesinde araştırma süresi boyunca Türkiye ile ilgili haberlere eklenen fotoğrafların sayısı belirlenmiştir.

Tablo 14: *Al-Ayyam* Gazetesindeki Fotoğrafların Sayısı

TARİH	FOTOĞRAF SAYISI
1.1.2016 - 31.12.2016	14
1.1.2017 - 31.12.2017	11
1.1.2018 - 31.12.2018	5
TOPLAM	30

Tablo 14'te görüldüğü gibi, araştırma süresi boyunca *Al-Ayyam* gazetesinde yer alan fotoğraf sayısına bakıldığında, gazetenin yayınladığı Türkiye ile ilgili haberlere eşlik eden 30 fotoğraf görmekteyiz.

SONUÇ

Filistin toprakları, 1516'dan 1916'ya kadar, yani 400 yıl, Osmanlı yönetimi altındaydı. Bu nedenle Türkiye'nin bu bölgeye inkar edilemez bir ilgisi ve tarihi bağlardan kaynaklanan derin bir ilişkisi vardır. Osmanlı yönetimindeki bu dönem birçok tarihçi tarafından Filistin'nin en huzurlu dönemi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu bölgede çok sayıda tarihi ve kültürel eser bulunması da Türkiye'nin bu bölgeyle yakından ilgilenmesinin nedenlerinden biridir. Müslümanların ilk kiblesi olan El Aksa Camii'nin, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in miraca yükseldiği yer olan Kubbet-üs-Sahra'nın Kudüs'te olması, bu bölgeyi diğer İslam ülkeleri gibi Türkiye için de kutsal bir coğrafya haline getirmektedir.

Türkiye, Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan İsrail-Filistin barış planlarına ilişkin tüm kararları, tam olarak desteklemektedir. Türkiye, barış amaçlı, iki taraf arasında adil ve barışçıl bir çözüm öngören tüm kararları desteklemiştir. Bu bağlamda Türkiye, hem Birleşmiş Milletler hem de diğer aktörlerin barış planlarını desteklemiş ve Oslo Anlaşmalarından Arap Barış Planı'na kadar tüm rasyonel planlarda yer almıştır. Ayrıca Türkiye, özellikle 1990'larda İsrail ile geliştirdiği yakın ilişkiler sırasında bu sorunun çözümünde bir rol oynamaya çalışmıştır. Türkiye, İsrail-Filistin sorununu çözmek için Birleşmiş Milletler tarafından da benimsenen “iki devletli” bir çözümü de desteklemiştir.

Gazze kuşatması nedeniyle büyük sıkıntılarla karşı karşıya kalan Filistinlilere Türkiye'nin resmi ve popüler desteği artmıştır. İsrail Silahlı Kuvvetleri, sadece insani yardım taşıyan ve Gazze için en önemli yardım girişimi olan sivil insani yardım filosuna 31 Mayıs 2010 tarihinde bir saldırı düzenlemiştir. Sözü edilen saldırıda “Mavi Marmara” gemisinde bulunan on insani yardım gönüllüsü ölmüş, 54'ü ise ağır yaralanmıştır. Bu olay, Türkiye-Filistin ilişkilerini daha da derinleştirmiştir.

Tezin konusu olan günlük Filistin gazetesinde Türkiye'nin imajını belirlemek amacıyla farklı ideolojilere sahip ve yerel düzeyde okuyuculara hitap eden iki gazete seçilmiştir. Bunlardan biri "İslami" yönelime sahip ve İslami Direniş Hareketi'ne (Hamas) yakın olan *Filistin* gazetesidir ve Gazze Şeridi'nde yayınlanmaktadır. Diğerisi ise Filistin

Kurtuluş Hareketi (El Fetih) ve Filistin Yönetimi'ne yakın "yarı resmi" bir gazete olarak kabul edilen "seküler" *Al-Ayyam* gazetesidir ve Ramallah şehrinde yayınlanmaktadır.

Araştırmanın gazeteleri belirlendikten sonra, araştırmanın süresi olan ve 1.1.2016 ile 31.12.2018 tarihleri arasındaki üç yıla dağıtılmış iki gazetenin sayılarından bir örnek seçilmiştir. İki gazetenin sayıları Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı en önemli siyasi olaylara göre özenle seçilmiştir. Belirlenen kategoriler içinde iki gazete arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tezin kapsadığı dönemde, Temmuz 2016'daki başarısız darbe girişimi başta olmak üzere bir grup önemli siyasi olay meydana gelmiştir. Her iki gazete de bu olaylara ilgi göstermiştir. Diğer olaylar arasında Suriye krizi ve yankıları, Trump'ın ABD büyükelçiliğini işgal altındaki Kudüs'e taşıma duyurusu sayılabilir.

İki gazetede yayınlanan haberler ve makaleler içerik analizi metodu kullanılarak analiz edilmiştir. Bu nedenle öncelikle *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazetelerinde Türkiye hakkında yayınlanan haber ve makaleler araştırma örnekleme sınırları içinde incelenmiştir. Konu sayısı belirlendikten sonra haber ve makalelerin yayınlandığı gazete sayıları, vurgulanan kavram ve ifadeler, bu kavramların tekrarı, bu kavramların yönelimi, haberlere görsel zenginlik ve anlam katan görsellerin sayısı incelenmiştir. Araştırma sonucunda oluşturulan bu kategorilerden bazı nitel ve nicel veriler elde edilmiştir. Bu verilerden her kategorinin değerlendirmesi ayrı ayrı yapılmıştır. Ardından *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazeteleri arasında Türkiye ile ilgili haber ve yorumları okuyanların zihninde nasıl bir imaj oluştuğunu bulmak için bir karşılaştırma yapılmıştır.

Filistin ve *Al-Ayyam* gazetelerinde Türkiye ile ilgili yayınlanan haber ve makale sayılarına ilişkin veriler her iki gazete için ayrı ayrı elde edilmiştir. Bu verilere dayanarak *Filistin* gazetesindeki konu sayısının 102 olduğunu görmekteyiz. Bunlardan 94'ü haber, 8'i makaledir. *Al-Ayyam* gazetesine gelince, 102 haber ile 23 makale arasında dağıtılmış 125 makale bulmaktayız. Konu sayısındaki farkın çok büyük olmadığını görmekteyiz. Buna göre iki gazetenin de Türkiye ile ilgili meselelerle ilgilendiğini görmekteyiz. Ve her iki gazetede

de Türkiye'nin imajının olumlu olduğu söylenebilmektedir. Herhangi bir konuda çok sayıda haber ve makale olması ona verilen önemi göstermektedir. Dolayısıyla araştırmanın iki gazetesinin Türkiye Cumhuriyeti'ne büyük önem verdiği sonucuna varıyoruz.

Filistin ve *Al-Ayyam* gazetelerinde çıkan haber sayısı belirlendikten sonra oluşturulan kategori içerisinde sayfa sayısına ilişkin bazı veriler elde edilmiştir. Bu verilere göre *Filistin* gazetesinde, Türkiye ile ilgili konuların çoğunun ön sayfada yayınlandığını görmekteyiz. Türkiye ile ilgili 22 haber ön sayfada yer alırken, bunu 17. sayfada 16 haber ve makale izlemektedir. 17. sayfa "uluslararası" kategorisindedir. *Al-Ayyam* gazetesinde de durum aynıdır. İlk sayfada yayınlanan 31 haber bulduk. Bu da *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazetelerinin Türkiye'ye yoğun ilgisini göstermektedir. Ön sayfada yer alan haberler, ilk sayfa sayının en önemli haberlerini temsil ettiğinden özel önem taşımaktadır. Okuyucuyu cezbetmekte ve ona bugünün haberlerinin özetini sunmaktadır. İlk sayfa aynı zamanda en önemli haberlerle ilgili manşetleri de içermektedir. Ayrıca "Uluslararası" sayfası uluslararası haberlere ayrılmış sayfadır. Dolayısıyla *Filistin* gazetesi bu sayfadan Türkiye ile ilgili bir konuyu ele almak için bir alan ayırdığında, bu konunun önemine işaretir.

Gazete sayfalarında konuların yeri bakımından her iki gazetede de Türkiye imajının olumlu olduğu söylenebilmektedir. *Al-Ayyam*'ın ön sayfasında yayınlanan makalelerin sayısının fazla olduğu doğrudur. Ancak *Filistin* gazetesi de "uluslararası" sayfasında Türkiye hakkında bir dizi haber ve makale yayınlamıştır. Bu, Türkiye ile ilgili konuların her iki gazete için de önemini göstermektedir.

İki gazetede yer alan haber ve makale konumu ile ilgili olarak, *Filistin* gazetesinde çıkan 4 haberin tam sayfa olduğunu görmekteyiz. Tam sayfada yer alan bir makale bulunurken, 22 haber sayfanın sol üst köşesinde yayınlanmıştır. *Al-Ayyam* gazetesinde ise toplam 102 haberden hiçbirisi tam sayfada yer almamıştır. Aynı şekilde tam sayfada yer alan bir makale de bulunmamaktadır. Yalnızca 13 haber sayfanın sol üstünde yayınlanmıştır. Elbette, bir konuyu tam sayfada veya sayfanın sol üst köşesinde yayınlamak, yayınlanan konunun önemini göstermektedir. Sayfanın "sol üst" köşesi, bilimsel araştırmalara dayalı

olarak okuyucunun dikkatini çekmesi açısından sayfadaki en önemli konumdur. Yukarıdakilerden yola çıkarak, sayfadaki konum kategorisine göre Türkiye imajının *Al-Ayyam* gazetesine göre *Filistin* gazetesinde daha olumlu olduğu söylenebilmektedir.

Araştırma dönemi boyunca, araştırmanın gazetelerinin odaklandığı en öne çıkan kavramlar incelenmiştir. Araştırma sürecinde araştırmanın gazetelerinde bu kavramların tekrar sayıları izlenmiştir. Ayrıca bu kavramların "olumlu", "olumsuz" ya da "nötr" ele alınmasının niteliğini belirlemiştir. Bu da bize Türkiye ile ilgili iki gazetenin oluşturduğu tablonun doğası hakkında net bir fikir vermektedir.

Araştırmanın gazetelerinde en sık kullanılan kavramların şunlar olduğunu gözlemlemekteyiz: "Recep Tayyip Erdoğan", "Türkiye Cumhurbaşkanı" ve "Başarısız darbe". Bu durum, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın çağdaş Türk siyaset sahnesinde en önemli aktör olduğu için bu normaldir. Başarısız askeri darbe, aynı zamanda, araştırma dönemi boyunca Türkiye'de yaşanan en önemli olaydır.

Filistin gazetesinde vurgulanan kavramların kalitesine bakıldığında, olumlu ifadelerin 259 kez teyit edildiğini görmekteyiz. Olumsuz ifadeler 17 kez, nötr ifadeler ise 41 kez geçmiştir. *Al-Ayyam* gazetesinde tam tersini görmekteyiz. Zayıf olumlu vurgulamalar yalnızca 41'e ulaşırken olumsuz vurgulamalar 164 keredir. Nötr vurgulamalar, 74 kereye ulaşmıştır. Her gazetenin Türkiye hakkında yarattığı imajın gerçeğini gösteren tezin temel amacı olan bu kategoriye dayanarak, *Filistin* gazetesinin özellikle Ak Parti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile ilgili Türkiye haberlerinin çoğunu olumsuz olarak ele alan *Al-Ayyam* gazetesinin aksine, okurların zihninde olumlu bir Türkiye Cumhuriyeti imajı çizdiğini, özellikle Türkiye'nin Filistin davasına ve Filistin halkına birden fazla yerde desteğine vurgu yaptığını görmekteyiz. Bu, seküler yapılardan hareketle gazetenin görüşüyle kesişmektedir. Görüyorsunuz ki Türkiye'deki iktidar, pek çok ilkede kendisiyle farklılaşan İslami eğilimlere sahiptir. *Al-Ayyam* gazetesi, Türkiye'nin, *Al-Ayyam*'ın yakın olduğu seküler "Fetih" hareketinden farklı olarak, şu anda iktidar partisi ile birlikte İslami merkezli "Hamis" hareketine daha yakın olduğunu düşünüyor. Ancak *Al-Ayyam* gazetesi aynı zamanda

Türkiye'nin Filistin davasına desteğini de olumlu olarak teyit ediyor. Bu noktada her iki gazete hemfikirdir.

Çalışma hipotezini ispatlamada en önemli faktör olan kavramlar imajı belirlemede büyük rol oynamaktadır. Çünkü haberde yer alan konunun imajı, haberlerde ve yayınlanan makalelerde vurgulanan kavramlara dayanmaktadır. Dolayısıyla tez dönemi boyunca hem *Filistin* hem de *Al-Ayyam* gazetelerindeki haber ve makalelerde kullanılan kavramlar Türkiye imajının belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır. Bilindiği gibi haber üretim sürecinde vurgulanan kavramlar, gazetenin fikir ve yönelimleri ile orantılı olarak özenle seçilmektedir. Ayrıca gazeteler, makalelerin yazarlarının bakış açısını ifade ettiğini söylese de, yazarların seçimi de aynı süreçten geçmektedir. Yazarın makalesini sayfalarında yayınlatabilmesi için gazetenin editoryal ana hatlarına ve politikalarına uymaları gerekmektedir. Son olarak yukarıdakilerin tümüne bakarak *Filistin* gazetesinin yayınının *Al-Ayyam* gazetesinden daha olumlu olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırma süresi boyunca Türkiye ile ilgili haberlerde araştırma gazetelerinde kullanılan fotoğrafların sayısı incelenmiştir. Buna göre *Filistin* gazetesinin bazıları karikatür olmak üzere 50 fotoğraf, *Al-Ayyam* gazetesinin ise 30 fotoğraf kullandığını görmekteyiz. Haberin yanında kullanılan görsel sayısına göre Türkiye imajı belirlenirse, *Filistin* gazetesindeki Türkiye imajının *Al-Ayyam* gazetesine göre daha olumlu olduğu söylenebilmektedir. Çünkü *Filistin* gazetesi, dikkat çekme unsuru olarak fotoğraflara daha fazla yer vermiştir. Herhangi bir haberin yanında ne kadar çok fotoğrafik görüntü kullanılırsa, okuyucu için o kadar çekici ve net hale gelmektedir.

Bu araştırma, Türkiye'nin günlük Filistin basınındaki imajını belirlemek için yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına ulaşmak için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İşaretlerin sınıflandırılması, sözü edilen işaretlerin içerdiği yargıları belirlemek amacıyla açıkça ortaya konulmuş kurallar ışığında araştırmacı tarafından ortaya konulan yargıların bilimsel bir rapor olarak değerlendirilmesine imkân veren içerik analizi, politik söylemin istatiki anlambilimi olarak tanımlamaktadır (Kaplan 1943: 230).

Uzun zamandır Filistinlilerin haklarının ve davalarının savunucusu olan Türkiye'nin Filistinlilere verdiği destek yeni bir olgu değildir. Tarih boyunca devam eden bu destek, son zamanlarda iktidardaki Ak Parti döneminde daha fazla görünürlük kazanmıştır. Türkiye, Filistin'de ticaret ortaklı yapmanın yanında yardım da sağlamaktadır. Filistin'le yakın ilişkileri olan Türkiye, siyasi olarak Filistin diasporasına ev sahipliği yapmaktadır. Tarihsel olarak, Türkiye'nin Filistin sorununa ilişkin siyasi konumunu İsrail'in Filistinlilere muamelesi, İsrail'in Filistin topraklarına yayılması, Kudüs'ün statüsü ve Ankara'nın Filistin sorununa ilişkin duruşu olmak üzere üç temel faktör tarafından belirlenmiştir. İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırgan tutumu ve Kudüs'ün statüsüne ilişkin tek taraflı eylemi Filistinlilere verilen desteği artırdı ve İsrail'e yönelik sert eleştirilere yol açmıştır. Buna karşın, İsrail ile Filistin Yönetimini oluşturan Filistin Kurtuluş Örgütü arasında 1993 Oslo Anlaşmaları gibi olumlu gelişmeler, İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkileri geliştirmiştir. Sonraki dönemde bu ilişki, Mavi Marmara davasıyla bir kriz sürecine evrilmiştir. Mayıs 2010'da İsrail deniz kuvvetleri, Gazze'ye yardım götüren gemilerden olan ve uluslararası sularda bulunan Mavi Marmara gemisine baskın düzenleyerek on Türk vatandaşını öldürmüştür. Bir Türk STK'sı olan İnsani Yardım Teşkilatı'nın (İHH) sahibi olduğu ve işlettiği Mavi Marmara, Gazze'ye uygulanan deniz ablukasını kırmayı amaçlayan bir Gazze filosunun parçasıydı. Olay, Türkiye'nin ablukayı kaldırması, Türk vatandaşlarının ölümünden resmi özür dilemesi ve İsrail ile ilişkilerinin normale dönmesi nedeniyle ailelerine tazminat ödenmesi şartlarını koyması ile büyük önem kazanmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce "İslami" bir bakış açısını yansıtan *Filistin* gazetesi ve "seküler" bir bakış açısını yansıtan *Al-Ayyam* gazetesi seçilmiştir. Ardından, araştırma örneklemine sınırlamak için her iki gazeteden bir grup konu dikkatlice seçilmiştir. Kronolojik araştırma dönemi baştan sona incelenmiş ve Türkiye politikasındaki en önemli ve etkili konular tespit edilerek teze dahil edilmiştir. *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazeteleri, farklı ideolojik görüşleri ve yerel düzeyde okuyucularına ulaşma kapasiteleri nedeniyle seçilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti imajıyla ilgili olarak *Filistin* ve *Al-Ayyam* gazeteleri arasında yapılan karşılaştırma sonucunda, önemli sonuçlar elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre

yerel Filistin basınının Türkiye'ye genel olarak olumlu baktığını görmekteyiz. Ancak *Filistin* gazetesinin yayını daha olumluyken *Al-Ayyam* gazetesinin yayını iktidar partisi “Ak Parti” ile ilgili pek çok konuda olumsuzdur. Ancak Türkiye'nin Filistin davasına verdiği destek gibi diğer konularda olumludur.

Filistin ve *Al-Ayyam* gazeteleri arasında, günlük Filistin basınındaki Türkiye imajı açısından bir karşılaştırma yapılırsa, *Al-Ayyam* gazetesinde Türkiye ile ilgili haber ve makale sayısının *Filistin* gazetesine göre fazla olduğu kaydedilmiştir. Ancak fotoğrafların sayısının ve Türkiye hakkında olumlu bir genel imaj sunma payı *Filistin* gazetesine aittir. Her iki gazetede de vurgulanan kavramlar göz önüne alındığında, *Al-Ayyam* gazetesinin Türkiye'nin meselelerine yönelik değerlendirmesinde olumsuz kavramların sayısı daha fazla görülür.

Tezin son bölümünde araştırmada ileri sürülen hipotezler, genellikle kanıtlanmıştır, Araştırmanın hipotezlerinin ilki: Filistin’de yayımlanan günlük gazetelerde Türkiye konusu ve Türkiye ile ilgili haberlerine büyük ilgi gösterildiği tespit edilmiştir; bu araştırmada çeşitli nedenlerle Türkiye ile ilgili haberlerin ve makalelerin yayınlandığı görülmektedir. Filistin basınında Türkiye'nin imajı bu şekilde: "İslami Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumlu" olduğunu göstermiştir ve "Seküler Yönelimli Gazeteler" Türkiye imajının "olumsuz" olduğunu göstermiştir.

Dolayısıyla, İslami yönelimli günlük *Filistin* gazetelerinde Türkiye imajı "olumlu ve destekleyici bir imaj"dır. Ya da *Al-Ayyam* gazetesi gibi seküler yönelimli gazeteler Türkiye'nin dış politikası, iktidar partisi “Ak Parti”, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve onun iç politikalarıyla ilgili haberlerinin çoğunu olumsuz şekilde yayınlamaktadır. Ancak bu seküler gazeteler, Türkiye hükümeti ve halkının Filistin davasına ve Kudüs'e verdiği destek ile ilgili konulara gelince olumlu bir şekilde yayınlıyor. Elde edilen sonuçlara göre araştırma hipotezler kanıtlanmıştır. Sonuç olarak, günlük Filistin basınındaki "İslami Yönelimli Gazeteler" içerisinde Türkiye imajının "olumlu" olduğunu göstermiştir. Öte yandan "Seküler Yönelimli Gazeteler" içerisinde ise Türkiye imajının "olumsuz" olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak bu araştırmanın hipotezleriyle uyumlu bir sonuca varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akgün, M.; Gündoğar, Sabiha S. ve Görgülü, A. (2015). “Zor Zamanda Siyaset: İsrail-Türkiye İlişkileri”, *Tesev Dış Politika Programı*, Ankara.
- Akkor, M. (2013). *Dünya Savaşı’nda Anadolu’daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Alemdar, K. ve Uzun, R. (2013). *Herkes İçin Gazetecilik*. Ankara: Tanyeri Kitap Yayıncılık.
- Althusser, L. (2006). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Çev: Alp Tümertekin). İthaki Yayınları, İstanbul.
- Alver, F. (2011). *Gazetecilik Bilimi ve Kuramları*. Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Arı T. (2010). *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 2b., MKM Yayıncılık, Bursa
- Arı, T. (2005). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu, Siyaset Savaş ve Diplomasi*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2017). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Kronik Kitap, Ankara.
- Armstrong, K. (1996). *Jerusalem One City Three Faith*. United States Of America: Ballantine Books.
- Arslan, A. (2004). “Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*.
- Arslandaş, N. (2011). “İslâmî Dönemde (638-1099) Filistin’e Yahudi Göçü”. *Belleten*. Cilt: LXXV, Aralık 2011, Sayı: 274.

- Atabek, N. (1998). “Gündem Belirleme Yaklaşımı”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, s. 155-174.
- Avcı, Y. ve Yazıcı Özdemir, Ö. (2019). “Kudüs Kamame Kilisesi: Hristiyanlığın Merkezinde Osmanlı Mirası ve Statüko Meselesi” *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 15, Sayı 29 , Güz 2019, ss. 35-58.
- Avraham, E. (2000). “Cities and their news media images”. *Cities*, 17, 5, pp. 363-370.
- Aydın, F. (2018). “Yahudiler/Yahudilik Açısından Kudüs”. *Eskiye* 37/Kış 2018, ss. 109-125).
- Aydın, M. (2019). “İsrail’in Kudüs Politikasının Dini Nedenleri Üzerine Bir Analiz.” *Milel ve Nihal*. 16, (1).
- Bakan, Ö. (2005). *Kurumsal İmaj*. Tablet Kitabevi, Konya.
- Balcı, A. (2011). “Türkiye’nin Dış Politikası ve İsrail: 1990’lar ve 2000’lere İlişkin Bir Karşılaştırma”, *Ortadoğu Etütleri*, C. 2, S. 2, ss. 117-136.
- BasınYayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, (2004, Mart 23). “ Hamas Lideri Şeyh Ahmet Yasin’in Öldürülmesi Türkiye’de Tepkiyle Karşılandı”, <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/hamas-lder-eyh-yasnn-ldrlmes-trkyedetepkyle-karilandio/24944>, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).
- Batuk, C. ve Mert, R. (2017). “Çatışan Kutsalların Ortasındaki Şehir: Kudüs”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. Cilt 17, Sayı 2, 2017 ss. 129-149.
- Bayur, Yusuf H. (1991). “1914-1918 Genel Savaşı ve Bunların Siyasal Tepkileri”. *Türk İnkılâbı Tarihi*. C. III, Kısım: III. TTK Basımevi, Ankara.

- BBC, (27.06.2016). “Türkiye ve İsrail Anlaştı”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160626_turkiye_israil_anlasma, (Erişim Tarihi: 10.06.2020).
- Bennet, W. L. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. Nehir Yayınları, İstanbul.
- Biber, A. (2007). *Halkla İlişkilerde Temel Kavramlar*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Bilge, Mustafa L. (1996). “Gazze”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 13, ss. 534-536.
- Birsen, H. (2013). “Değişim Aracı Olarak Yeni Medya”. M. C. Öztürk (Editör), *Dijital İletişim ve Yeni Medya*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, s. 27-49.
- Bozkurt, C. (2008). *Türk kamuoyunda Filistin problemi, ilk Arap Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Bozkurt, C. (2012). “Filistin Sorunu ve İlk Arap-Yahudi Çatışmalarının Türk Basınındaki Yankıları (1929-1939)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, V. 5 I. 8.
- Brom, S. (2011). “The Israeli-Turkish Relationship,” in William Quandt, ed., *Troubled Triangle: The United States, Turkey, and Israel in the New Middle East* (Just World Books, 2011).
- Buhl, F. (1986). “Kudüs”. *İslam Ansiklopedisi*. 13 Cilt, MEB, İstanbul.
- Bulut, M. (2006). *Kitle İletişim Aracı Olarak Gazete ve İnternet*. Ankara: Tek Ağaç Eylül Yayınları.
- Burgess, J. (1990). “The production and consumption of environmental meanings in the mass media. A research agenda for the 1990s”, *Transaction Institute of British Geographers*, 15, pp. 139-161.

- Cohen, Bernard C. (1963). *The Press and Foreign Policy*. Princeton, NJ: Princeton University, s. 13.
- Coşkun, Bezen B. (2010). “İran-İsrail Ekseninde, Türk Dış Politikasının Analizi”. (Ed. Cüneyt Yenigün, Ertan Efeğil), *Türkiye'nin Değişen Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, ss. 451-467.
- Crang, M. (1998). *Cultural Geography*, Routledge. New York.
- Curran, J. ve ark., (1991). *İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar*. çev. Metin Özbek. Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık 1989-1990, s. 229-253.
- Cüneyt Yüksel, “Uluslararası Hukuk ve Mavi Marmara”, *Radikal*, 28.06.2010, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1004946&CategoryID=99>, (Erişim tarihi: 11 Haziran 2012).
- Çakmak, H. (2012). “One Minute Krizi”, Haydar Çakmak (Ed), *Türk Dış Politikasında 41 Kriz 1924-2012*, Ankara: Kripto Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti., ss. 317-322.
- Çaplı, B. (2002). *Medya ve Etik*. Ankara İmge Kitabevi Yayınları.
- Damper, M. (2019). “The U.S. Embassy Move to Jerusalem: Mixed Messages and Mixed Blessings for Israel?”. *Review of Middle East Studies*, Volume 53, Issue 1, June 2019, pp. 34-45.
- Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Demirel, S. D. (2018). “Dijital Medyada Haber Üretim Sürecinde Okuyucu Odaklılık”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 824-831.
- Dünya Bülteni Araştırma Masası, “Özgür Gazze Filosu'na İsrail Saldırısı”, <http://www.dunyabulteni.net/file/ozgurgazze.pdf>, (Erişim tarihi: 5 Haziran 2012).

- Elma, C., Kesten, A., Dicle, A, N., Mercan, E., Çinkır, Ş. ve Palavan, Ö. (2009). İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Medya ve Medya Okuryazarlığı Dersine İlişkin Tutumları. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27, 93- 113.
- Ercan, Y. (1988). *Kudüs Ermeni Patrikhanesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Erdoğan, İ. (2011). “Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme”. *Erciyes Üniversitesi İletişim Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, s. 48-62.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2002). *Öteki Kuram*, Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K., (1990), *İletişim ve Toplum: Kitle İletişim Kuramları, Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar*. 1. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınları, s.147.
- Erhan, Çağrı (2006), “ABD ve NATO ile İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I: 1919–1980, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 522-559.
- Ertosun, E. (2011). “Türkiye’nin Filistin Politikasında ABD ya da AB Çizgisi: Güvenlik Etkeninin Belirleyiciliği”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*. C. 7, S. 28.
- ERTOSUN, E. (2013). *Filistin Politikamız: Camp David’den Mavi Marmara’ya*. Kaknüs Yayınları, İstanbul.
- Etkeser, E. (2015). *Türkiye’de İnternet Gazeteciliği ve Etik*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eusebius. (1999). *The Life Of Constantine*. Clarendon Press Oxford. [Dhttp://archive.eclash.uth.gr/eclash/modules/document/file.php/SEAD260/%CE%95%CF%85%CF%83%CE%AD%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CF%82%2C%20Life%20of%20Constantine%20%28trans.%20Averil%20Cameron%20-%20Stuart%20Hall%29.pdf](http://archive.eclash.uth.gr/eclash/modules/document/file.php/SEAD260/%CE%95%CF%85%CF%83%CE%AD%CE%B2%CE%B9%CE%BF%CF%82%2C%20Life%20of%20Constantine%20%28trans.%20Averil%20Cameron%20-%20Stuart%20Hall%29.pdf) (Erişim tarihi: 05.06.2020)

- Fung, Y.H. A. (2006). “Medya Ekonomisinin Politikası ve Medya Politikasının Ekonomisi: Kısa Bir Bakış”. *Kitle İletişiminin Ekonomi Politikası*. (Der: L. Yaylagül). Ankara: Dalbaz, ss.31-61.
- Geçikli, F. (2012). *Kurum İmajı*. Fenomen Yayıncılık, Erzurum.
- Girgin, A. (2005). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Guhr, H. (2007). *Anadolu'dan Filistin'e Türklerle Omuz Omuz*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güdekli, A. (2016). *Gündem Belirleme Kuramı Bağlamında Yazılı Basın İle Twitter Gündeminin Karşılaştırmalı Analizi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 35.
- Gül, M. (2001). “Kudüs ve Tarih İçinde Aldığı İsimler”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 11 Sayı: 2, Sayfa: 305-312, Elazığ.
- Gündüz, Ş. (2004). *Pavlus, Hristiyanlığın Mimarı*. Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Gürçan, H. İ. (1999). *Sanal Gazetecilik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2017, Haziran). “Filistin Bölgesinin En Kutsal Yeri Kudüs'tür” (B. Çakır, Röportajı Yapan) *Lacivert Dergi*.
- Hatip, Y. ve Atilgan, Ayse H. (2017). 10 years of Turkish aid in Palestine, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/10-years-of-turkish-aid-in-palestine/1007113>, (Erişim tarihi: 11.06.2020).
- Hay, I. ve Israel, M. (2001). “‘Newsmaking geography’. Communicating geography through the media”, *Applied Geography*, 21, 2, pp. 107-125.

Hitti, Philip Khuri. (2011). *Siyasal ve Kültürel İslam Tarihi*. Salih Tuğ (çev.), İstanbul: İFAV.

<http://www.armenianlife.com/2013/09/21/turkey-should-feel-approaching%E2%80%9Carmenian-tsunami%E2%80%9D-harut-sassounian/>
(05.06.2015).

İlgin, Hizran Ö., Ertekin, İ. ve Yengin, Didem Y. (2018). “İmaj ve Kurumsal İmaj Bağlamında Kent İmajı”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*. April 2018 Volume 8, Issue 2, p. 203-215.

İbn Kesîr. (2005). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*. (çev. Bekir Karlığa ve Bedreddin Çetiner), 16 Cilt, Çağrı Yayınları, İstanbul.

İHH, (2011). “Mavi Marmara Avukatlarından Basın açıklaması”, <https://www.ihh.org.tr/haber/mavi-marmara-avukatlarindan-basin-aciklamasi-1106>, (Erişim tarihi: 11.06.2020).

İnal, M. Ayşe (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.

İnat, Kemal ve Telci İ. (2011). “Türkiye’nin İran, İsrail ve Suriye Politikası”, Burhanettin DURAN - Kemal İNAT - Mesut ÖZCAN (Ed), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2010*, Ankara: Seta Yayınları, ss. 67-136.

İrvan, S. (1997). *Dış Politika ve Basın: Türk Basınındaki Dış Politika Haberlerinin Gündem Belirleme Yaklaşımı Açısından Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Jewish Virtual Library. (2020). *Jerusalem Islamic Waqf*, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/jerusalem-islamic-waqf>, (Erişim tarihi: 15.05.2020).

Kaplan, A. (1943). “Content analysis and the theory of signs”. *Philos. Sci.*, 10, 230-247.

- Karabulut, S. (2018). “Savaş Yılları Osmanlı Kudüs’ünde Mülkiyet Hakkı (1914-1918)”. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII / 2, 2018, 451-480.
- Kaya, H. (2008). *Refet Bele’nin Askerî Ve Siyasî Hayatı (1881–1963)*. Yüksek Lisans Tezi .Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Kemal, C. (2010) “Osmanlı’nın Filistin Cephesi’ndeki Son Muharebesi.” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Bahar 2010, Sayı: 45.
- Kızıloğlu, S. (2012). “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”. *Sosyal Bilimler*, C. 2, S. 1.
- Kızıloğlu, S. (2012). “İsrail Devleti’nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in Gelişimi”. *Sosyalbilimler*, C. 2, S. 1, (Ocak 2012).
- Kirişçi, K. (2002). “Türkiye’nin Ortadoğu Politikasının Geleceği”, Barry Rubin ve Kemal Kirişçi (ed.), *Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kocabaş, S. (2005). *Filistin İçin Mücadele: Türkiye ve Siyonizm*. Vatan Yayınları, Kayseri.
- Koç, E. (2016). “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası”. *Türk Siyasal Hayatında AK Parti Dönemi*. (Ed. Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan). Ekin Basın Yayın, Ankara.
- Koç, Malike B. (2006). *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri 1948–2006*. Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- Koç, Melike B. (2006). *İsrail Devleti’nin Kuruluşu ve Bölgesel Etkileri (1948-2006)*. Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- Kollek, Y. and Pearlman, M. (1985). Jerusalem. Weidenfeld & Nicolson.

- Kutsal, E. (2009). “İsrail-Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Unsur Olarak Su”. *Bilge Strateji*, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009,s.92.
- Küçük, F. (2005). “Kurum İmajı Açısından Kurumsal İletişim”. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 3(2), ss.45-52.
- Kürkçüoğlu, Ömer ve Fırat, M. (2006). “Arap Devletleriyle İlişkiler”. Baskın Oran (Ed), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt I: 1919–1980, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 615-634.
- Levy, G. (2012). The Curse of the Mavi Marmara, <https://www.haaretz.com/opinion/.premium-the-curse-of-the-mavi-marmara-1.5179635#>, (Erişim tarihi: 11.06.2020).
- Lindström, Kristina N. (2005). *Mass media's production of destination images: Majorca's image in three Swedish newspapers, 1950-2000*. Belgeo. p. 215-228, <https://doi.org/10.4000/belgeo.12514>, (Erişim tarihi: 21.07.2020).
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press, London.
- Mansfield, P. (1975). *Osmanlı Sonrası Türkiye ve Arap Dünyası*. (çev: Nuran Ülken), Sander Yayınları, İstanbul.
- McCombs, M.E. ve Shaw; D.L. (1972).The Agenda-setting Function of Mass Media, *Public Opinion Quarterly*,36, 176-187.
- McQuail, D. & Windahl, S. (1993). *İletişim Modelleri*. (çev. Mehmet Küçükkurt). Ankara: İmaj Yayınları, Birinci Basım.
- McQuail, D. (1983). *Kitle İletişim Araçlarının Etkileri, Kitle İletişiminde Temel Yaklaşımlar*. (der. Korkmaz Alemdar ve Raşit Kaya). Ankara: Savaş Yayınevi, Birinci Basım, s. 45-83.

McQuail, D. (1994). *Mass communication theory*. Sage, London.

Mehmet Dalar, “Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye’nin Yaklaşımı, Orsam Rapor N0:71, 2011, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011127_orsamreportt_71_tr.pdf, s.7 [15 Aralık 2012]

Morgan, N. ve Pritchard, A. (1998). *Tourism promotion and power. Creating images, creating identities*. Wiley & Sons, New York.

Mutlu, E. (1994), *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ark Yayınevi, Birinci Basım.

Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.

Nicault, C. (2001); *Kudüs 1850-1948*. Estreya Seval Vali (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Oğuzlu, Tarık (2012), The Arab Spring and The Rise of the 2.0 Version of “Turkey’s Zero Problems with Neighbours Policy”, SAM Papers, February (1).

Okay, A. (2000). *Kurum Kimliği*. MediaCat Kitapları, İstanbul.

Oktay, M. (2002), *Politikada Halkla İlişkiler*. İstanbul: Derin Yayınları

Onal, G. (2000). *Halkla İlişkiler*, İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Öğülmüş, S. (2006). *Kişilerarası Sorun Çözme Becerileri ve Eğitimi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Öke, Mim K. (2002). *Siyonizm’den Uygarlık Çatışmasına Filistin Sorunu*. (4. Baskı), Ufuk Kitapları, İstanbul.

Örücü, S. (2018). “Yahudi Diasporası’nın Filistin’e Göçü Ve İsrail Devleti’nin Kuruluşu”. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 2, Güz 2018.

- Özcan, G. (2001), “Türkiye İsrail İlişkileri 50. Yılına Girerken”, (Ed. Faruk Sönmezoğlu), *Türk Dış Politikasının Analizi, İstanbul: DER Yayınları*.
- Özgür, G. (2013, Mayıs 13). “İsrail tarihinde ilk kez bir milletten ve ülkeden özür diledi”. Habertürk. <http://www.haberturk.com/dunya/haber/841223-israil-tarihinde-ilk-kez-bir-milletten-veulkeden-ozur-diledi> (01.04.2014).
- Özkoç, Ö. (2009). “Savaş ve Barış: Doksanlı Yıllarda Filistin-İsrail Sorunu”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. C. 64, S. 3..
- Özüpek, M. N. (2005). *Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk*. Tablet Kitabevi, Konya.
- Pavlik, J. V. (2013). *Yeni Medya ve Gazetecilik*. (Çev. M. Demir ve B. Kalsın). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Peltekoğlu, Filiz B. (2007). “İmajın Çekiciliği Mi, Sokrates’in İtibarı Mı?” (Edt. Metin Işık), *Tüm Yönleriyle Halkla İlişkiler ve Tanıtım*, Eğitim Kitabevi, Konya.
- Postman, N. (1986). *Amusing ourselves to death*. Prisma, Stockholm.
- Sanders, Limon V. (2006). *Türkiye’de Beş Sene*. Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Sandıklı, Atilla (2011), “Türkiye-İsrail İlişkileri Dibe Vurdu”, <http://www.tuicakademi.org/index.php/yazarlar/73-atilla-sandikli-tum-yazilari/1991-turkiye-israil-iliskileri-dibe-vurdu> (13.11.2013).
- Shomaker, P. & Reese, S. D. (2002). *İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi, Medya-Kültür-Siyaset*, (der. Süleyman İrvan). Ankara: Alp Yayınevi, 2. Basım, s. 127-178
- Sırım, V. (2019). “Türkiye-Orta Doğu Ülkeleri Arasındaki İlişkilerde Filistin Meselesinin Yeri”. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019 7(1) 355–374.
- Sidur Kol Yaakov, (2000). *Liliane Zerbib Kazes*. Gözlem Yayınları, İstanbul:

- Şenocak, B. (2016). *Filistin Sorunu ve Türkiye'nin Ak Parti Hükümetleri Dönemindeki Filistin Politikası*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şişil ve Köse, S. (2013: 166). “Kurum Kültürü ve Kurumsal İmaj İlişkisi: Devlet Ve Vakıf Üniversiteleri Üzerinde Bir Uygulama”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 41, Ocak-Haziran 2013 ss. 165-193.
- Taşpınar, İ. (2017). “Hz. İsa'nın Kudüs'e Düşen Gölgesi.” *Derin Tarih*, (10).
- Terkan, B. (2005). *Türkiye’de Basın ve Siyaset İlişkisi: Basın Gündemi ve Siyasal Gündemin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Gündem Belirleme Çalışması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tolungüç, A. (1999). *Turizmde Tanıtım ve Reklam*. MediaCat Yayınları, Ankara.
- Toplumsal Hafıza Programı, (2012). Mavi Marmara Saldırısının Yıldönümü, *A Haber*, <https://www.youtube.com/watch?v=aAYxJWE9-Ug>, (Erişim tarihi: 11 Haziran 2012)
- Toruk, İ. ve Olkun, E. O. (2014). “Ekonomi-Politik Bağlamda Yaşanan AK Parti-Cemaat Olaylarının Türk Basınına Yansımaları: Yeni Şafak, Star, Zaman, Bugün ve Milliyet Gazeteleri Örneği”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı: 35, s.377-400.
- TRTHaber. (2017). Filistin TİKA ile Kalkınıyor. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/filistin-tika-ile-kalkiniyor-343554.html>, (Erişim tarihi: 11.06.2020).
- Turkish Commission of Inquiry, “Report on The Israeli Attack on The Humanitarian Aid Convoy to Gaza on 30 May 2010”, Ankara: Şubat 2011, <http://www.mfa.gov.tr/data/Turkish%20Report%20Final%20-%20UN%20Copy.pdf>, p.12, (Erişim tarihi: 08.09.2020).

- Turkish Daily News, “Turkish Rights Group’s Cargo Ship to Set Sail With Gaza Aid”, 13 Nisan 2010, <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=cargo-ship-will-set-out-to-gaza-to-deliver-aid-2010-04-13>, (Erişim tarihi: 5 Haziran 2012).
- Tür, Ö. (2009). “Türkiye-İsrail İlişkileri: Yakın İşbirliğinden Gerilime”. *Ortadoğu Analiz*, 1(4), ss. 22-30.
- Ulutaş U.; Bölme, Selin M.; Demir Gülşah N.; Torlak, F. ve Ziya S. (2012). *İsrail Siyasetini Anlama Kılavuzu*. SETA Yayını, Ankara.
- Umar, Ömer O. (2004). *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- UNGA A/HRC/15/21, *Human Rights Council: Report of the International Fact-Finding Mission to Investigate Violations of International Law Resulting from the Israeli Attacks on the Flotilla*, September 27, 2010, 19-21, 26, 28, 35, 38, 52-53.
- Uzer, U. (2011). “Türkiye- İsrail İlişkilerinde Bunalım”. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), ss. 137–168
- Waldahl, R. (1994). “Siyasal Tutumlar ve Kamuoyu”. (çev. Süleyman İrvan). *Gazi Üniversitesi İletişim Fakóltesi Dergisi*, İletişim, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 57-82.
- Warner, Charles Dudley. *In The Levant*. Boston: Houghton Mifflin And Company, 1894.
- Wilcox, Dennis L. ve Glen. Cameron T. (2003), *Public Relations: Strategies and Tactics*. Boston, MS: Pearson Education. Inc.
- Yarar, E. (2006). *Tarihsel Dönüşüm Filistin Sorunu Temelinde Türk Dış Politikası ve İsrail Devletini Tanıma Süreci*. Ankara.
- Yaşar, Fatma T.; Özcan Sevinç A. ve Kor, Zahide T., (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine FİLİSTİN*, İHH Yayınları, İstanbul.

- Yaşın, C. (2008). “Gündem Belirleme Araştırmalarının Tarihsel Gelişimi”. *Gündem Belirleme Kuram ve Araştırmaları*, C. Yaşın (drl.), Ankara: Yargı Yayınevi.
- Yaylagül, L. (2014), *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, 6. Basım, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yeniçktı N.T. (2016). “Halkla İlişkiler Aracı Olarak Instagram: Sosyal Medya Kullanan 50 Şirket Üzerinden Bir Araştırma”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*.
- Yerlikaya, T. (2018). Seçim Dönemlerinde Sosyal Medya Manipölasyonları, “Cambridge Analytica Risk Toplumu ve Sosyal Ağlar”. *Star Açık Görüş*, Seta Perspektif, Sayı: 200.
- Yıldırım, B. (2010). “Gazeteciliğin Dönüşümü: Yöndeşen Ortam ve Yöndeşen Gazetecilik”. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 6(2), 230-253.
- Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım (Der.). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle* (s. 105-155), Konya: Literatürk Akademia.
- Yılmaz, Muzaffer E. (2010), “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Akademik Ortadoğu*, 4(2), 2010, ss. 49-65.
- Yüksel, E. (2001), *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Birinci Basım, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Zengin, G. (2010). *Hoca: Türk Dış Politikası'nda Davutoğlu Etkisi*. İnkılâp Kitapevi, İstanbul.